

Irodalmi Jelen

Jónás Tamás: Költői összegzés

Podmaniczky Szilárd:
A védőszent születése

Faludi Ádám:
Jegyek csak odautazásra

Globalizált éléskamra – mentálisan
fáradt őrzők – VITAINDÍTÓ

Mindig marad a nyugalanság –
Beszélgetés Esterházy Péterrel

Legbelső utak – Beszélgetés
Tillmann Józseffel

Aliz elköltözött – kettős lezárás –
Interjú Tóth Erzsébettel

Vasadi Péter: Filozófia

Regényszerkezet és spiritizmus –
Szécsi Noémi a Nyughatatlanok
című történelmi regényéről

Kabdebó Tamás versei

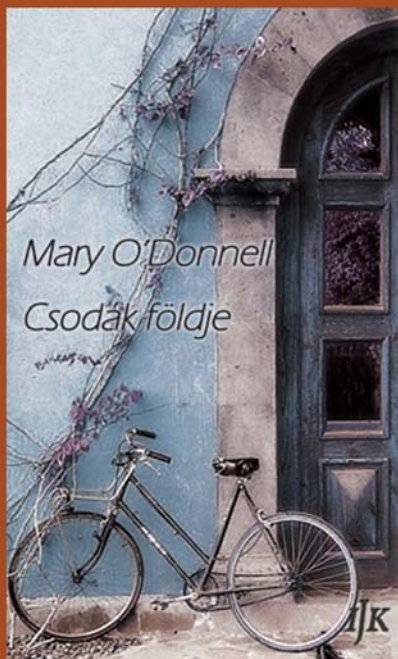
Gombos Márk, Weiner Sennyey
Tibor: Miłosz Európája

Horváth Csaba:
Családias Atlantisz – Európa mint
emlékezet és nosztalgia –
Czesław Miłosz, Danilo Kiš
és Konrád György

Bár nyár volt, ízlelgettük az esőt
fönt a felhő elrepedt, az eső szálanként
ereszkedett, mint koldus hátán a szövet.
Le kellett tehát a kaszálatlan kaszálon
feküdnünk, vizesen, meztelenül,
csudavékony bőrrel; szemünkben bükköny
tükröződött és elsárgult levél.

(Szeretők, ne törődjetek vele)

Mary O'Donnell
Csodák földje

fordította Kabdebó Tamás

<http://shop.irodalmijelen.hu>
www.irodalmijelen.hu

JÓNÁS TAMÁS

KÖLTŐI ÖSSZEGZÉS

talán ez az amire vágytam.
nyár van.
sárga nő alszik az ágyban.
az elviselhetetlen
budapesti csendben.
hat vagy hét buszmegállónyi távolságban
két fiam
még az alma-álmaival
tárgyal.
ebben a világban
vagyunk még mindannyian.
a test már nem fenyeget,
végre
csak fenýt.
a reggel gyűrött örömöket tereget
égre:
egyszerű fényeit.
a sok boldogtalanság hátha
boldogságra
kényszerít.
még él első szerelmem.
apám és anyám
szintén.
bár csernely domboldalán
az egyik eltemetve.
mint én
32 éves verses rengetegbe.
plusz hat év: az életem.
hajnalig táncoltam pénteken.
van múltam, jövőm
és barátom.

hitelem van, és törlesztetlen kölcsönöm.
és belátom:
töretlen hitem.
mesterem,
ha nem
bánja: maradjunk mára ennyiben.
vagy mégse:
pénteken régi, jó
barátok
vendége voltam.
szelíd, erős depresszió
táncoltatja az egyiket.
a másik legyőzte a rákot.
végelgyengülésben haldokló kutya
figyeli minden léptemet.
nekem is elfogadható verzió
ez, életvégre, végre életre.
előbb-utóbb ide vezet
a jól széthalmazott élvezet
vagy munka.
örülne az ember, de fél egyre.
nem szabad vigyázni magunkra.
tragédiánknak, hogyha éle tűnt,
maradjon teljes életünk
felvállaltan csonka.
vagy írjunk verset csontba!

A VÉDŐSZENT SZÜLETÉSE

Összesen hat napot éltem. Koraszülött voltam, alig nyomtam fél kilót, és nem voltam nagyobb egy füzetnél. Hogy mire volt elég ez a hat nap? Hát, nem sokra. Láttam anyát, apát, nyújtottam feléjük a kezem, meg néhányszor mosolyogtam. Lehet, hogy jobb lett volna, ha még ennyi se történik. Azóta egyfolytában ott vagyok a szüleim gondolataiban, és keresik az okát, miért kellett ennek így történnie.

Apu szerint ez valami jel volt, hogy rövid az élet, és minden percét ki kell használni, nem szabad várakozni, hogy majd egyszer jobb lesz. Mindig úgy a legjobb, ahogy van.

Anyu nem szeret ilyesmiről beszélni, csak hallgatja aput, hogy most ott ülök fönt egy felhőn, kalimpálok a lábaimmal és vigyázok rájuk. Az öcsém is sokszor imádkozik hozzám dolgozatírás előtt.

Anyuban túl nagy volt a várakozás, hogy a születésemmel egyszerre lehet fia és lánya. Még a házasságuk előtt beszélt erről apunak, hogy ez a legideálisabb párosítás, mert így fiúnak és lánynak is örülhet, és egyúttal nem támogatjuk a Föld túlnépesedését.

Tommi nem látott élve, nem jött be a kórházba. De jobb is, neki nem zavarom össze annyira a fejét, mint a szüleimnek. Anyu készült ki a legjobban. Megszülni és eltemetni. Nála egyszerre ért össze az öröm és a kétségbeesés. Mondjuk, sejthette, hogy öt hónap után megszülni nem valami sanszos a túlélésre. De anya folyton bizakodott. Hitt a csodákban. És az orvostudományban. Annyi mindenre képes ma már az ember. Ez mondjuk számomra értelmezhetetlen. Nem voltak különösebb terveim.

Mióta meghaltam, apu nem eszik húst. Amikor a halálom után először ment henteshez, és kért fél kiló combot a raguleveshez, kijött a boltból és leült egy padra, nem tudott tovább menni. Kivette a szatyorból a húst és visszavitte a boltba, hogy nem kéri. A boltos nem fogadta el, mert nem adhatta el újra. Apu órákat bolyongott a hússal a városban. Kidobni nem akarta, végül odaadta egy hajléktalannak. A férfi koszos kezében tartotta a félkilós csomagot, és nem értette, mi történik vele, csak bámult apám után.

Már egy éve eltemettek, mikor egy este anyu kibontott egy üveg bort a vacsorához. Apu csodálkozott is, mert hónapok óta nem ittak alkoholt. Apunak meglódult a fantáziája a piától, és anyu nem bírta hallgatni.

Mindig arról beszélt, hogy most mi mindent csinálhatnék. Ezzel a borral akarta próbára tenni, hátha leszokott a fantáziálásról. Mert anya úgy gondolta, ideje lenne eltervezni egy új babát.

Apu először nem értette anyut, mert szerinte egy nő lelkileg nem bír többet ilyen terhet elviselni, mert összeroppan. De anyut más fából faragták.

Apu hónapokig szeretkezni sem akart, mert az járt a fejében, hogy genetikailag olyan DNS-t hordoz a spermájában, ami miatt megismétlődhet a tragédia. Anyu el akarta vinni pszichiáterhez, hogy megnyugtassa, de apu azzal védekezett, hogy ő nem bolond. A lényeg, hogy az önérzeteskedése hatással volt rá, és egy idő után nem a spermáiban kereste a hibát.

Anyu rengeteget papolt neki. Berci, az élet kiszámíthatatlan, és pont ez benne a jó. Csoda se létezne, ha mindent kiszámíthatnánk. A kis Patrícia rövid élete is pont ezt jelenti.

Merthogy nevet azt nekem is kellett adni. Előre nem tudhatta senki, hogy csak hat napig viselem a nevem. Vagyis most már viselem, amíg emlékeznek rám. Igaz, rám azért nem fognak olyan sokan emlékezni.

Mióta meghaltam, apu nem mer önkielégítést végezni, mert azt gondolja, hogy fentről látom, és emiatt szégyelli magát. Anyunál más a helyzet, ő jobban szereti a testét, mint a lelkiizét, főleg, hogy apu olyan sokáig hozzá se nyúlt. Pedig hányszor bújt oda anyu fölhúzott hálóingben a forró combjaival. Apu összeszorított fogakkal kapaszkodott a párnába. Szánalmas pillanatok voltak. A büntudat a legrohadtabb dolog a világon.

De anyu ügyesen rávezette a szexre. Ha sétáltak az utcán vagy ültek egy parkban, fölhívta apu figyelmét a csinos lányokra. Nézd, milyen szép feneke van annak a kis feketének! Szerinted szilikonozza a szöszi a mellét, vagy a fiatalságtól állnak ilyen jól? Szép a ruhája annak a piros szandálos nőnek, az ilyet lehet bugyi nélkül viselni.

Apu teljesen kikészült, és egy délutáni séta után végre átszakították az ösztönei a büntudatát. Úgy meghágtá anyut, hogy a combja töve is belekékült. De lehet, hogy csak az ügyetlenkedéstől volt. Mert apu nem tudott csak úgy meztelenül ráfeküdni anyura, hanem mindig húzta magára a takarót, mintha attól félne, hogy valaki meglátja. És közben azt mondogatta, hogy a derekát félti, nehogy megfázzon, mert egyszer kefélés közben bekattant a lumbágója. Apám egész testében merevedést produkált.

Szép volt az ősz a születésem és a temetésem napján is. Mérlegnek születtem, és annak haltam meg. A horoszkópom azt írta, hogy nincs még egy olyan jegy, amelynek ennyire fontos lenne a kiegyensúlyozottság. Végül is, ugyanazon a héten megszületni és meghalni rejt magában némi harmóniát.

Apu a temetésemre írt egy kis beszédet, de előtte nem mondta el senkinek. A pap is meglepődött, hogy ki kell várnia apa szónoklatát.

Két oldalt írt, borzalmasan sok jelzővel, érzelgős és hatásvadász volt. Mindenki zokogott, csak ő nem. Nem voltak rá hatással a saját szavai. Anya úgy nézte, mint aki számára most derült ki, nem ismeri a férjét.

Apa mindig is irodalmi babérokra vágyott, azt hiszem, ez a két oldal volt a csúcsteljesítménye.

Aztán anya óvodás csoportja következett. Megfogták egymás kezét a fiúk és a lányok, és énekelve sétáltak a sír körül. Mindegyik pityergett, csak egy fiú nevette el magát a végén, aztán röhögési roham jött rá, és elfutott. Fél óráig keresték a sírok között. A földön feküdt egy halom rohadt virág mellett. Aludt. Azt hitték, epilepsziás, de csak a nyála folyt a földre.

Anyu nagyapjára temettek. Apu szerint biztos jókat beszélgetünk majd az égben. Ugyan miről? Apu elég furcsán képzelte el a családegyesítést.

Jobb lett volna, ha elhamvasztanak, mert azért az urna a felnőttek és a kisgyerekeknek is ugyanakkora. És nem kellett volna olyan nevetségesen kicsi koporsót csináltatni. De apu szerint a feltámadáshoz ez így a trendi.

A bátyám, Tomi, mozdulatlanul állta végig a ravatalt, aztán a sírnál aput, anyut, a papot és a gyerekeket figyelte. A keresztanyám dölyfös sértettséggel bámulta a koporsómat. Mert neki csak ilyen kis kérész életű keresztanyaság jutott.

Azt hiszem, jól kijöttünk volna Tomival, és biztosan vigyázott volna rám. Csakhogy elég gyorsan fordult a kocka. Most az egész család védőszentje vagyok.

Nem készült rólam fénykép. Anyu szerint kék, apu szerint barna szemű vagyok.

MACSKARAJZOK

A kínai horoszkóp szerint 2011 a macska éve. Pontosabban a nyúl éve. Igazából a kettő azonos. 2011. február 4-én kezdődött, és 2012. január 22-ig tart. Ma – amikor ezt a levelet írom – van a 214. napja. Jelen pillanatban tehát csaknem hajszálpontosan az év arany Metszésében vagyunk. Jobb alkalmat nem is találhatnánk arra, hogy versben, novellában megemlékezzünk a macskáról. Írjatok róla egy kis történetet, hozzá egy verset – vagy róla egy verset és hozzá egy történetet! És a textushoz rajzolnotok kell egy macskát, saját kezűleg, filctollal, grafittal vagy ecsettel – óriási a macskák szabadsága. (Részlet a felkérő levélből.)

Első karmolás

ACSAI ROLAND

Egy macska...

Egy macska szalad végig a háztetőn –
Mint zörgő konzervdobozokat,
Valaki a farkára kötötte a csillagokat.

FALUDI ÁDÁM

Macskakaparás a doromboló kínai nyúl évére

– Ez aztán a katzenjammer, ez aztán az aura! – csettint a gádor párkányán ücsörgő Katz tábori lelkész, amikor reggel megállást parancsolok magamnak a macskák edényei előtt valami görbe este egyenes következményeként. – Halkabban, mert különben oberlajtnant úrnak jelentem, hogy mit hordott össze tábori mise ürügyén tegnap – tépem fel a nejlonzacskót, hogy kiszabadítsam a két vesét.

Mostanában többnyire két macska él velem, egyfajta ritmikus körforgás miatt azért, mert eszem ágában sem volt legyőzni a természetet soha, mint a vízelterelőknék és más tévhihordozóknak. Így aztán a természet küldi és veszi el a macskáimat, amióta ebben a falusi és városi élet közvetlen határán álló házban élek. (47° 34' 31.56"É, 18° 23' 22.56"K) Most Dörzsi és Dongó képviseli ezen a helyen a Macskát, ám volt időszak, amikor négyen-öten is megjelentek a tálak körül megvizitálni, hogy milyen teljesítménnyel rukkolok elő reggelire. Kokó – a dinasztia alapítója, egy igazi csendes karthauzi barát, aztán Kupica, Bagó, Pamacs és a többiek.

A romantikus tévelygők példája nyomán úgy gondoltam, hogy a háztetők gerincén holdvilágos éjszakán sétáló fekete kandúr elengedhetetlen velejárója a vízszintes életformának, a nyugodalmas éjszakának. Megmacskásodásom ennek köszönhető, de tévedtem, kandúrajaim sosem gondoltak a háztetőgerincre, se az akrobatikára. Inkább a váratlanul érkező vesecsemegére gondoltak, vagy a konzervtápra, amelynek címkéjén mindig ott örvend egy Katz.

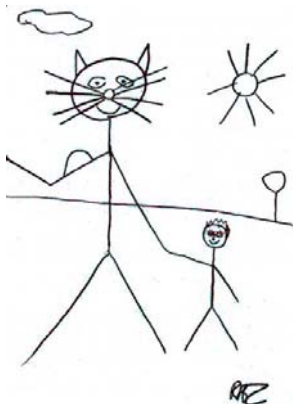
A tejet persze most is melléöntöm, egy korty a járólapnak tábori lelkész módra. Mintha épp kifogtam volna az aranyhalon, mintha én lennék az Utószó Mohikán macskája valami görbe este egyenes következményeként. Macska éve, dorombolás hava.

RÓNAI-BALÁZS ZOLTÁN

Ballada egykori Cirmosról

Cirmos volt és nyolc kiló,
nem szorult támogatásra,
a bajszán nyúlszőr, csirketoll,
valahol el lett ásva.
Több lábszárnak nem dorombolt,
viszont csak egyre nőtt,
akkorára, hogy megölte
az őt agyonverőt.
És megette a tökfőzelékem,
meg eljött velem oviba,
az utca végén elűzte
a labdámtól a nagyokat,
de csinált sok más hősiest is,
mindegy, nem sorolom,
végül valahogy elkopott
mellőlem – biztosan a kor.
Azóta egyszer jött vissza,
amikor meghalt a nagyapám.
Elvitte, hogy ne nekem kelljen,
oda, ahol még együtt a család.

Második karmolás

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN

VIHAR ELŐTT

– Lärmázni, azt tudsz! – szólt a körülötte ugráló gyerekre, s félrenézett, nehogy valaki azt higgye, ünnepet akar rontani. – Minek tűzhányókról, messzi tengerekről beszélni, amikor aratni kell, s minden kézre szükség van a földeken? – mondta a mellette ülő férfinak.

– Aratni, de kinek? – kérdezte elnyújtva szavait Gábor, mert nem értette, hogyan jön ide a lárma, a tűzhányók, meg a messzi tengerek. A tűző nap két hét alatt felperzselt a földeket, a zajokat is felszárította, s a napszámosok bőrét úgy kikezdte, a fájdalom könnyet sem csordított szemükből.

– Csak esne már! – sóhajtott Pál, s lomhán nyúlt a pálinkával telt kék üveg után. – Látom, az állatok is szenvednek – toldotta meg szavait, s töltött.

Lacika, az ötéves unoka, mit sem törődve a tikkasztó meleggel, serényen szaladgált a diófa alatt üldögélők körül. Több kört írt le, majd megunt, s az istállóban keresett magának elfoglaltságot. Bent hűvös volt. Mari, a tehén csak épp elfordította fejét, bögöly szemeit rá vetette, és nagy, nyálas pofájával már nyúlt a következő szalmanyalábért.

Lacika megpaskolta az állat oldalát, s a padláslyukhoz vezető létrán kapaszkodott felfelé. Már az utolsó fokon állt, amikor a nyílásnál, mint hirtelen jött kívánság, fehér, szürke foltos kismacska nézett vele farkasszemet.

Mohón kapott utána.

De nem érte el, csak a semmit simogatta. A macska védekezve visszahúzódott a nyílásból.

Lacika nem adta fel egykönnyen. Érezni akarta az állat selymes bundáját, magához ölelni. Szeretni akarta. Ám a macska egyre csak hátrált. Végül az utána sóvárgó kéz felé kapott, s egy villanás alatt a betolakodó ujjába harapott.

A sikertelenség, a fájdalom, a szégyen érzete hullámmozott a gyerekekben. Megszeppenve állt a létra utolsó fokán.

Hirtelen minden vágy kihunyt benne, hogy ölelgesse, simogassa az őt megsebesítő állatot.

Szopogatta az ujját, s azon töprengett, mitévő legyen.

Aztán döntött.

Lassan, méltóságteljesen, mint a kígyó, alákúszott a létrán. Hosszan nézelődött a pajtában. A jobb sarokban vékony madzagkötegre esett a tekintete. Odasétált.

Felemelte.

Sokáig sodorgatta, mielőtt hurkot kötött a végére. Már is a létrán lépegetett felfelé.

Még a lyuk szájához sem ért, a kismacska újra megjelent a nyílásban. Aztán csak arra emlékezett, hogy megnehezedik a hurok, s veszettül rángatja a kezét.

– Ma biztosan esik. Nézd az ég alján tornyosuló fekete felhőket! Estére itt a vihar – hallotta a gyerek a kintről beszűrődő hangot.

NAGY SÁRA

TÁNC

Sírással nyíltunk egymásba.

Szőrszál se mozdul.

Rezeg a láb.

Elindul, majd megtörik a mozdulat íve.

Függünk.

Sima és nyirkos a kígyó bőre.

NYERGES GÁBOR ÁDÁM

CSAK ÚGY

Kandúrka, aki ezen a kicsinyítő ká-n folyton és folyvást fennakadt, lévén ő a ház (Kand)ura, félelmetes csúcsragadozó, nemesi macskaállat és az állatok királyának sarja, a megnevezés terén mi más is lehetne, mint szimplán Kandúr, tehát Kandúrka, ez a meglehetősen cirmos cicaság a változatosság kedvéért épp feküdt. Ezt szóvátenni, nevezetesen Kandúrka és fajtársai igen nagy hajlandóságát a csak úgy fekvésre, nem illendő, elvégre is mindez csak holmi légbőlkapott sztereotípiá (egyenesen, mondjuk ki, ne cicázzunk, rasszizmus), melyet Kandúrka olyannyira saját személyéhez méltatlannak tart, hogy nem hajlandó (s milyen igaza is van) éppen ezen rosszmájú szóbeszédeket megcáfolandó felfüggeszteni rendszeres és gyakran rendhagyó időpontokban is beiktatott csak úgy fekvését.

Mijáu, dörmögött magában, mert bár épp az imént evett, s napi, megfogynivaló egere (Kisegér) is épp a mancsában volt (a maga részéről ugyancsak húzva a lóbórt), s mert bár a kompjúter gépháza, amin épp elterült (mint a nagyalföld, gyakran így hangzott a csúfolás) finom meleg volt, s mindehhez még egyenletes dünnögéssel is szolgált, bár a délutánnak épp az a pár perce zajlott, mely az ember-, azaz macskaélet legnyugodtabb, legszebb békés perceit szokta kínálni, Kandúrka, aki akarom mondani, Kandúr, mégis méltatlankodva vernyákolta magában és némileg a kezében szundító Kisegérnek is, a fölött érzett felháborodásában, hogy mikor ide bárki ember (ne is szépítsük, azok, akiket régi és politikailag korántsem korrekt szóhasználat a Gazdiknak hív), szóval, hogy mikor ide bárki ember betéved, először elgyöngül (eddig oké), majd leglágyabb hangján így szól: hát te mit csinálsz, lustaság?

S bár már maga a csinál ige is erős eufemizmus a helyzetre nézvést, Kandúrka kis lelke újra meg újra megszakad a lustaság szó hallatán, szíve szerint föl is kelne, egerét átmenetileg lerakván biztos helyre, odamenne édesgazdájához és némi finom karmolás kíséretében a tudtára adná, hogy ő bizony nem lusta és kikéri magának. Bízvást így is tett volna most is, ha nem aludt volna el időnek előtte. Mijáu, dünnögte még összeborzolt szemöldökkel álmában. Cin, értett vele egyet mancsában szundikáló kisegere, cin.

Harmadik karmolás

KUKORELLY ENDRE

Macska

A macskákat nem szeretem.
Illetve hát nem érdekel a dolog, hogy ember macskával, mulatságosnak, kissé szánalmasnak tartom, ha valaki macskát tart a lakásában.

Macskákat!

Szaguk van, és ki lehet heréltetni a kandúrt, meg miskárolás, ilyesmi, de az meg micsoda!

Hull a szőrük.

És kalkulálni kell velük, nem lehet csak úgy otthagyni őket, viszed magaddal, mit tudom én, mit csinálsz velük, foglalkozol velük, ezzel mulatod az életed, durva!

Többnyire gyerek helyett.

Macskák mellett dönteni, úgy maradni, macskák és öreg néni egy búzló lakásban, irgalmatlan.

Nagymacskák, az igen, oroszlán meg tigris, leopárd, párduc, tökéletes darabok, ámuldozol rajtuk, kölküket hurcoló gyönyörű nőtények, impozáns hím, ahogy mozdulatlanul hever az árnyékban, és legyek dongnak az orra körül, ez komoly.

Láttam egy filmet arról, hogy egy nőtény oroszlán fölnevelt egy antilopot vagy valami hasonlót.

Nem zabálta meg, hanem megszerette, mutatják a csontvázára aszalódott nőtény, ahogy vidáman ugrándozó gyereke, egy őz vagy mit tudom én, mi után imbolyog, féltő gond meg minden, vadászni nem tud, látszik rajta, hogy éhen fog döglenni, ez például tökéletes volt.

Nyilván a macska is tökéletes.

Egyszer az volt, hogy olvastam a kertben, és hallom, hogy valami nyivákol, egy riasztóan vékony kiscica nyivákol mellettem.

Nézett rám, nyivákol.

Bementem a szobába, vágtam egy darab téliszalámit, odaadtam neki, visszaültem olvasni.

De nem olvastam, hanem bámultam, ahogy kajál.

Benyelte a szalámit, aztán egyetlen mozdulattal rám ugrott, és a mancsával duruckolni kezdett.

Nyomogatta a hasamat, nagyon súlyos volt.

Nem a macska, annak egyáltalán nem volt súlya.

Kijött az anyám, mondtam neki, hogy lett egy macskánk, mire ő azt mondta, hogy az nem ám olyan egyszerű.

És hogy csináljak neki mindenesetre almot.

Csináltam neki almot, és alom ide vagy oda, este beengedtem a szobába.

Lefeküdtem, a macsek szorosan a combomhoz simult, így aludtam el, vigyázz-állásban.

Meg ne nyomjam valahogy.

A szomszédasszony szerint azért duruckolnak a kiscicák, mert az anyjukból így préselik ki a tejet.

Arra riadtam, hogy az állat, mintha megkergült volna, rohangál a lakásban.

A kurva anyádat, gondoltam, és ahogy kimentem utána, láttam, hogy odaszart az előtér kövére.

Kinyitottam az ajtót, a macska kiugrott a kertbe, én meg arra gondoltam, hogy szegénykém, most mi lesz vele, olyan kis nyeszlett, meg fogja enni valami.

Megbassza valami nagyobb állat.

Ennél csak nagyobb állatok vannak!

Feltöröltem a szart, igyekeztem nem szaglászni, nem vettem levegőt, nem is öklendeztem, meglepő gyorsan vissza bírtam aludni.

Reggel arra riadtam, hogy lelkifurdalásom van, az ajtóhoz ugrottam, ott ült vidáman, berregett, jól volt, én is jól voltam, nem tudom, hogy ettől-e vagy mástól.

Az alom használatlan, talált egy helyet, gondoltam, oda szarik, jól teszi, adtam neki tejet, parizert, és kész.

Másnap valamiért lementem a pincébe, iszonyú bűz volt, odacsinált, több kupac macskaürülék egymás mellett, vagy fél órát takarítottam utána, és közben azt mondogattam hangosan, hogy nem, nem!

Nem!

És nem, el leszel, baszd meg, ajándékozva, kisanyám!

El lett ajándékozva a macsek.

Nem is volt még rendes neve, nem adtam neki nevet, macsek, ennyi, végül is nem kutya, és kutyákat is minek elnevezni mondjuk bodrinak vagy cézárnak.

Vagy bárminek, nem gyerek az, hanem kutya.

Elajándékoztam a macskát, macsek, és nem emlékszem, hogy aznap este lefekvésnél volt-e lelkifurdalásom vagy nem, még arra sem emlékszem, hogy lefeküdtem-e, valószínűleg lefeküdtem, le kellett feküdnöm, mégse maradhattam úgy, állva vagy ülve.

KERÉKGYÁRTÓ GYÖRGY

Pórusl járt kandúr balladája

Hajdanán az éjjelt jártam,
Nem volt rejtve párkány, kémény.
Anyám, asszony nem eresztett,
Lógtam mégis eresz végén,
S vernyáskoltam tetőn ülve.
Most mit fúj a macska-banda?
Értem nyávog, hisz' itt lógok
Porolóra fölakasztva.
Hányszor mondták macska-bölcsek
Macskabölcstömtől mindvégig:
„Meglásd, öcsém, igaz lesz, hogy
Egy akácág néked érik.”
Ó, ha tényleg akác volna!
Fejem körül száll a vatta:
Szőnyeg s paplan között lógok
Porolóra fölakasztva.
Bűnöm pedig nem volt egy se',
Legfeljebb, hogy tudtam élni,
És a hűlni kitett ételt
Gangkorklátról épp elérni.
Zaftos pörkölt, tyúkhúsleves,
Parmezánnal megszórt pasta,
Isten veled! – itt kell lógnom
Porolóra fölakasztva.

AJÁNLÁS

Herceg, hogyha néped gyűlöl,
Mert álnok vagy, és rossz gazda,
Elférsz itt fent, gyere, várlak
Porolóra fölakasztva.

ONAGY ZOLTÁN

Macskaburleszk

Az öreg a gangon üldögél a szeptember közepére újra támadó kánikulában. Két lépésre, némiképp elkülönülve alussza ki éjszakai őrzárát macskája, a fekete kandúr. A járda mellett futó kecskecsöcsű lugas árnyékolja a gangot, ahonnan az öreg a kertet, az utca látható részét figyeli. A koradélutáni nap hol átsüt a sárguló peremű levelek közt, ilyenkor elmozdul, hol a medvetalp formájú levéltesten töri át magát a fény, élesen kirajzolva az ágas-bogas, bonyolult érzetet. Az öregember gyönyörködik. Arra gondol, Isten mindenféle csodákra képes.

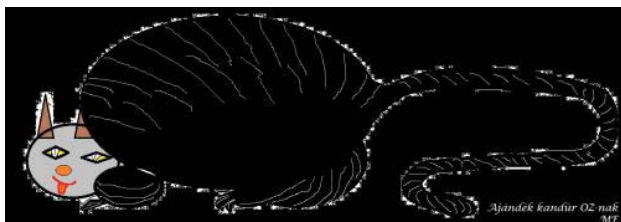
Ebéd előtt frissítette az egyre édesebb és csábítóbb fűrtök védelmi rendszerét, a drótra akasztott fehér befőttesüvegeket. A védelem eszköztára a következő. Deci sört önt az üveg aljára, rácsavarja a szöggel kilyukasztott kupakot, és az üvegen már meglévő cukorszárga hurokkal, S alakú drótakasztókkal lógatja le a fűrtök közelében. Minden töke egy üveg. Általában hajnalban, ébredés után cseréli, de a forróságban a darázsak erőre kaptak a kéthetes hűvöset és esőt követően, a délelőtti rohammal félig töltötték a csapdákat, félő, kimásznak egymás hátán. Értem, hogy éhesek vagytok, morogja az öregember, de ti is értsetek meg engem.

Szemmel tartja a folyamatokat. Megfigyelte, az első óvatosság. Járnak körbe bizonytalanul, bizalmatlanul, mielőtt a sörbe csobbannak. De minél több sárga-fekete darázs kever kétségbeesetten az üveg alján, csúszik vissza a falról, az érkezők annál vadabb tempóban, egymást félrelökösve igyekeznek utánuk.

Egy kíváncsi darázs felkanyarodik a szőlőfűrtök, a csapdák teréről a gangra. Hé, te nem nyughatsz? – mordul rá. Nem nyugszik. Az öreg négyrét hajtja a napi sajtót, várja, a lehető legjobb szögből közelítsen a darázs, odaver. Mellé csap. A darázs helyett a nyelére állított sóprút találja el, amivel az utcáról betévedő nyárfaleveleket sópri össze időről időre. A sóprú dőlés közben magával rántja az oszlop mellett száradó vastag húságó deszkát, ami éppen derékba veri a peremen álló bádog locsolókannát. Az öreg ezzel locsolja fel a gang bazaltkövét forró délutánokon, hogy enyhítse a hőséget. A kanna rózsája zuhanás közben megüti az odakészített metszőollót, ami odébb csúszva elbillenti az oszlophoz támasztott meszelőt. A járda melletti, zivatarokban elkoszolódott lábazatot készül

meszelni az öreg, hogy fehéren jussanak a télbe. Mindez komótosan, részleteiben is követhetően történik, akár a lassított film. Az öreg úgy érzi, megállíthatná félúton. Utolsó előtti snitt: meszelő feje centiméterről centiméterre közeledik az alvó, elnyúlt macskához.

Az alvó fekete kandúr érzi a veszélyt. Mielőtt a meszelő rázuhanna, kétségbeesetten visítva ugrik méter magasra, oldalt. Csak a fenti holtponton érzékeli, rossz a szög, a talajfogás kevésbé lesz sikeres. Alatta a vödör a frissen oldott, bekevert mésszel. Korrigálna az íven, de a közepébe csobban. Az öreg a pillanatot regisztrálja, az macska utolsó pillanatát, homlokát, szemét, karmait, ahogy elmerül a fehér masszában. Egyetlen másodpercet tölt a kandúr a mésszben, a következőben kivágódik, sértetten néz az öregre, prüsszkölve végigrohan a folyosó fekete kövén, mögötte fehér macskanyomok.

FALUDI ÁDÁM

JEGYEK CSAK ODAUTAZÁSRA

Fűrészáru és tűzifa a szellem kopjafáiból

Egyik nap csengetnek, kinézek, egy ismerős fiatalember áll a kapuban életnagyságban. Nyomban felismerjük egymást, Ringo Starr, alias Richard Starkey támaszkodik a félfának és kér tőlem ötven forintot kölcsön. Isten hozott a darálóban! Kifogtam az aranyhalon, válaszolja. Mennyi a sör felezési ideje? Nem tudom, én a munka rabbija vagyok. Ötven forint egy fél kenyérre sem elég. Nem baj. Hol a bajuszom, amit 1969-ben viseltem? Itt van hátul a fészkerben, lezsírozva egy ládában. Rendben. Beengedsz a bajszomhoz? A lányok martaléka lettem a bajszom nélkül. Igen, beengedlek. Na lássuk csak! Ez a bal bajszom, de hol a jobbik? A kutyán kívül a könyv az ember legjobb barátja, mert a kutyán belül túl sötét van az olvasáshoz, válaszolom a közismert badarságok egyikét, megvonva közben a vállamat. Úgy érzem magamat fél bajusszal, mint egy skanzenbuddhista. Ez így egy abszolút kidobott pofon lenne a mai világ számára. Igaz. Én annyira kitágítottam a tudatomat, hogy folyton lecsúszik rólam. Én meg leváltottam a zoknit. A zokni mondjon le! És még folytattuk egészen addig megállás nélkül, amíg boldogan éltünk és meg nem haltunk. Akár a rátermett fafeldolgozók, akik hírből sem ismerik a híreket.

Kacsás-tó

Az úszók színes mutatóujjként álltak ki a Kacsás-tó tükörsima vizéből, a felhőtlen égre bökve. Ott nincs valami, látjátok? Nem láttuk. Ültünk a parton, és azt mondtuk, hogy horgászunk.

Aztán elszunnyadt mindkettőnk, de csak rövid időre.

Arra ébredtünk, hogy nincs Kacsás-tó. Csak egy kiszáradt növényekkel borított sekély gödör, benne két úszni nem tudó úszóval. Elvitte valaki a Kacsás-tavat. A teknősbékákat és a vízisiklókat is, meg a tollászkodó, szelíd vadkacsákat, a vízicsibéket a náddal együtt, mind elvitte és hozott helyette a túloldalra építési törmeléket. Nagy mennyiségű építési törmeléket hozott, egészen kiemelkedő halmok kerekedtek belőle. Téglá halomsírok. A halak is eltűntek mindezt megelőzően.

Ilyenkor nem szabad a felhőtlen égre nézni, ahová a színes mutatóujjak mutatnak.

– Nem szabad dolgozni, mert a pénzkereset elől veszi el az időt, ha dolgozol. Lehet, hogy ezt olvashattátok volna odafent a felhőtlen égen, de nincs mit bánni. – Állj odébb, tele a környék tavakkal – mondja a belső hang, amelyik egyetlen nyelv kivételével egyetlen nyelven sem beszél.

Zsugorkanyar

Elképzelhető, hogy melletted menjek, mondtam egyszer. Egy kicsit kajla az orrod, szép a szemed és olyan a kezed, amelyet én szerettem volna magamnak.

Szép kezed volt, egy kicsit férfias, de kívántam megfogni, mert olyankor rám néztél és a bőröd értelmén, a tekintetedén tűnődhettem.

Ez a pár sor olyan, mintha egy francia költő írta volna, erre gondoltam hirtelen. Aztán a fákra, vizekre, folyókra, minden köröttem levőre gondoltam, el is nevettem magam, hogy milyen maflaságokat váltasz ki belőlem, de szerettelek, nem okozott gondot. Adtam neked egy követ és azt mondtad rá, ilyennek képzelem a májadat majdanán. Azt mondtad: majdanán. Úgy hangzott, akár egy égő könyvtár, amikor a lángok a legerőteljesebbek és megfékezni már nem lehet őket.

Aprócska kő volt, a teremtés zsugorodott benne össze.

(Ellensúly gyanánt sebesen írni kezdett, elvégre íróként tartotta magát számon és még soha nem volt ledíjazva, minden hiteltelenítés elkerülte, nem látott okot a visszafogottságra. *A kili*. Ezt a címet adta az írásnak. *A kili egy olyan állat, amelyet nem láttál még soha, de nem is fogsz te rohadék!* Hangosan felnevetett, ennyi elég, semmi többet! A francia költőktől megfelelő a távolság, az irodalom szájharmonikása egyetlen futammal körülárkolta magát muzsikával. Beférne a szájharmonika zenekarba. Ismert néhány író, ők hozzá hasonlóan kerültek az olyan írástudókat, akik nem tudták önállóan felkapcsolni a villanyt és erről sokat írtak és beszéltek. Ezekből az írókból, az irodalom szájharmonikásaiból állt a szájharmonika zenekar. Se bermuda nadrág, se gombfoci, csak hangok, amelyek korábban nem léteztek. *Ne hasonlítsd magad hozzám. Ezt a hibát sokan elkövetik.* Mottóként ezt az idézetet írta a cím alá.)

Úgy hangzott, akár egy égő könyvtár, a teremtés zsugorodott benne össze.

Másnapozó

Egyszer élünk! – kiáltották a neuronok és nekilódultak az aknamezőnek. Egységes alakulatként, egyetlen elhatározástól vezérelve, egyszerre mozdultak, pedig semmiféle hadi gépezet mintáját nem követték. Civilekből álló tömeg, amelyikre egyetlen tömeget jellemző tulajdonság sem illik rá.

Az aknamező hosszanti irányban húzódott a dimbes-dombos tájon jobbra és balra is, határsávhoz hasonlítható, a szélessége nem lehetett több száz méternél. Szántásnak látszott, amelyiknek már elporladtak a barázdái. Elporlasztotta ezeket a barázdákat a beléjük fagyott víz, amelyik szétfeszítette télen, tavaszon pedig az olvadással elszivárogova engedte magukba roskadni őket. Szelek hurcolászták poraikat kedvükre, madarak fűtyültek rájuk, aztán meg aknákkal telepítették tele terepszníbe öltözött hozzáértők. Valamilyen hatalom utásza. Így aztán már csak nyomokban emlékeztetett szántásra, egy megmérgezett földszáv lett belőle, amelyen a halál lovagolt, sétált vagy gokartozott.

A neuronok, neuron lovagok gyalogosan nekilódultak az aknamezőnek. Micsoda tűzijáték kezdődött! Az első sor azonnal a levegőbe repült. Repdestek a szétfreccsenő neuron-cafatok, de a mögöttük jövők törtek előre feltartóztatathatatlantul. Egyszer élünk, egyetlen egyszer. Vezényszó nem hangzott, nem volt rá szükség, egy akarat mozgatta a neuron lovagok alakulatát, a neuron tömeget.

Repdestek, freccsentek szerte égre, aknaföldre, a levegőben neuronok permitté robbant köde szitált, de nem hátráltak meg.

Pusztultak csak, mintha más dolguk nem lenne, míg el nem fogytak az aknák. Egyszer élünk! – harsant fel az épségben átért neuronok kiáltása azon a túlsó oldalon. És mentek tovább, nem néztek vissza, csak előre a dimbes-dombos vidéken.

Néhány napi járóföldre tőlük húzódott keresztben az a szántás, amelyiknek már elporladtak a barázdái és talán határsávhoz hasonlított a legjobban.

Mit is kérdeztetek?

Jegy csak odautazásra

Amikor a saját tenyeredből jósolsz magadnak Fakezú Pilátust egy kevésbé forgalmas napszakon, mondjuk korai órán vagy a sűrű éjnek nevezett időn, akkor jól figyelj. Ha önmaga árnyékával kívánná forgalmat irányítani, akkor ne engedelmeskedj még magadnak se, vedd meg a lábad és ellenkezz!

Úgy nézett ki az a fickó abban a szemközti bokszban a vasútállomás bisztrójában, akár egy búval bélelt zakó vagy az ezredforduló utáni évek. A széttottyant körte évei. Az *Évek a széttottyant körtéhez* fogadó mindennapjai.

A zakó ott lógott Ferdinánd király bangója mellett a falon. Már régen törékenyre száradt ez az egykoron pompás virág. Se színek, se évek, se Kaffka főztje. A húszéves érettségi találkozón skótkockás sportszatyorral, pohársarkú cipőben átlopakodó halott osztálytárs sápadt kísértetére emlékeztetett volna bárkit. A zakó poros, akár az asztal alá hajdanán begurult *Stovepipe*¹ 5 négyzamos kislemeze, amelyről itt ülve csak a *My Babe* jutott az eszembe. Akár egy turmixgéppel összekapcsolt kaleidoszkóp is lehetne, ami a fejemben van. Vibrátor az emlékezetben, a fogantyúja kiáll az idő robotgépéből, a vezetéke valahol csatlakozik a többi vezetékhöz.

A fickó egészen biztosan nem tudta, hogy az álmennyezet alatti hangszórókból *Booth Randolph Kávéórlése* hullámszik alá éppen. Valami sárga lötytyöt hintáztatott a poharában és úgy meredt a játékgépre, mintha a következő pillanatban a szívébe szeretné mártani a vadászését. Ha valaki azt mondaná neki véletlenül, hogy *MARK TWAIN FABUDIJA VIRGINIA CITYBEN*, dührohamot kapna és ripityára verné a helyiséget.

A halálnak az a nagy előnye, hogy nem kell többé hazamenned, üzenem neki azon az apró festetlen résen át, amit a tetoválásai között találtam.

Aztán máris ott ugrált előttem ez a Fakezú Pilátus, az elhanyagolt vasútállomások Pinokkiója, hogy figyelmeztessen a jóslatokra és a vonatindulásra.

A kísértet pedig arra int – figyelmeztetett szokásos körülményességével –, hogy időnk folyvást fogytán. Nem érdemes arra használnunk, hogy bármi porosodásának folyamatába beleavatkozzunk klasszikusokat hallgatva újra meg újra, amíg a megszokás magjából szárba nem szökken az unalom.

Tarvízió

Ha egy majdnem közeli ismerősséddel találkozol kerékpározás közben, és mindketten másik irányból jöttök, tudtok örülni annak, hogy mindketten másik irányból jöttök. – Mindketten másik irányból jöttünk, ez bennünk a közös tartalom, mondja valamelyikőtök valamelyikőtöknek, és ennek örültök. – Nem csak ez a közös bennünk, hanem az is, hogy nincs a fejünkön olyan csillogó és piszok drága műanyag borítás. Olyan tökhéjforma, amit az álladhoz kell szíjazni, mint a motorosoknak a bukósisakot. – Ez igaz, de nem csoda, hiszen mi mindent megpróbáltunk a kötelezővé tett bukósisak viselés kijátszására. – Úgy ám! Amikor a törvény szolgáloinak eszébe jutott, hogy a motorosok feje még szabadon van, és ezt veszélyesnek ítélték meg a társadalomra nézve. Mert a szélben fürdő koponyánk veszélyt jelentett, ezért magánzárkába kellett juttatni. Egyáltalán nem elhanyagolható, hogy ez a motorosok ellenállási mozgalmához vezetett! Minimum a szíjat nem rögzítetted az állad alatt, hogy legalább az loboghasson. És a rendőrök akkor is olyanok voltak, mint most. Pénzbehajtással hívták fel a figyelmedet a hatalom és a butaság örök természetére. Mostanság persze már nemhogy bukósisak, de a lovagi páncél se lenne elég az utakra. A fatalizmus ajánlataiból kell szemelgetni indulás előtt.

– Aztán felhígt az egész ellenállódsi. Előbb a lakájok jöttek, aztán azok, akik már nem is tudták, hogy milyen egy fej szabadon a szélben, és szinte vetélkedtek, hogy kinek biztosabb a zárkája. – Így történt a haj polgárjogi mozgalmával is. Út a győzelemtől a kopaszságig.

– Közbenső állomásként a konszolidáció, *apa a munkába megy* típusú, harminc évet vissza az időben fazon. Onnan már csak egy ugrás a tar. Tarvízió.

– Aha. Talán nem is tudják, hogy mit jelentett. Sisak nélkül sem tudna lobogni az ilyen önkéntes szolgálo. – Így van. Lakájos. – Nem hiszünk semmilyen tradícióban! – Nem ám! És ez a mi legszebb tradíciónk!

Aztán kerékpároztak tovább, erősen gondolva arra, hogy merre is kerékpároznak végeredményben.

Miklya-Luzsányi Eszter

Lapok egy zsebnaptárból

Medence kiskáddal

Kiskorában az árvizektől félt mindig, elalvás előtt minden este külön stratégiát dolgozott ki, hogy ha majd jön, hogyan meneküljenek, elsősorban a legkisebb öccsét akarta menteni, mert ő biztosan nem tud még úszni, főleg nem megmenekülni, még beszélni is alig, csak annyit, hogy akarom, megámen – ezt is csak azért, mert az étkezések előtti ima végét jelentette. Kitalálta egyszer, hogy a narancssárga műanyag kiskádban fognak menekülni, amiben minden este fürdették őket szüleik régebben, amíg ki nem nőttek, és már fürödhetek a nagykádban. Az biztosan jó hely lesz, elképzelte, hogy úgy úszik majd a vízen, mint Noé bárkája, csomó képet látott már róla, a tetőablakon többnyire zsiráfok lógtak ki, meg majmok csüngtek a korlátról, úgy képzelte, hogy a kiskád is ugyanilyen rendíthetetlenül fog úszni. Ha éjszaka egyszer felébred rá, hogy jön az ár, akkor egyszerűen csak kimegy a konyhába, felkap egy kiló kenyeret, uzsgyi a fürdőszobába a kiskáért, meg a szülei szobájába az öccséért, mindezt persze olyan gyorsan, amilyen gyorsan csak lehet, mert mindenki tudja, hogy vízben gázolni a legfáradtságosabb dolog, főleg, ha a vízszint rohamosan növekszik.

Volt egy másik terve is, a fürdőszoba volt a kulcs, oda kell menekülnie az egész családnak, az ablakok szélét újságpapírral kitömködni, hogy ne jöjjön be a víz. Még el is képzelte, hogy a házat elborítja az ár, ők meg bent kuksolnak a fürdőszobában, és lesik az ablakon át a víz alatti világot, olyasmi lehet, mint amelyet az ismeretterjesztő filmekben mutatnak mindig. De amint kicsit nagyobb lett, rájött, hogy egyik terv sem kivitelezhető, a műanyag kiskád valószínűleg nem is úszik a vízen, főleg nem egy tízéves kislánnyal, egy tízkilós gyerekkel meg egy kiló kenyérrel, a fürdőszobaablakon meg egyébként is beszívárogná a víz, vagy betömné a nagy nyomás.

Sokszor elképzelte a várost az árvíz után, leginkább álmában látta mindig, minden romos, a házakból kisebb-nagyobb drótdarabok állnak ki, mindig is drótokra építették a házakat, ezen alapszik az összes, réz-, vas- és alumíniumdrótok, de már senkit nem érdekelnek az értékes fémhuzalok, senki nem vinné őket a MÉH-be. Elvonszolták egyszer

oda a testvéreivel közösen a régi alumíniumkukát, szét volt törve, úgy kellett kilapátolni belőle a szemetet, kaptak érte kétszáz forintot, fejenként ötvenet, és vettek belőle fagyit. De nincs most se MÉH, se fagyi, csak ők vannak ketten, az öccse már épp hogy járni tud, kézen fogva húzza végig az utcán, a régen gyönyörű platánfák megtépázva állnak, ők meg a játékbolt betörött kirakata felé tartanak, hogy kikentsék a még használható plüssöket meg autókat.

Az anyja mindig azt mondta, hogy ő eszesebb a koránál, erre nagyon büszke volt, meg arra is, hogy az árvíztől fél, az iskolában pedig mindenki kinevette emiatt, ne aggódj, annyira azért nem vesztes a helyzet, a jéghegyeknek van még pár évük, de ő soha nem hallott addig a globális felmelegedéstről, így nem is értette a felnőtteket. Ők meg azt mondták, ne félj, itt van a Kárpátok meg az Alpok, délről meg a Dinári, tiszta medence az egész, nem hiába hívják Kárpát-medencének, majd a hegyek megvédenek, azokon nem jön át a víz. De ő pont ettől nem nyugodott meg, hát ez az, medence vagyunk, sokkal könnyebben megtelünk vízzel, meg sem lehet majd állítani.

Nem is a játékboltot szerette a legjobban, mikor végigjöttek a főutcán a kirakatok mellett, hanem a papírboltot, kis zsebnaptárat akart venni mindig is, olyan kis barna bőrkötésűt, ami elfér a zsebében, és a tollat is rá lehet rakni. Gyűjtögette is a havi húsz forintos zsebpénzét, kiszámolta, hogy majd tizenhat éves korában meg tudja venni, gyűjtött is két évig, összejött vagy ötszáz forint, de elment az antikváriumba, és indiánokra meg Old Shatterhandra költötte. Soha nem volt elég kitartó, hiába hitte róla ezt a külvilág, ő is el akarta hinni, hogy olyan precíz, mint az apja, de soha nem ment neki igazán.

Akkor bukott le, mikor tényleg tizenhat éves lett, és feléje sem szolgált a papírboltnak, főleg nem azért, hogy zsebnaptárat vegyen kétezer-hatszázért, még akkor sem volt képes spórolni, minden hónapban két-háromezer forint mínuszban volt, meg se tudta volna venni. Mindig is tudta, hogy inkább az anyjára hasonlít, nem tudja karbantartani a saját életét. Közben az öccse is megtanult úszni, a válogatottba is bekerült, neki meg elveszett a célja, hogy megmentse az árvíztől, a kiskád is máshová került; vagy eltörött, vagy egy másik család mosdatja benne a kicsiket. Nem jutnak már eszébe a régi rémálmok, már ő is kiröhögné saját magát, mint akkor a felnőttek, a saját életét éli, olyan akar lenni végre, mint a nagyok, akik elmagyarázzák a kisebbeknek, hogy hol van a Kárpátok meg a Dinári, és hogy miért vagyunk mi medence.

Szappan és homokozó

A szülei mindig azzal magyarázták, hogy homokot meg szappant evett kiskorában, mert valami ásványi anyag hiányzott belőle, reggel meg este kapott mindenféle cseppeket, visszanőveszti beléd az ásványi anyagokat, igyad kislányom, de nem szerette, sokkal viccesebb volt, ahogy a homok ropogott a foga alatt, vagy a szappan elolvadt a szájában. Egyszer elalvás előtt megkérdezte a nővérétől, tudja-e, milyen, ha hiányzik az emberből az ásványi anyag, de nem tudott válaszolni, anyától kell megkérdezni, de most már aludj szépen. Úgy takarta be, hogy egy porcikája se látszódjon ki, az anyjától persze nem merte megkérdezni az ásványt, a végén még több cseppet kap. Forgolódott még egy darabig, nem lehet így élni, hogy nincs benne az ásványi anyag, egyszer látott egy könyvben valami ásványt, hegyes, szúrós tüskék álltak ki belőle, hát ez az, ami mindenkiben benne van, csak neki nincs. Elhatározta, hogy holnaptól kezdve rendszeresen, meghatározott mennyiségben fogja enni a homokot meg a szappant, hogy visszanőjön belé.

Reggel rohant a homokozóba, reggeli cseppek és kötelező kakaó után, egyedül volt végre, selymesre szítálta a homokot, olyan apróra, amennyire csak tudta, egész délelőtt homoklevest meg homoksütiket csinált, alig bírta kivárni, míg megsültek, folyamatosan csak arra gondolt, hogy hiányzik belőle az ásvány, ott van mindenkiben, csak benne nincs, kevesebb így, mint a többiek. A legrosszabb az volt, hogy homokos maradt a foga, ahogy a más is ráragad, ha az apja meglátta, mindig kapott érte, vette elő rögtön a fakanalat, de az udvaron nem volt víz, ha le akarta mosni, a konyhában kellett. Fél évig tartott a homok-terápia, talán akkor hatottak a cseppek, és nem volt már szüksége arra, hogy természetes úton is pótolja az ásványi anyagokat, napi kétszer kapta őket, reggel és este, napi kétszer járt a konyhába lemosni a száját, délelőtt és délután.

Fekete foltok jöttek ki a fogán, a fogorvos szigorúan nézett az anyjára a szemébe világító lámpa felett, túl sok kávéit iszik ez a gyerek, vagy cigizik, az anyja csak rázta a fejét, nézzen már rá, alig tízéves, akkor túl sok vasa van, vasas a lánya, így mondta a fogorvos, csak nézett, a kapu van vasból meg Akhilleusz páncélja, azt nem tudta, hogy ő maga is. Megkérdezte az anyjától, hogy a vas minek számít, azt mondta, ásványi anyagnak, de a szappanban meg a homokban nem hiszi, hogy lenne, de ő mégis tudta, hogy van, büszke volt magára, megcsinálta, most már van ásványa. Egy darabig még el kellett járni leszedetni a fogáról a vasat, kicsit sok volt a felesleg, nem mert mosolyogni soha, kiröhögtek mindig, mi az, szarral etetnek otthon, hiába mondta, hogy az vas, túl sok van belőle a szervezetemben, hiába volt büszke rá.

Megtanult a lehető legzártabb szájjal beszélni, vagy meg sem szólalni, kívülről nézte, ahogy a többiek játék közben elpusztítják az anyaszörnyet, később már ő volt az, akit pusztítottak minden egyes kaland folyamán. Soha nem tudta, hogy éppen milyen szörny, milyen tojásai vannak és hol, mit kell megvédenie, de nem érdekelte, csak rohangu elölük, mert tudta, hogy ha elkapják, akkor tényleg anyaszörnyé válik, és nem lesz neki kegyelem. Azt mondták a fogára, hogy olyan, mint a cigányoké, a sarkon lakott egy család, kehes lovakat adtak el a piacon, nekik tényleg fekete volt a foguk, de nem úgy, mint az övé.

Anyaszörnyként szokott vissza a szappanra, amikor napjában háromszor ölték meg, belülről tompította le, nem érezte a megölést, fehér szappanréteg borította a kristályát. Néha azt álmodta, hogy ha úgy bőfög, mint a fiúk az ebédnél, kis szappanbuborékok jönnek ki belőle, tündérhintók, mondta a nővére, ha kipukkan, lezuhan az utasa, de soha nem tudott bőfögni, nem láthatta a buborékokat. De azért evett rendesen, ha észrevette az apja a fognyomokat, ordibált mindig, beállította a sarokba, nem ehette meg a vacsoráját, de nem használt, fogyott a szappan rendíthetetlenül. Érezte, hogy a szappanréteg egyre vastagabban borítja be a hegyikristályt, az udvaron az anyaszörny is egyre tovább tudott küzdeni, fekete fogaival kapaszkodott az életbe.

Hangyabetűk

Mindig is úgy nézte a felnőtteket, ha elalvás előtt mesét olvastak fel, mintha varázsolnának, kivarázsolják a szavakat a lapról, mindig úgy helyezkedett, hogy lássa a betűket, sok kicsi hangya, egy idő után arra is rájött, hogy nem a szülei találják ki a meséket, hanem a hangyabetűk adják ki, úgy rakták egymás mellé őket. Ő is tudni akarta, birtokolni a meséket meg a kis hangyákat, azt akarta, hogy az övé legyen mind, egytől egyig, mindig is önző volt, olyan akart lenni, mint a nagyok, mint a Judit bátyja, aki a húgáért járt az oviba minden nap, már iskolás volt, mikor a Judit öltözött, hangosan olvasta fel a „Dohányozni tilos“ táblát meg a „Kedves szülők...“ kezdetű üzeneteket az öltözőbe kirakott papírokról. Lassan olvasott még, nem úgy, mint az igazi felnőttek, bogarászta a hangyabetűket, ő meg leült a kispadra, direkt lassan vette a cipőjét, alulról csodálta, milyen nagy, már tudja, ismeri a hangyákat. Mikor észrevette, ferde mosolyával ránézett, hiányzott pár foga, azt hitte, hogy ki se nőtt, vagy kirohadt, a kalózkodnak meg a banditáknak szokott ilyen lenni, egyszóval valami nagyon gonosz dolog ez a hiány, megijedt a foghíjas vigyortól, lefagyott.

– Mit bámulsz? – nem mondta, hogy kis taknyos, de odahallotta, a nagyfiú meg elkezdett röhögni, Judit is ott vihogott mellette, ő meg

nem is mert megszólalni. Akkor határozta el, hogy megtanulja a hangyákat, kitől Judittal meg a bátyjával meg az összes többivel, majd én megmutatom, hogy minden vagyok, csak kis taknyos nem, tessék csak engem komolyan venni. Mindig a legváratlanabb időpontokban kérdezte, bevásároltak az anyjával, vagy az apja vitte haza biciklivel az oviból, a házikóbetű mit jelent, az az „a“, mosolygott rá az apja, azt hitte, hogy cseles, senki nem veszi észre, mire készül, minden betűt egyből megjegyzett, legfeljebb kétszer kellett ugyanazt megkérdeznie, elraktározta őket, egyenként, lassan tette magáévá az összes hangját. Eleinte csak az ABC meg a Spar ment, aztán már magától megtudta, hogy cirkusz jön a városba, vagy salsa tanfolyam indul ingyenesen, de még nem akart hangosan kiolvasni semmit, tartogatta az adu ászt, bár nem tudta, egyáltalán el fognak-e ájulni ettől a felnőttek, de azt akarta, hogy nagyon büszkék legyenek rá.

A szülei már régóta tudták, hogy tanulja, néha észrevette, ahogy összemosolyognak, szigorúan nézett, most mi van, ők csak rázták a fejüket, semmi, kicsim, türelmetlenül várták, mikor rukkol elő a tudományával. De ő csak tartogatta magának, esti mesénél odakucorodott az apja mellé, sokkal gyorsabban olvasott, mint ahogy ő bogarászott, tökéletesítenie kellett még, magában gyakorolnia, mert így senki nem fog meglepődni. Összeolvasott már mindenfélét, teli volt a feje akciókkal, szülői időpontokkal meg kakaösszetételekkel, de csak folytatta tovább, ha meglátott egy feliratot, rögtön betűzte magában. Elhatározta, hogy a szüleinek csak akkor mondja el, ha az utcán egy hosszabb feliratot megállás nélkül el tud olvasni, akkor lesz csak elég gyors.

Mikor ez sikerült, már csak az időpontot kereste, meg a megfelelő bemutatkozó feliratot, azt akarta, hogy minden tökéletes legyen. Aztán mégse így sikerült a hatalmas beugrás, fürdés közben mosdatta az anyja, ő meg a mosógép tetején levő dobozt olvasgatta, az van odaírva, hogy „fékezett habzású mosópor“, ugye, anyja felsikoltott vagy sikoltva nevetett, nem tudta eldönteni, hogy a mosóporon, rajta, vagy csak örül, megölelte, majdnem belefojtotta a fürdővízbe, ügyes vagy kislányom, büszke vagyok rád. Behívta az apját is, olvasd el még egyszer, nem is olvasta, csak fejből mondta, fékezett habzású mosópor, azt nem értette, mit jelent, hogy fékezett habzású, a mosóport még úgy ahogy, az apja is örült, majd vers-ábécét írok neked, te meg rajzolsz hozzá, mondta, ő meg bólogatott, nem tudta eldönteni, hogy elérte-e a célját, hogy olyan lett-e, mint ők.

De másnap megkapta a vörös keménykötésű versfüzetet, az A-betűs verssel, az apja íróasztalánál álldogálva olvasott az ablakokról meg angyalszárnyakról, megjelent előtte a kép, ahogy suhognak a szárnyak, hogy fogom én ezt lerajzolni, ez olyan szép, hogy nem is lehet, akkor már más problémái voltak, az angyalszárnyak, Juditnak, a bátyjának meg a többieknek nem is mondta el, a szárnyakon törte a fejét egész nap.

Kontúros játék

Soha nem vette észre senki. Talán azért, mert jelentéktelen személyiség volt, talán azért, mert láthatatlanná tudott válni, még ő sem tudta, csak szeretete volna, hogy szeresse más is, mint az anyja, aki minden délután négykor megjelent a csoportszoba ajtajában, megkereste őt a szemével a terem sarkában, és mosolyogva nyújtotta felé a kezét. Ha pedig az apja jött érte, fel is kapta, és ahogy reggelente mentek mindig a fürdőszobába, felültette a nyakába, ő pedig magasabb és hatalmasabb volt a csoporttársainál, még az óvó néninél is.

Egy éve változott először láthatatlanná, s azóta minden nap, egyre tökéletesebben. Már csak néha lehetett észrevenni a körvonalait valahol a teremben. Egy éve kitalálta az egyik lány, a Zita nevű, akinek hosszú, fekete haja volt és nagyon barna bőre, és mindenki szeretete az oviban, hogy hozzák be a lányok az anyukájuk kiürült flakonjait, elhasznált rúzsait és mindenféle piperéit, hogy majd azzal felnőttet játszanak – hátha maradt az alján valami. Izgatottan várta a négy órát, hogy jöjjenek érte, és otthon bezárkózhasson a fürdőszobába átkutatni minden zugot, hátha talál valamit, ami felhasználható, amit ha bevisz, szeretni és tisztelni fogja mindenki, vagy legalább megjegyzik, hogy „na, most igazán megmutatta, hogy ér valamit“, de nem talált semmit.

Az édesanyja már évek óta nem festette magát, a harmadik gyerek után abbahagyta, két pelenkázás közé ugyan minek is, ha utána a büfivel együtt úgyis letörli magáról. Így nem talált mást, csak egy félig teli babasamponos flakont, amivel háromnaponta az apja végigdörzsölte a fejét, aztán alaposan megszárogatta, és becsavarta egy törölközőbe, reggel pedig finom barackillatúan mehetett az oviba; kinyomta belőle a kádba a maradékot, alaposan kimosta, és bedugta a kabátjába. Az apja este őrjöngött, hová tűnt a sampon, vacsorát is alig tudok életem tenni, még félig volt, tudom, hát én tettem a helyére, mondjátok meg, melyikötök volt, most vehetek hatszáz forintért újat, az anyja visszaadított neki, most miért velük ordibálsz, én sem tudom, hová tűnhetett, veszünk újat és kész, majd nem lesz majonéz egy darabig az asztalon, ő meg csak lapított, ez az ára, hogy szeressenek, most még nem, de holnap majd, alig tudott aludni az izgalomtól, holnap majd minden megoldódik.

Másnap a Zita nevű lány kezdte a kipakolást, illetve az édesanyja, akire csak azért emlékezett, mert a szülei mindig kicsit fintorogva mentek el mellette, és ha messze voltak, csak akkor hallotta, hogy az apja morog valamit az orra alatt. Szóval a nő, akinek egyébként mindig olyan édesen erős parfümillata volt, hogy amikor reggel jöttek a Zitával, nagyon szeretett a közelébe settenkedni, és csak szagolgatni hátulról, és álmodozni, hogy egyszer neki is lehet ilyen királynő-illata, elkezdte

kipakolni a táskáját, mindenféle üres, de még illatos parfümös üveget, púdereket és vattákat, még egy kis tükröt is hozott, ő pedig szájtátva bámulta a sok csillogó csodát, amit ugyan nem tudott, hogy mire jó, de azt megérezte, hogy ez a nő ezektől a csodaszerektől ilyen nagyon nő, és ha egyszer neki is lesznek ilyenei, akkor ő is... Mindenki fölött lebegett a szemében a parfümfelhőjébe burkolódzó Zita anyukája, aki miután kipakolta lánya elé a kistáskáját, ringó léptekkel kiment a csoportból – ezeket a lépteket még évekkal utána is próbálgatta a hátsó kertben, mikor a testvérei nem voltak ott, de amíg ki nem szélesedett az ő csípője is, nem tudta leutánozni.

A körben álló lányok sorra pakolták le a tükrös babázóasztalra az otthonról hozott kincseiket, mindenki kettőt vagy hármat, csak a Zita hozott olyan sokat, felszegett fejjel állt az egyre növekvő halom felett, mintha már most az övé lenne az egész csillogó csodakupac. Mikor rá került a sor, előhúzta a háta mögül az üres babasamponos flakont, nagy féllitereset, ormóatlanul nagynak tűnt a kupac tetején a többi kis ecsetkéhez és szelencéhez képest, Zita pedig csodálkozva nézett rá, mégis mit akarsz itt ezzel, ez nem az anyádé, ő elsápadt, de nem szólalt meg, mégis mit mondjon, az anyjáé ez, és az egész családé, az ovi nem is tudhat róla, hogy ő azért, hogy szeressék itt a lányok, és játsszanak vele olyan felnőttet, elvette a babasampon. És apa ordított vele. És rossz kedve volt egész reggel, nem vitte a nyakában a fürdőbe, csak beparancsolta a fogmosópohár és a homokóra elé, három perc, és nem is beszélgettek a biciklin oviba menet, hát ma reggel az apja sem szerette, csak azért, hogy itt a többiek elhiggyék róla, hogy nagylány. Úgy, mint ők. De most Zita nevet, rajta nevet, a többiek pedig ugyanúgy, ahogy eddig minden nap, utánozzák, és már rajta nevet az egész csoport, ő pedig mehet vissza a sarokba a babáihoz.

Így tanult meg láthatatlanná változni, egy éve először, hogy kitalálta, a nyelvét kell ide-oda mozgatni a szájában, hogy ne lássa meg senki, és akkor, mint egy motor, megindul az elmosódás, előbb csak átlátszóvá válik, aztán teljesen eltűnik, kivéve, ha nem mozgatja elég gyorsan a nyelvét, és színezés közben meglátják, és megint nevetnek, nézd már, hogy mozog a nyelve, ő pedig csak még vadabban köröz, hogy végre eltűnjön.

A babasamponos flakon ott maradt sokáig a babázóasztalkán, nem is nyúlt hozzá senki más, csak ő settenkedett oda néhányszor, hogy beleszagoljon.

BAKI JÚLIA

KISZÁMOLÓ

– Kimehetsz!

– Ecc-pecc. Ecc-pecc.

Holnapelőtt az ajtó úgy nyílik, mint a papucs csattogása felfele a lépcsőn, bevágott csendközökbe szűrődik, hallgatózó fülek érzik a remegését, mikor a kézben marad a kilincs fémessége, egy pillanatig vár, a kulcslyuk kukucsáló szeme se rebben, a pislogás félbeszakad, félig lehunyt szem a várakozás, mint a kézen a kilincs, és kattán, és az egyszerű mechanizmusban megnyílok, ahogy a tenyérben marad a nyitás. Majd a biztonság. A tenyérjóslat elrejtése a másik ujjai alatt, melegük átvétele, ahogy gyerekként pipiskedve anyu kezétől örököltém át, aztán vezetés, amíg törökülésben a szoba közepén nem találjuk magunkat. A lépések piruló szemérmessége, majd magunk alá húzva a meztelenséget, falon át nézzük az eget. Kőműves örökkévalóságok. Két pupilla temetkezik egymásba a mennyezet orrsövénye felett. Íriszében kék és fehér foltok szikráznak fel váltva egymást, egy-egy lendület nyomásának erejéig. Mindig késéssel. Számolom a másodperceket, amiket az általam elképzelt időponthoz kell hozzáadnom. Egy, kettő, három. Mindig csak háromig jutok, aztán újra kezdem. Egy-kettő-három. Már a mutatóujjammal is követem, mindig a következőre irányítva. Egy ütemre, egy ritmusra a metronómra állított külső zajokkal. A hangerőt szabályzó gomb elcsavarásával az odafönt odalentté fordul.

– Mennem kell.

– 9.

– Tessék?

– Egy híján tíz.

Kinyitom neki az ajtót. Még a tenyeremen érzem a melegét. A plafonról lepattogtak a csillagok. A parkettán állva hallom a meztelen talpak marasztaló tapadását.

Citromízű. A cukor csak lassan oldódik fel benne, minden szemcse külön-külön, ahogy beleszórtam a megmaradt teába. Kiskanállal kevergetem, eltartott kisujjal. Felhúzott vállú kacagás, kis papírcetlik összehajtása, az összes számot kap (majdnem tíz) – leejtem az asztalról. Mint a padlón maradt mészdarabok. Azokat felsöpörtem, majd beleborítottam a szemetesbe.

– Ne haragudj.

– Csak szedd fel.

Lehajoltam, gyorsan összehúztam és a tenyerembe szorítottam őket, a tinta elkenődött, a később kihajtott papírdarabokon olvashatatlanok voltak a számok. Otthon a farmerom zsebében találom meg őket, mint az elfelejtett vágyakat. A gyújtás szenvedélye feszül, testmeleg csomagolásban. A levegőt kiszorítom, hogy elnyomja a kiürült pohár-talanságát. Csukhatatlan szemek: műanyag zacskóból inhalált remény, fennakadt reflektor a parkettán.

– Állj ide.

– Ne viccelődj, nem megyek olyan közel.

– Azt mondtam, állj ide.

A hangja nyugodt volt, félszeg a távolság. Plakátot ragasztottunk egymás arcára, lekaparhatatlanul fuldoklik közöttünk az ölelés. Tágra nyitott ablaknál a kert felé nézünk. Csak egymást nem látjuk.

– Ecc-pecc, kimehecc, holnapután bejöhecc...

Akkor még körben álltunk, talán kilencen, egymás kezét fogva. Egy lány állt a középpontban és körbefordulva mutatott egy-egy emberre. Zsebembe rejtettem a csalódottságot. Nem játszhatok, legfeljebb a következőben. A táskámból elővettem a műanyag üvegen otthonról hozott teát, és azt ittam. Nem voltam szomjas.

– Ecc-pecc – gúnyolódtam. Már csak az elkenődött tintának a papírlapon. A szám szélét marta az ottmaradt cukor. Visszaléptettem az indulatból becsapott ajtóra a fókuszpontot. Felengedte a kilincset,

érezte a tenyérmeleg fémet, a bezárás kulcslyukba szorulva, riadt első pislogás, egyszerű mechanizmus, fogaim között kattant a zár, a felvett papucs alatt ropog a cukor, a talp először a levegőt érinti, a levegőt előbb kifújtam. Először mentem ki, majd kiszámoltam. Három-kettő-egy. A fedetlen hangzavarban csak belső hangerő-szabályozás. A jóslat tenyerekbe karcosodik, az előre megrajzolt tintavonalak mentén. Tapogatózás. Beszűrtem a teafilterből kiváló darabokat, a csendet. Erősen a markomba szorítom, rázárom ujjaimat.

Tegnapután a kilencedik kezét fogtam meg. Kilincsmeleg volt.

SÓS DÓRA

A LENGŐ HÁRTYA FÖLFESZÜL

rezgőpolip

(h-o
1
? a bejárat
tétova csápok)
... a lengő hártya fölfeszül
 az üregbe nyomul
ostobán kitölti és lustán fordul
tapad
 ókorongja a felületen dolgozik
tapad
az ellenállástól csak jobban ragad
iszapból hasad
 ék
– tengerkék(hólyag)szemek -
 ben turkál
 ugyanaz a tektonikus lemez
újra és újra a lejátszófej csak a mágnesmintákra hallgat
fejláb
fejláb
fejláb
klór és ammónia vas és só
a forrasztásból tejszerű moszat
szakad
rezgő polip:
zsigerzacskó
három szív
 és egyre apad.

Sarki ház kerttel

I.

A kisfiú puha, barna tincsei csatakosan a homlokához tapadtak. Néhány karcsú ujj gyengéden simította arrébb őket, majd ráhelyezte az átnedvesített ruhazsebkendőre. A gyermek szemhéjai nem csukódtak le teljesen, de látszott, hogy mély álomba sülyyed, ujjai időnként megrándultak.

A vírus bejutott a sejtbe, és őrült módon kezdett bele kópiák készítésébe önmagáról, örökítő anyagával fecskendezve tele területét. Több százezer társa addig gyülemlt a sejten belül, míg az felrepedt és elpusztult. Az új vírusok szabadulásuk után újabb gazdasejtet kerestek, készen az újabb fertőzésre. A test küzdött, a láz újra és újra visszanyomta a kisgyerek fejét a kusza álmok közé, és ő tehetetlenül hanykolódott a zavaros, groteszk álomlátásokban.

... Pontszemével belötte a fény irányát, és afelé irányozta a repülését. Két szemének több tízezer ommatidiumából elmosódva látott egy sárga, lustán villódzó gömböt, háta mögött pedig néhány mozgó, kékes alakot egy kisebb fel-felvillanó fényfolt mellett. A szomszéd szobában vonatatosan változtak a kocka alakú képek.

Az anya idegesen nézett föl a villanykörte halálspiráljába került légyre, majd átment a szomszéd szobába, hogy kikapcsolja a lenémított televíziót.

... A becsapódás erős volt. Nyolc lábának sörtéivel megérezte a háló rándulását. Rögtön bukdácsolni kezdett a ragadós szálakon a rezgések forrása felé, a derengésben vergődő sötét folt felé. Tapogatóját rácsatlakoztatta az izgága légyre, a szöveteit harapásával felhasította, és a csáprágójával idegmérget fecskendezett bele, amely módszeresen roncsolta szét a sejthártyákat, és miután a zsákmány nem mozgott többé, szívni kezdte prédája elfolyósított belső részét.

II.

A tüdőből kiáradó hang megrezegtette a hangszálakat a gégefőben, a kengyelhez kapcsolódó vékony izom összehúzódott, és a hallócsontocská engedelmesen húzódott el a belsőfül hártájától. A hangimpulzus nem tudott bejutni az agyba, másodpercekre beállt a süketség, hogy a kiáramló ultrahang szét ne roncsolja a denevér érzékeny hallását.

Szélroham söpört végig a tájon. Megrázkódtak a rózsák súlyos fejei, leveleik idegesen hanykolódtak, de nem ébredtek föl. Virágszirmoktól elnehezült fejük ingva lógott alá, aztán a szél elcsitult, ismét beállt a fáradt csend.

Az ultrahangok magas frekvenciájú hullámai feltartóztathatatlanul

terjedni kezdtek, és a vaksi denevérszemek helyett ismét működésbe lépett a hiperérzékeny hallórendszer. A visszaverődő hangimpulzusok elérték a külsőfület, majd a középfület, ahol a dobhártya finoman megremegett. A rezgés végigfutott a hallócsontocskákon, s bejutott a csiga ovális ablakán. A receptorsejtek kiszűrték az alacsony frekvenciájú hangokat, és a hangok információkká változtak, kirajzolódtak a környezet arányai. Az irány, távolság, méret vázlatosan megelevenedett: a fák bozontos koronája, a himbálózó villanyvezetékek, a terasz fadestekái, amelyeket átkarolt a sűrű szövésű, sárga iszalag. Apró virágai bundaként borították be a tető léceit. A karmos lábak elérték a tető peremét, a bőrös szárnyak összehúzódtak, mint két levont vitorla. A kicsi, szőrös test karmaival erősen kapaszkodott a perem bütykeibe, szervezete elkezdte a zsákmányolt szúnyogok emésztését.

... A hím jó ideig dörzsölgette elülső szárnyait, mire az udvarlóénekével nőtényre talált, és hátulról megejthette vele a kopulációt. A nőtény az aktus után hamar elillant, s új hímek karjaiba vetette magát, a párás estét megtöltötte a nászra hívó ciripelés. A hím dolga végeztével sietősen tömködté be vékony csápaival rágói közé a gazból kihasított részeket, amikor egy egyre erősödő zajra lett figyelmes. Fényes fekete testen gyöngén tükröződött a holdfény, sisakszerű fejét az utcafront felé fordította. Elülső lábszárát úgy hajlította, hogy a közeledő hangforrást figyelhesse. Ahogy hallgatta az ütemes dobogást, izmos hátsó lábai ugrásra készen megfeszültek, és amikor úgy érezte, túl közel került már a veszély forrása, elrugaszkodott, és eltűnt egy szomszédos fűcsomóban.

A közeledő orr azonban nem törődött a továbbállt tücsökkel. Számára sokkal érdekesebb történetet mesélt a kertben hemzszegő rengeteg szagkép. Egy buckánál érezte a vakond szagát, a járdarepedésekben bűzös csikket, a virágágyás mentén a permet lerakódott rétegeit, egy élénk szagvonalban egy macska korábbi látogatását. A kerítés tövében három másik kutya vizeletéből megtudta, hogy a szuka ivarérett, ám nem tüzel, és a vele azonos fajtájú kannal egyszerre jártak erre, néhány órával ezelőtt. A harmadik, még friss nyomra elhelyezte sajátját, majd vígan követte pár lépésen keresztül a föld alatt futó elektromos kábelt.

A gazda álmosan dülöngélt kutyájának villogó nyakörve mögött, a pórázt szórakozottan himbálta a kezében, és türelmetlenül vágyott vissza az ágyába. A vizsla élvezettel szaglászott a sarki ház előkertjében, nem volt hajlandó továbbmenni. A gazda jobbra hát megállt, és csodálkozva látta, hogy hajnali háromkor ég a lámpa a földszinten. Belátott az ablakon, és látta a bóbiskoló nőt gyermeke ágya mellett. Arra gondolt, mennyire fáradt lehet ez az asszony, és milyen végtelen lehet számára ez az eseménytelen, üres éjszaka.

Macropinna microstoma: a csőszeműek családjába tartozó mélytengeri halfajta. 600-800 méteres mélységben él, szinte teljes mozdulatlanságban, várva a fölötte feltűnő prédák sziluettjeire. 1939 óta ismert, azonban különleges testfelépítését (a transzparens, folyadékkal teli védőpajzsot a fején, valamint szokatlan szemeit) csak 2004-ben sikerült először megfigyelni eredeti környezetében.

csőszemű

„És ha börtönük szemközti fala visszhangoznék, és a mögöttük járók egyike megszólalna, mi mást hihetnének, mint hogy az elvonuló árny beszél?”

(Platón: Barlanghasonlat)

a termoklin áttetsző rétegalján
 a tengerfenék – a vákuum – ahol minden emlékezet
 a sötét foszforeszkáló faltjain megpihenő
 zárványidő szigete: lebegés
 feltáruuló néma táj: csőtokba zárt szemek
 kanalazzák árnyak átvonuló táncát
 ..* medúzavirágzás *.*.*.*
 zöld (153.204.51)
 zománcán át vedli fényét
 két algagyöngy
 pigmentszemcsék opálnak benne
 ... az obszidián méhfal körbezár ...
 tengeri hó: a felső szférákból

h

u

l

l

ó

biomatéria ének
 a süket sötétben –
 macropinna hólyagszeme a mélybe tágul
 édes lumineszcencia
 a negatív test szoborillúziója –
 a látható vázat fedő láthatatlan palást
 ~~~~~ az ~~~ éj ~~~ éjbe ~~~ vált ~~~~~
 a fenyegetés forrása inog
 ! expanzió! expanzió!

a hártya leválaszt –
// a fogamzó én // a fogamzó másik //
a fordított hal a fordított sötétben
.f.e.k.e.t.e.k.é.n.t. a fekete zselében
~~vízszintben~~ tetszhalottként
állandó felfüggesztésben
    %a gerinchúron
    %átfutó
    %rezdülések foglya.

lucid álm: a mélytengeri árok
möbius ölelése a magzati mámor
önfeledése –
s ott: macropinna macropinna
(s metamorfózisában a forma formára
    formára
        formára bomlása)
 $\approx$ hulláma $\approx$ id $\approx$ feledés $\approx$
óceánok aljának tompa dúdolása :||

LADIK KATALIN

A megvilágosodás ösvénye

A tus és ecset törvénye

Kozmosz

Meny – ten

Nap – hi

Hold – tsuki

Csillag – hoshi

Közép – chu

az elemek

Tűz – hi

Láng – hono

Világosság – nikko

Hamu – hai

Forrás – izumi

Folyó – kawa

Tenger – umi

Eső – ume

Levegő – cgu

Lélegzet – iki

Szél – kaze

Repülés – tobu

Föld – isuchi

Kő – ishi

Hegy – yama

Fa – ki

Ösvény – dö

Szellemtől szellemhez – ishin denshin

Semmi – mu

Megvilágosodás – satori

Soto-zen

A távol-kelet aranypora

A menny hálója hatalmas, közei tágasak

Az emlékezés rózsakertje

Élőlények

Teknősbéka – kame

Ló – uma

Asszony – onná

Férfi – otoko

Ember – nin

Zen

A megvilágosodás hamuja

a menny hálója hatalmas, közei tágasak
szellemtől szellemhez – ishin denshin

az emlékezés rózsakertje

élőlények

teknősbéka – kame

ló – uma

asszony – onná

férfi – otoko

ember – nin

az elemek

tűz – hi

láng – hono

világosság – nikko

hamu – hai

forrás – izumi

folyó – kawa

tenger – umi

eső – ume

levegő – cgu

lélegzet – iki

szél – kaze

repülés – tobu

föld – isuchi

kő – ishi

hegy – yama

fa – ki

ösvény – dö

megvilágosodás – satori

semmi – mu

zen

A megvilágosodás éneke

1.

ember - énekel - bennem - táncol - álom - tűz - angyal - szárny -
arc - csillag - csont - egyedül - éjszaka - bűn - élet - nő - nyerít -
gyönyör - hús - gyermek - lepke - illat - tükör - pillanat - sikoly -
nem - sárga - ló - fájdalom - sziget - téridő - magány - sötét -
tudás - isten - cipő - fájó - árnyék - ablak - lát - kút - vödör -
zuhogás - tud - lét - idő - húr - fény - kör - só

2.

ablak-álom-angyal-arc-árnyék-bűn-cipő-ég-egy-egyedül-éjszaka-
énekel-fehér-fekete-fény-föld-gyermek-gyönyör-hajnal-halál-
hang-hó-hold-hullám-húr-hús-idő-illat-isten-kő-kör-kút-lát-
leander-lélegzet-ló-magány-nem-nyerít-nő-sárga-sikoly-só-sötét-
szárny-szék-táncol-tudás-tükör-tűz-víz-vödör

3.

Ösvény/dő - Közép/chu - Tűz/hi - Hamu/hai - Forrás/izumi -
Folyó/kawa - Eső/ume - Levegő/cgu - Lélegzet/iki - Repülés/
tobu - Kő/ishi - Fa/ki - Ló/uma - Asszony/onná - Férfi/otoko
- Ember/nin - Semmi/mu

Zen

Az Aradi Kamaraszínház évadnyitójának vendégeként járt Aradon Esterházy Péter író, harmincnál több elbeszélés-, dráma-, esszé- és publicisztika-kötet, regény szerzője, a kortárs magyar irodalom egyik legjelentősebb alkotója, számos irodalmi és nem irodalmi díj kitüntetettje.

Mindig marad a nyugtalanság

Beszélgetés Esterházy Péterrel

– Az Ön anyai nagynyja mácsai származású, Arad közelében született. Van-e valamilyen affinitása ezekhez a tájakhoz? Járt-e már ott, vagy Aradon?

– Lehet, udvariasságból azt kellene mondanom, hogy van. A Mácsa egy létező szó a családban. A nagymamám, Esterházy Móricz felesége Károlyi Margit volt, Károlyi Gyula miniszterelnök lánya. Mácsa szerepel ebben a legendáriumban, de nekem nem jelentett semmit, csak a nagymamámat.

– Az Esterházy Magyarország egyik legpatinásabb arisztokrata családneve, Ön viszont már – 1950-ben – egy olyan korban született és élte gyermekkorát, amikor a grófoknak, hercegeknek hivatalosan nem volt Magyarországon nagy ázsíójuk. Hogyan élte meg azt az időt, a Kádár-korszakot, amelyben 28 éves korában hivatásos író lett?

– Gyerekkoromban, 1951-ben kitelepítették a családot, innen tudtam meg, mit jelent arisztokratának lenni. De azért egy gyerek számára az nem olyan veszélyes dolog. Amúgy meg én együtt nőttem fel a Kádár-korral, ami, hogy felmondjam az iskolai leckét, kezdetben kemény volt, aztán lett a puha, kontúr nélküli, gyakorlatias élet, ami azt is megengedte, hogy én publikálhassak. Nem sokat számított a családi helyzetem. Még az iskola- és egyetemválasztásnál igen – nem mehettem tanárira, nem irodalmat studióztam, hanem matematikát –, de ez csak hasznomra volt. Más arcú diktatúra volt, mint a romániai, az sokkal keményebb volt. A Kádár-rendszer arctalan dolog volt, ami nem jelentette azt, hogy nincs diktatúra, de egy csomó lehetősége volt a túlélésnek. Nagyon beleestem az írásba, s amikor ott akadályba ütköztem, nehéz volt eldönteni, hogy azt a nevemnek köszönhetem, vagy inkább annak, ahogyan írok. Nehézkesen jelentek meg a dolgaim, nem lehet eldönteni, hogy a komcsik voltak-e a hibásak, vagy én. De hát nincs is már nagy jelentősége.

– Élete folyamán mintegy negyedszáz irodalmi díjat és nem csak irodalmi kitüntetést kapott (egyebek közt a Kossuth-díjat), és nagyjából

ugyanennyi nyelvre fordították le műveit. Mit jelentettek az Ön számára ezek a díjak, kitüntetések, fordítások, mint embernek, vagy írónak, pályájának alakulása szempontjából?

– Azt hiszem, minden művészi munka nagyon nagy bizonytalansággal jár, az írónak nagyobb a bizonytalansági tényezője, mint a tudósnak. A kritériumok homályosabbak, és minden megerősítés jól jön. Nem oldja meg az embernek a problémáit a papír előtt, de nem igaz az, hogy nem segít. Nem érdemes nagyképűen a díjakról nyilatkozni. Szokás azt mondani, hogy nem a díjakért dolgozunk – persze, nem a díjakért dolgozunk –, de azoknak megvan a jelentőségük, és ezt főként akkor tudja meg az ember, ha nem kapja meg őket. A megkapottakkal kevésbé törődik, de minden ilyen külső elismerés egy kicsit, egy pillanatra tud segíteni, megerősíteni. Elvileg a díj azt jelenti, hogy valakik azt mondják: rendben dolgozott az ember. És ennek azért van jelentősége. Hiba volna azt gondolni, hogy a díjjal valamilyen passzust, pecsétet kapott arra, hogy minden rendben van. A díjakkal nem lehet megkapni a nyugalmat. Azt nem hozzák meg.

– Lenne valami, ami meghozhatná?

– Szerintem semmi se hozza meg. Annyival más az a kép, amit az ember fölrajzol magának, amikor odaül egy könyvhöz, s ahhoz képest mindig kevesebb, amit megcsinál, még akkor is, ha egy pillanatra úgy érzi: na, ez most így jó. Aztán ez az érzés elmúlik, és akkor főleg azt látja, ami hiányzik belőle. Mindig marad a nyugtalanság, azt sem a fordítások jelezte sikerrel, sem semmivel nem lehet betapasztani. De nem is baj, úgy értem, ez hozzátartozik a dologhoz, ez a bizonytalanság. Azt nem mondanám, hogy örül neki az ember. Ez az alkotással, mint olyannal függ össze. Valami olyat csinál az ember, ami még nem volt, de aminek a szabályai szerint akar dolgozni, ám e valami nem létezik. Mindig ilyen Münchhausen bárós helyzet van, mindig magunkat húzzuk ki valahonnét, és ebben az ember nem számíthat senkire, sem a kollégáira, sem az irodalom szellemére, sem a díjakra, sem a sikerre, sőt még a sikertelenségekre sem. Nem tudom hirtelen, ki mondta, de többen szokták mondogatni, hogy a díjakat nem visszautasítani kell, hanem úgy dolgozni, hogy ne kapja meg az ember őket. De ez sem segít.

– A kimondottan szöveges Esterházy-művek nem a történetre alapoznak, és tudomásom szerint nem minden olvasórétegben aratnak akkora sikert, mint amekkorára a számtalan irodalmi díj predesztinálná őket. Érti ezt Ön?

– Ennél rosszabb a helyzet. Ahhoz képest, hogy ezek szövegek, én viszonylag jól állok ezekben az eladási ügyekben, nem kell igazán konfrontálódnom. Az én helyzetem nem az, hogy a szakma elismer, de az olvasó nem. De az valóban igaz, hogy történetmesélésben nem állunk jól. De dolgozunk rajta, dolgozunk... Nem egyszerű. Nem akarom eltréfálni, de ez a konfliktus nem létezik, ez nem igaz a könyveimre. Ahhoz képest,

hogy olykor valóban bonyolultak, vagy bonyolult utalásrendszerrel dolgoznak, mintha föltételeznék ezer más könyv ismeretét, ezek eléggé populáris könyvek. A Harmonia caelestis vagy a Termelési-regény majdnem százezer példányban elmentek, ennek már a tizedrésze is rendben van. Nekem nem kell azzal konfrontálódnom, amivel az úgynevezett modern művészetnek folyamatosan kell, hogy mi is a helyzet a kultúrafogyasztóval, az olvasóval. Tulajdonképpen jó viszonyban vagyok a saját olvasóimmal, és hálás is vagyok ezért, hogy vannak.

– *A napokban megdöbbenve olvastam egy internetes honlapon, hogy Esterházy magyargyűlölő és kommunista, ráadásul félzsidó. Ön hogy reagál ezekre? Egyáltalán tudomására jut, hogy egyesek miket beszélnek?*

– Hát persze, ha másképp nem, hát eljön az ember Aradra, és mondják neki... (nevet) Erre nincs mit mondani. Az ellen nem lenne kifogásom, hogy zsidó volnék, de mindenképpen meglep, hogy így próbálnak fogást találni. Erre szoktam én azt mondani, hogy nekem papírjaim vannak úgy 1300-ig erről a dolgról, ez így rendben volna. Ami kétségtelenül felveti a kérdést, hogy mi van 1300 előtt, de mentségemre szolgáljon, hogy Magyarországon ennél jobb papírjai senkinek sincsenek, illetve a Czilleieknek volnának még, de azok már kihaltak. El lehet ezen tréfálkozni, de hát ez minden nívón aluli, náci, volna egy kifejezés arra, hogy erre mit kellene használni. Erre nincs mit mondani. Ez van. Van olyan kritika, amin el lehet tűnődni, de ez nem az. Menjenek a... a csudába, hogy azért egy cs-betűs szó legyen.

– *Hogyan viszonyul a könyveiről megjelenő kritikákhoz?*

– Szokták mondani, hogy valakit nem érdekel a kritika, de ez nem igaz. Mégis az első olyan pont, amikor megjelenik a világ előtt a könyv, és az ember kíváncsi arra, hogy miként működik. Én nézem, hogy az emberek előtt, vagy egy hozzáértő szeme előtt ez minek mutatkozik, minek látom én, és minek látja ő. Ezen el lehet tűnődni. Ha azt gondolom, hogy nem ugyanúgy, mint én, akkor ez zavar vagy nem zavar. Általában nem zavar, ha másként látják, de az kiszámíthatatlan, hogy az embert mi zavarja és mi nem. Néha a legkisebb dologon halálosan felidegesíti magát, máskor meg egyáltalán nem érdekli. Elég kiszolgáltatott viszony, amikor egy könyv megjelenik.

– *Mert az írónak nincs módja reagálni, magyarázkodni?*

– Nincs is mit. Az olvasónak per definitionem igaza van, még akkor is, ha nincs igaza.

– *Bizonyosan dolgozik valamin. Elárulná, hogy min?*

– Nem. Nem árulnám el.

Legbelső utak

Beszélgetés Tillmann Józseffel

– *Nehezen dönthető el, hogy A Ladomi lelet (a továbbiakban: Lelet) című könyv régészeti munka, sci-fi, levelesláda, tudományos értekezés vagy egy filozófiai mű...*

– Valamiképpen mindez együtt. Amikor vagy húsz éve elkezdtem, a kérdés az volt, hogy miként lehet a nagyon különböző, a tárgyukat, műfajukat és intenzitásukat tekintve erősen eltérő szövegeket integrálni. Erre az egyik bevett forma a regény, de nem volt szándékom regényt írni, mert nem volnék prózaíró, és ezt a sokféle szöveget a műfaj el sem bírná. A másik minta a tudományos publikáció, a forráskiadás, kutatási napló körében kínálkozott. Ilyen sokféleségre számos régi példa ismeretes: a különféle régészeti lelőhelyek anyaga, írások gyűjteménye, a feltárt archívumok, könyvtárak szövegkiadásai. Az ilyen lelet-együtteseknek a kultikus költészet vagy a raktárhétköznapi jegyzéke éppúgy részét képezi, mint a szerelmeslevél. A Leletben ilyesfélék is előfordulnak, meg még sok más is. Miközben az egész mégiscsak kitalált tudomány, fikció, irodalom...

– *Hogyan kezelted ezeket a leleteket?*

– A régészeti leletek, nyilván, nagyon esetlegesek; töredékes az anyaguk, a véletlen összjátéka, alkalmasint a szél vagy a lángok szeszélye alakította rétegeiket, a fennmaradt anyag összetételét. Fragmentumainak értelmezése, a helyük és helyi értékük, rekonstruált rendjük pedig a mindenkorai tudományosság szerint, és persze az adott kutatói orientáció jegyében alakul. Így aztán mindig is kérdéses, hogy mennyiben felelnek meg az eredetinek.

A ladomi leletek esetében a „rekonstrukció” rendezőelve a legyező-forma volt. Az a fajta legyező, amelyiknek az egyes lapjai különállnak, de van egy tengelye, amely körül forog. Ez mintegy a töredékek különböző rétegeinek gravitációs középpontja. Kérdés, persze, hogy mennyire működik, ha valaki más veszi kézbe... Ez pedig azzal a problémával is összefügg, hogy ábrázolható-e egyáltalán egy kultúra, egy világ teljessége? Természetesen nem, legföljebb csak töredékesen. Megfelelő mennyiségű töredékből ugyanakkor elég jól kirajzolódhat egy világ, amint azt számos feltárás anyaga mutatja. Ilyesmit célba lehet venni anélkül, hogy a totalitás illúziója és hübrisze elúrhodna.

– Különös legyezők szerepelnek Frederic Pohl *Átjáró* című regényében is, amit *Merőleges elmozdulások* című könyvedben említesz, s amelyek valójában, mint később kiderül, digitális adathordozók. Ott éreztem olyan csillanást, mint itt; sokáig nem tudjuk, hogy milyen tárgyakkal van dolgunk, mire szolgáltak, és nagyon különös nevük van. Valahol ebben áll a Lelet merészsége: mennyiben a jelen továbbgondolása ez a fajta fikció?

– Egy részük radikális továbbgondolása mai vágyaknak, helyzeteknek, s a velük kapcsolatos tárgyaknak. Ehhez képest egy másik réteg pusztá poézis, a szó régi értelmében. Ezek, persze, nem különülnek el egymástól vegytisztán az előbbiektől. Van aztán néhány dokumentum-réteg; ezek többfélék, naplórészletek, kórképek és énképek, eltérő időkből származó és különféle médiumokban fennmaradt levelek, kutatási beszámolók. Vannak aztán reflexív rétegek, valamint a talányos nyelvi jelenségeket értelmező szöszedetek, továbbá könyv- és címjegyzékek. Mindezek elővételezett jövőbeni állapotukban maradtak meg, és kerültek leírásra, illetve olykor értelmezésre.

Egyébként az elsőt említett leletfajták némelyike kezd már felszínre kerülni: egy tudósításban nemrég arról olvastam, hogy a Hatalmas Elhallgattatóhoz hasonló berendezést fejlesztettek ki a környezeti zajok kiküszöbölésére...

– *Megtalálod ezeket a 21. századi tárgyakat, és az az érzésem, hogy ez a Boldog Tárgyak Országá lehetett, amire jövőbeli felfedezőjük nosztalgiával gondol vissza.*

– A fellelt tárgyak boldogsága azért némileg árnyalásra szorul; vannak köztük a boldogságtól erősen elütő jellegűek. A Lelet egyik olvasója mondta: olyan, mint a méz, amelyben üvegcserepek vannak. Mégsem ilyen kóktérlől van szó. De, például, utalás történik egy Phalarisz nevű, kifinomult ízlésű görög zsarnokra, aki ezermesterével csináltatott egy fém bikát, és áldozatait ebbe záratta, majd tüzet rakatott alájuk. Mivel a szobor nyílásai sípokban végződtek, az áldozatok fájdalomkiáltásai fuvolahangokká finomodva törtek elő – a közönség szórakoztatására és elrettentésére.

– *A görög utalásokat magam is éreztem, főként a könyvet átható ironiát, ami nem cinizmus, hanem szókratészi ironia.*

– Szókratész azért más... Az ő ironiájánál közvetlenebbül hatott rám Kornisé, akinek átható ironiáját barátságunk intenzív éveiben szinte naponta volt alkalmam élvezni. De az ironia valóban alapvető. A könyv műfaját tekintve leginkább ironikus archeológiaiaként határozható meg. Ironizálás a tudományosságon, s még egy s másón. A tudománynak abszolút az érvényesség-igénye; a tudomány a modernitás abszolútuma. Jóllehet az időnek kitéve folyvást

relativizálódik; a ma tudománya az, ami holnapra meghaladottá válik. Ezzel szemben az, ami eleve régiséggként létesül, ilyenénképpen nincs kitéve az időnek...(nevet)

– *És a meditáció? Mert az ironikus szemlélet mellett van egy folyamatos reflexió arra, hogy egy meditatív szemlélődési pontot kell keresni, ahonnan vizsgálódhatunk. Hogyan lehet ezt elérni?*

– Van a filozófiának egy nagyon egyszerű meghatározása: másként gondolkodni. Ez a másként gondolkodás egy, a szokványostól eltérő nézőpont felvételét jelenti; más perspektívát, más távlatok tekintetbe vételét, más absztrakciós szintet. Nem egyszerűen elvontságot jelent, mert a hétköznapi is tele van absztrakciókkal; állandóan elvontan gondolkodunk, például az árakról, a pénzről – ez a legabsztraktabb dolgok egyike.

Az antik filozófiai iskolákban a nézőpontváltás volt az egyik legfőbb szellemi gyakorlat; a szellem röptének nevezték. A Lelet szövegei nem erről szólnak, de a szemléletük nincs híján ennek. Vannak köztük olyanok is, amelyek konkrét gyakorlatokról tudósítanak, igaz, eléggé ironikus fénytörésben.

A filozófiának egyébként nagyon sok műfaja van, ellentétben azzal az egysíkú gyakorlattal, amit a mai skolasztika, az egyetemi filozófia művel és kizárólagos követelményként szeret állítani. Gabriel Liiceanu, a kiváló román gondolkodó egy oldalon keresztül sorolja föl a filozófia különböző műfajait és beszédmódjait. Aforisztikus mondásokkal veszi kezdetét, ami a költői tömörség testvére, majd olykor filozófiai költészettel folytatódik, miként Parmenidésznél, vagy Lucretiusnál; de a középkori szerzetes-filozófia is költői volt, és Pascal vagy Wittgenstein mondatai is olykor a poézis legmagasabb szintjén szólalnak meg.

– *Mennyire volt szándékodban, hogy egy ilyen stílusban megemelt szövegvilágot hozz létre ebben a könyvben?*

– Ennek van egy egyszerű, meg egy kevésbé egyszerű oka: az e téren legfogékonyabb időszakban, az egyetemi éveim alatt az egyik meghatározó élményem Kafka volt. A másik Hölderlin, akit nem a költészet felől, hanem Heidegger irányából kezdtem olvasni, és költőként fedeztem föl. A harmadik Pilinszky; az ő munkássága azokban az években meghatározóan volt jelen, nemcsak számomra. De a költészete mellett legalább annyira hatott gondolkodóként, a publicisztikai, kritikai írásai révén, melyek egy nagy formátumú filozófiai-teológiai gondolkodó munkái. Mindez nyilván valamilyenre beépült; mindenesetre megadta a mércét.

A másik: elhatározott törekvésem volt, hogy a Lelet perspektívájához, a távoli jövőből fellelt jelen- és jövő-szegmensek leírásához egy némileg hasonló mértékben elmozdított nyelvet fejlesszek.

Amihez, persze – az előbbieket mellett – időnként a szimulált tudományos emelkedettségre is szükség volt...

– *Emellett eszembe jutott Montesquieu Perzsa levelek című műve is...*

– Az anyag szövegleleteinek jó része valóban levelekből áll, de a Lelet nem a Perzsa levelek kötege egy ma-holnap Euroiránból. Inkább egy eljövendő beszámoló egy kultúra feltárási folyamatáról, annak különböző fázisairól, a fellelt rétegekről, amelyben eredetmondák, antropológiai megfigyelések, berendezések és intézmények többé-kevésbé tárgyyszerű leírásai, és e mellett különféle fellelt szövegek, levelek.

A levelek régtől fogva érdekesek számomra, mert egy faluban nőttem föl, ahol nem nagyon voltak olyanok, akikkel igazán szót értettem volna, így aztán egy távolabbi városban élő barátommal leveleztem. Főleg zenékről szóltak ezek a levelek, mivel akkoriban nehéz volt hozzájutni a hordozókhoz; bakeliteket, mágnesszalagokat küldözgettük egymásnak, s ennek során tanultam meg írni.

Egy adott ponton aztán feltűnt a levélváltások sokfélesége. Nem léteznek már olyan egységes levélstílus, mint amilyen még egy-kétszáz éve vagy évtizede is a levélváltások stíljét jellemezte; mindenki a saját, nagyon egyéni stílusában ír, bár a legtöbbször nem író. Ezért aztán stiláris, tartalmi, a realisztikus hordalék szempontjából egyaránt elég gazdag leletanyag.

– *A hatásokhoz azért nyilván hozzátartozik az Ezredvégi beszélgetések és az Ezred kezdet sorozat, amit a köztvének készítettetek 1991 és 2000 között. (Monory M. András – Tillmann J. A.: Ezredvégi beszélgetések. Palatinus, Bp. 1998., 2000.; Ezred kezdet.) Ezek közül ez egyik legérdekesebb a Dalai Lámával folytatott beszélgetés.*

– Monory M. Andrásal készítettük a sorozatot, a Dalai Láva megkeresése az ő ötlete volt. Amikor buddhizmusban jártas öreg barátom, Kotányi Attila meghallotta, hogy kihez készülünk, azt mondta, hogy ott a hegyekben azért vannak világosodottabb fejek is. Amivel arra utalt, hogy a lámaizmus „pápájánál” vannak jobb kútfők... De az út számomra valóban kisebbfajta megvilágosodással járt. Nem kifejezetten buddhista értelemben, sokkal inkább azért, mert az Európán kívüli világ megrendítő tapasztalat volt. Amit aztán megpróbáltam megfogalmazni hamarosan megjelenő A más-világi megfigyelések című útikönyvemben.

A buddhizmusba valamelyest már korábban beleolvastam magam attól kezdve, hogy első egyetemi évemben Balogh B. Márton barátomnál kezembe került a Zen Telegrams című könyv. Ami egy meglehetősen szimpla, amerikanizált pop-buddhizmus, de mégis átjött rajta valami az eredetiből. Aztán tucatnyi forrás és kommentár olvasása

után abbahagytam, mert arra jöttem rá, hogy egy komplementer vallási kultúrával van dolgom, ahová nincs igazán átjárás. Vagy ha van is, sokkal bonyodalmasabb kerülő úton lehet csak oda eljutni, ahová a saját, zsidó-keresztény utakon sem könnyű.

Egyébként valami hasonló belátást véltem érzékelni a tibeti szerzeteseknél: amikor nyugatiakkal találkoznak, nem értik, hogy miért is jönnek hozzájuk ezek a sápadtarcúak, kifelé a saját kultúrájukból, amikor az utak befelé vezetnek... Maguk közt jókat nevetgélnek az ábrándos nyugati népeken, miközben, persze, méltányolnak is, hiszen nélkülünk valószínűleg a nyomukat is eltörölnék nagy kínai testvéreik.

– *Ki az a Böhringer, és hogyan kerültél vele kapcsolatba?*

– Őt az írásain keresztül fedeztem fel a 80-as évek közepén, amikor kétszemélyes kiadója, Heidi Paris és Peter Gente meglátogattak, és mellesleg megajándékoztak könyveikkel. A dolog nem ment egyszerűen, mert a „komenizmus“ korát éltük, és kb. száz kötetről volt szó, amit nem engedtek át a határon, így aztán németországi nagynénémnek kellett őket később becsempésznie.

A közöttük lelt Böhringer-könyv, a Begriffsfelder revelatív volt; nem találkoztam még olyan szerzővel, akinél a jelen éles és mélységi érzékelése – kivált a képzőművészet tekintetében – a filozófiai gondolkodás ilyen magas hőfokával járt volna együtt, s mindez meglepően egyszerű, nagy sűrűségű, s olykor kifejezetten költői intenzitású nyelven szólalt volna meg. Amit egyébként az is mutat, hogy a Sweet Nothing című filozófiai esszéjét egy költő-szerkesztő beválasztotta az év műfordításai antológiába. (Az év műfordításai. Szerk. Turczy István. Magyar Napló, 2006. Budapest.)

Elkezdtem fordítani, hogy jobban megértsem – lévén a fordítás a legelmélyültebb olvasat. És *fordítom azóta is*, mert páratlan fényerejű, felvilágosító és eligazító gondolatokat fogalmaz meg írásaiban. Aztán 1990-ben, az éppen egyesült Berlin leírhatatlan eufóriájában találkoztunk is a Merve Kiadóban. Későbbi találkozásainkra aztán gyakran az – azóta elhunyt – közös barátunk, Kotányi Attila társaságában került sor, aki a 90-es évek elején visszatelepült Budapestre. Hannes 1993-ban két hónapig vendégtanár volt a Képzőművészeti Főiskolán, tolmácsoltam előadásait (*Hannes Böhringer: Szinte Semmi. Életművészet és más művészetek*, Bp., Balassi, 2006), összebarátkoztunk.

– *Várszegi Asztrikkal is beszélgettél a kereszténységről ...*

– Ez igen fontos szál a könyvben: szálkereszt, koordináta rendszer, és ő azon kevesek egyike, akinél ez egyszerre személyes és „hivatalos“ érvényű is. Személyisége és szellemisége egyaránt kivételes hőfokon jeleníti meg Krisztus követését. És a bencés szerzetesek vezetője, sőt főpap is, ami – az előbbi tulajdonságával együtt – megint csak ritkaság,

hiszen errefelé a vezetők többnyire a kontraszelekció „kegyelméből” kerülnek kiválasztásra.

Ireneus azt mondja: Krisztus a kereszt alakját rányomta a világra, ami személyes és univerzális érvényű. Manapság valahogy vakfoltra esik az alapvető tény, hogy a Föld globális hálózatait és a kultúrák földi együttélésének kereteit nem a kínai, az ind vagy az arab, hanem a nyugati-keresztény kultúra alakította ki.

A beszélgetés azért is készült vele, mert errefele mindenféle korrupció és téves elképzelések terjengenek a kereszténységről. Amelyek terjesztésében persze elsősorban a különböző egyházaknak vannak múlhatatlan érdemeik. Várszegi Asztrik annak a monostornak az apátja, ahol német szerzetesek ezen a pogány vidéken kezdték tanítani a kereszténységet. A helynek ezer év után is centrális jelentősége van, kivált ahhoz a zanzához képest, ami kereszténység örvén körülvessi.

– *A Virilióval készült beszélgetés számomra különösen megrázó volt, mert azt mondja, hogy az információs robbanás nemzedéke vagyunk, egy bomlási folyamat részesei. Virilio szerint a filozófia: lassítás. A Ladomi lelet a lassítást kísérli meg, vagy a kibontakozásának a jóslata?*

– Virilio gondolkodásának dinamikája a 80-as évek közepének dermedtségében ma már nehezen elképzelhető hatást gyakorolt; rám legalábbis. Olyan szempontokat vetett föl, és olyan jelenségeket elemzett, amelyek képesek voltak mozgásba hozni és átrendezni a gondolkodást. Különösen impresszív volt az, ahogy a legfrissebb fejleményeket radikálisan futurizálta, de egyszerre történeti és teológiai vonatkozásokban is láttatta.

A technológiák és a médiumok gyorsulásának következményei akkor még korántsem voltak olyan átláthatóak, mint manapság. De nagyon is érzélte, milyen szívóerőt gyakorolnak, és milyen mámort képesek előidézni. Tudja, hogy miről beszél. Egy interjúban maga is bevallja, hogy fiatal korában annyira megszádlult a sebességtől, hogy vett egy Jaguárt, és azzal száguldozott. Vizionárius gondolkodó, aki már azt is nagyon korán érzélte, hogy az információ korában „minden jelentés, minden egység szétrobban”. Látjuk magunk körül, hogy ez mire vezet. Azzal, hogy a Leletben más időtávlatban jelennek meg a dolgok, a gyorsulás és lassulás viszonylatai is átrendeződnek. És valamelyest a jelentés, valamint az egység értelmezése tekintetében is más lehetőségeket jelenít meg.

– *A Merőleges elmozdulások (Tillmann J.A.: A művészet ezer és tízezer éves távlatai között; in Merőleges elmozdulások, Budapest, Palatinus, 2004.) című könyvedben írsz egy másik időtávlatról, egy iszonyú nagy amerikai atomtemetőről, amelyikre ki kellene írni vagy táblázni, hogy oda tízezer évig nem jó bemenni senkinek, mert ennyi*

a hasadó anyag felezési ideje. Egy kutatócsoport kezdett dolgozni a problémán. Lehetséges lesz ezt megoldani, vagy teljesen reménytelen ilyen távlatban gondolkodni?

– A kutatócsoport arra jutott, hogy már 1-2 ezer éves távlatban sem lehet érvényes megállapításokat tenni a kultúra fennmaradásáról, nemhogy tízezer évre vonatkozóan. Csak abban tudtak közös nevezőre jutni, hogy a jelrendszernek bizonyosan nagyonak kell lennie, mert csak a nagyon nagy jelentőségteljes...

Számomra ezek az időtávlatok gyerekkoromtól kezdve, a sci-fi révén ismerősek. Talán ezért is tűnt föl, hogy az irodalomban, a művészetben a jelen felé haladva egyre szűkül az időperspektíva. Amíg régen a nagyon nagy idő, az időtlenség, az örökkévalóság perspektívája valamiképpen ott rezgett a háttérben, úgy manapság az egyre vékonyabb jelen látszik betölteni szinte mindent. A jelenidejűségnek mindig megvolt a maga egyedülálló érvénye, de mindig volt mellette másik távlat. Most is vannak olyan kísérletek, amelyek egészen nagy időtávlatokkal dolgoznak. Ilyen a Brian Eno és társai által alapított Long Now Foundation, amelynek programjai – óraműve, archívuma, könyvtára stb. – szintén a következő tízezer évre tekintettel készülnek. Ehhez képest az új-mexikói atomtemető kérdése nagyon gyakorlatias megfontolásból merül föl, de kérdésében a fizika és a metafizika összeér.

– A Lelet érinti a nyelvi megkésettiséget is, de kifejezéseivel megoldást is kínál erre...

– A Lelet egy lehetséges magyar nyelven került kiabrázolásra. A lehetséges az, ami még nem valóságos, de adottak a feltételei, hogy azzá váljon. Egy zenei példa jut eszembe: Kondor Ádám zeneszerző barátom megkomponálta egy lehetséges 18. századi zeneszerző, Adam Conder műveit, amelyek nem imitációk, variációk vagy stílusgyakorlatok, hanem eredeti művek! Méghozzá azért, mert – elmondása szerint – olyan lehetőségekkel élt, amelyek a barokk zenében benne rejlettek ugyan, de a zeneszerzők nem használták őket.

A lehetséges a Lelet esetében a nyelv inherens lehetőségeit, még fel nem tárt formáit, ki nem fejlesztett szavait, fogalmait, kifejezéseit jelenti. És ebben természetesen a nyelvre hallgattam. Kétnyelvű lévén az a tapasztalatom, hogy minden nyelvnek van egy zenéje, a gondolatok folyásának pedig egy dallama. Ami nem azt jelenti, hogy jön egy „hang“, és akkor azt lefordítja az ember az adott nyelvre. Ennél sokkal elmosódottabb, homályosabb a jelenség, hiszen a szavakhoz jelentések tartoznak. De a megfogalmazási szándék, ha nem a konvencionális szókapcsolatokra törekszik, hanem inkább a nyelv zenéjére, a szavak hangzására hallgat, akkor valamelyest el lehet mozdítani a jelentések összefüggéseit is. Persze kell hozzá a gondolat dallamának a vivőárama, különben merő hangzássá válna.

– *Érdekes problémafelvetésed, hogy mennyire lehet a családi élet témáit beemelni az irodalmi szférába. Ebben a könyvben találkozhat az olvasó a családi életteddel, de egészen másként, mint ahogy eddig kortárs írónál olvashattuk. Amikor, például, olyan konkrét szövegeket emelsz be, mint a napok leírását egy leendő nagylány naplójából. Az olvasó számára nem derül ki, hogy a saját gyerekeidről van-e szó, s ezért is válik érdekessé poétikailag.*

– Irodalmár barátnőm azt mondta, hogy ezeket a személyes dolgokat sikerült elemelni az általánosba. Aminek örültem, mert ilyesmire törekedtem. A gyerekeim szerettek a gépbe pötyögni. És észrevettem, hogy a gyerekírás, éppúgy, mint a gyerekrajz, nagyon redukált, de nagyon lényegretörő szövegekhez vezet. Megtalálják az alapvető formákat, színeket, és van bennük valami esszenciális. Például abban az esetben, amikor leírják: a fecskemadár beült a traktorba... Ezek gyönyörű nyelvi jelenségek, úgyhogy nem tudtam eltekinteni tőlük.

Weiner Sennyey Tibor

Ki az a Tillmann?

A mikor tizenhét évesen olvastam az erdő mélyén megbújó vadászlesen a Távkerteket – eltűnődtem azon, hogy ilyen ősi szellemi cucc, mint a filozófia, milyen termékeny lesz az olyan modern kutyaszólól, mint a digitalizáció, a világháló, egyáltalán a legújabb technikai forradalom. Eltűnődtem, hogy mennyire kreatívan hathat a hagyományos értelemben vett bölcséleti szemléletre néhány teljesen új jelenség. Egyenesen elbűvölt, hogy egy humán műveltségű ember nem elutasítja, hanem – kellő kritikai érzékkel, de közben rendkívüli nyitottsággal – belemászik a technikai problémákba és szabadon gondolkodik felőlük. Különösen pedig éppen a szabad gondolkodás vonzott. Jóval később ismertem meg a szerzőt, akivel hosszú beszélgetések következtek, és valóban úgy éreztem, hogy szellemi segítőtársra találtam, még akkor is, ha nem mindenben értettünk egyet. Talán nehezen elképzelhető manapság és itt, hogy attól, hogy valaki másképpen gondolkodik, még nem az ördögtől való, attól, hogy mást lát, még nem vak, legfeljebb más horizontjai is vannak, mint nekünk.

A Távkertek után olvastam csak az Ezredvégi beszélgetéseket. Mi sem tűnt egyszerűbbnek, mint az, hogy a nagy ezredfordulón, amikor az összes gagyi bulvározó attól parázott – akárcsak 2012-ben –, hogy majd becsap a mennykő, felfordul a világ, eljő az Antikrisztus és itt az apokalipszis, szerzőnk egy jó barátjával nekilátott utazgatni és interjúkat készíteni. Pontosabban: beszélgetni. Szókratész óta tudjuk, hogy egy filozófusnak nem azt mondom, hogy nem árt, ha beszélget, de legalábbis alapvető fontosságú. Egészséges székszisszel közelített meg minden témát, de az alázat soha nem hiányzott hangjából ezekben a beszélgetésekben. Aztán más utakra evezett, alighanem ez együtt jött a tanítással. A műfordítás mellett szempont lett könyveinek nemcsak tartalmi, hanem tárgy-létében való tudatossága is. Vagyis felismerte, hogy a könyv, amelyet kezéből írásaival feltöltve kiad: meditációs objektum, a valóságot tárgy létében is befolyásoló fókusz. Nem ego-trip, nem önreprezentáció, nem múlandó nevünk bevésése a halhatatlanok közé, hanem a most-ra és itt-re való reflexió nagy lehetősége. Mind tartalmi, mind tárgyi szempontból. Ezért nem mindegy, hogy milyen az a könyv, amit kezünkben kiadunk. Mert bármennyire kiábrándító is, a halhatatlanok nem olvasnak minket, csak a halandók. Ha pedig már megtisztel valaki, hogy házunkba jön

vendégként, főleg, hogy mi hívtuk, megpróbáljuk a legjobban vendégül látni. Így tehát ha valaki szellemünk házába tér be, egyenlő félként kezeljük, sőt, még mi vagyunk alázatosabbak inkább, s legjobb gondolatainkat nyújtjuk át neki, a lehető legszebb csomagolásban. Így voltam a Levelek tengere, avagy a távlat távolra váltása című levelező-könyvével. A könyv alaphangulata az első oldalon magával ragad: „A magunkfajta járókelők többnyire a magyar mindenségben mozognak. Ez rendszerint egybeesik az egyetemessel. Ennek ellenére sem a lokális kolornak, sem a hely géniuszának nem vagyunk híján. Ezért aztán nem is kell feltétlenül elmenni ahhoz, hogy az ember mégis megérkezzen: egy-egy tüneményes tájra, egy lírai ligetbe vagy éppen egy kis elmegyógyszigetre. A járókelő úgy véli: valami végtelenül egyszeri pillanatban száműzetett.” – Ez a járókelő és ez a száműzetés teszi Henry David Thoreau rokonává, Hakim Bey távoli féltestvérévé. Igaz, az is lehet, hogy legközelebb mégis Hannes Böhringer van hozzá, akit magyarra ő fordított.

Könyvileg a megvalósult járás-keelés, a képzelt jövőbe való száműzetés azonban csak A ladomi leletben sikerült teljesen. A legkülönösebb magyar könyvek egyike. Kicsit sci-fi regény, kicsit utópia, de benne van valami a régészetből is. Szerepet kap benne a média és a jövőkutatás kritikája, hiszen az eljövendő szép új világ problémáit nem söpri a szőnyeg alá. Ami viszont a technikai világ kritikáját lehetővé teszi a könyvben, az a család, mint poétikai háttér. Ebben kétségtelen nagy tanító. Minden megfigyelése meditációvá érik, és átveszi a régészet leletekkel való pepecselését, kísérleteit az időben és térben való elhelyezésre. Elképzei a „boldog tárgyak országát” (Hamvas), de felméri „a csönd visszavonulását a világból” (Chomsky) is. Tudatosítja a neo-nomádság és a letelepedettség problémakörét (Hakim Bey-Virilio), és minden töredékességben felfedezni véli a teljességet. A tájékozottságra ironikusan reflektál, és az adatok tengere helyett a tudás szigetét mutatja fel biztos kikötőként. Mindezt addig, amíg a létezés, mint a filozófia, a filozofálás egy nagyon jól meghatározható formájává nemesül: hitté. Nem vallásos, tudományos, vagy politikai, ne adj isten irodalmi vakhitté. Nem. Egyszerűen csak hitté.

Egy alkalommal leültünk a Napvárosban a Grand Caféban és beszélgetni kezdtünk mindezekről. Rögzítettük a beszélgetést, leírtuk és aztán átdolgoztuk. Most közreadjuk, hátha kiderül belőle pontosabban: ki az a Tillmann? Hiszen az én kis levelemből valójában az derült ki, hogy szerintem ki Ő.

W. S. T.

Aliz elköltözött – kettős lezárás

Interjú Tóth Erzsébettel

„Mostanra megértem, azt gondolom”

– Még mielőtt belekezdénénk az interjúba, engeddd meg, hogy szóljak pár szót. Mélységes szomorúsággal tölt el az, hogy egy ilyen gyönyörű épületben és egy ilyen nívós, jól reklámozott rendezvényen – ahol nemcsak irodalommal, hanem klasszikus zenével is találkozhat a közönség és főleg ingyen – milyen borzasztóan kevesen vagyunk. Sajnos, nem a kultúra idejét éljük. Lépten-nyomon azt hallani, hogy a kultúrával majd úgyis lesz valami, majd megy magától, most a gazdaság az első! De ennek ellenére azt gondolom, hogy kilépni abból a mocsárból, ahová húsz év alatt eljutottunk, kultúra nélkül nem lehetséges! Az nem lehet, hogy nincsenek olyan emberek, akik egy délutánjukat arra szánják, hogy verseket hallgatnak! De tovább megyek: a Duna tévében megszüntették az utolsó kulturális műsort. Az M1-esen az Aranymetszést szintén megszüntették, egyedül a Hír Tv-n él még a Különkiadás, de az új műsorstruktúrában a kétórás műsorból tízperces lett! Tíz perc hetente a kultúrára! A Rádióban még megmaradt néhány színvonalas, tartalmas kulturális műsor. Elképesztő, hogy a munka és a pénzhajszolás mellett nincs elég energiája az embereknek! Nem tudom ezt mire vélni. Amikor hazamegyek, és netalántán verset írok, nem létezik, hogy ne jutna eszembe ez a légüres tér, hogy ne határozná meg a közérzetemet. Csak közönynek és belenyugvásnak tudom definiálni.

– Beszéljünk olyasmiről, ami pozitívabban hat a közérzetedre. Nem olyan rég születésnapod volt, méghozzá egy kerek évfordulót ünnepeltél, a hatvanadikát. Ebből az alkalomból jelent meg összegyűjtött és új verseidet tartalmazó köteted, Aliz már nem lakik itt címmel a Nap Kiadó gondozásában. A címmel kezdeném. Nekem az elmúlást és a búcsúzást juttatja az eszembe, annál is inkább, mert volt egy korábbi versed, amelyben Aliz szintén megjelent a címben, és ott is az elmúlást idézte. „Elmúlt a nyár, / engem mégsem realizált.” (Aliz

panasza) *Jól gondolom, hogy ez a cím számvetés, ami egy kerek évfordulónál óhatatlan?*

– Persze. De a költő olyan eszement lény, hogy már húszévesen is az elmúlásra gondol. Én is ugyanúgy elkészítettem a magam számvetését harminc-, negyven-, ötvenéves koromban. A mostani versek esetében nem a szomorúság volt bennem erősebb, hiszen egy újabb ciklusba kezdtem. Azt azért hozzá kell tenni, persze, hogy a költő mindig bizonytalansággal van tele azzal kapcsolatban, hogyan fogadják majd a kőtetét.

– *A számvetés még inkább erősíti benned a bizonytalanságérzetet, amely folyamatosan jelen volt a verseidben, és azt gondolom, hogy a személyiségedre is jellemző?*

– Mostanra megérttem, azt gondolom. A költészetemmel, a versvilágommal összefüggésben van az is, hogy egy életszakaszt zártam le. Életrajzszerűen lehet olvasni a verseimet, hiszen kevés áttétellel írok, és kiderülhet belőlük, hogy majdnem az egész életemet, a Kádár-rendszer utolsó éveitől kezdve, egy Bosnyák utcai lakásban éltem le, ami egy életforma is volt egyben. Az, hogy elköltöttem, kettős lezárás.

– *Visszatekintve nem érzed úgy, hogy szerencsétlen megfogalmazás volt az "arctalan nemzedék", amit Zalán Tibor esszéje nyomán húztak rátk? Hiszen egyikőtök sem maradt arctalan. Sőt, aki fölszólal egy írótanácskozáson – rád gondolk –, egyáltalán nem nevezhető arctalannak, inkább arcátlannak vagy bátornak!*

– Kezdetben minden nemzedék arctalan. Mi egy nagyon erősen politikus nemzedék voltunk, Lezsák Sándor vezetésével. Akkor még nem voltunk szétválva népiesekre és urbánusokra, hanem együtt hallgattuk a Kádár rendszer kellős közepén sok-sok éven át minden október 23-án Illyés Gyula Egy mondat a zsarnokságról című versét az Írószövetségben. A nyolcvanas években ez óriási támadásnak számított a sok hazugság ellenében, ami összegyűlt negyven év alatt. Ez a generáció még fogékony volt a társadalmi kérdések iránt, mi voltunk az első nemzedék, amelyik nyíltan politizálhatott. A rendszerváltás utáni nemzedéknek nem volt rá szüksége, hiszen ott van a Parlament, négyévente elmondhatod a véleményedet a szavazással, csak az a kár, hogy ez nem jött be.

Ezért vannak olyan furcsaságok is, amit az *Élet és Irodalomban* olvastam egy esszében nemrég, hogy két középnemzedékből való költő politizálni kezdett, politikus verset írnak a hazáról. Milyen érdekes, gondoltam magamban! Aki ezt írta, úgy viselkedik, mint aki nem tud arról, hogy ebben az országban nagyon sok költőnek, szinte folyamatosan, fontos volt a haza! Tehát nem a most említettek kezdték ezt a témát versbe foglalni. Teljesen világos, hogy az ifjú nemzedék kánonjába nem fér bele, és úgy veszik, mintha nem is létezne Csoóri,

Döbrentei, Buda Ferenc, Nagy Gáspár, Vári Fábián László, Marsall László – akiknél szinte napi szinten jelen van a közállapotokra való azonnali, magas szintű költői reagálás! Vannak költők, akik nem szégyellik kimondani, hogy ahogyan a világ megjelenik körülöttük, ahogyan élnek, az is a haza fogalmába tartozik. De ez mára elsősorban irodalompolitika, mert, sajnos, kettévált az irodalom.

„A nyelv az alapanyagunk – a kor változása is benne van”

– *Azt nyilatkoztad nemrégiben, hogy a költő „sok mindent nem ért, folyamatosan alapkérdéseket tesz föl”. Azzal folytattad, hogy szerinted „szellemi nyomor van, szubkultúrák élnek egymás mellett és a tagjaik nem járnak egymás romkocsmáiba”. Ez a vélekedés több gondolatot felvet bennem, egyrészt azt, amivel kezdted a beszélgetést a szellemi nyomor kapcsán, másrészt azt, hogy hihetetlenül tájékozott és naprakész vagy. Ez költői sajátosság, kötelessége egy költőnek?*

– Ez egy adottság is, de az a szerencsém, hogy nagyon sokat vagyok fiatalok között, és ettől – remélhetőleg – későn fogok megöregedni. Két hatalmas szubkultúra van, népies és urbánus, csak az elmúlt húsz évben, sajnos, még rosszabbá vált a helyzet, elmérgesedett, és úgy tűnik, hogy nem lehet megoldani egyelőre. Az ember pedig naprakész kell, hogy legyen, mert a saját bőrén érzi azt, ami a világban történik. Ugyanakkor nagyon erős élménynek kell lennie, hogy versben megfogalmazódjon, mert nem úgy van az: elhatározom, hogy most verset írok arról, hogy koldusok vannak, és az milyen borzasztó. Átszűröm a világ történeteit a személyiségemen. Mostanában viszont olyan darabosan és keményen jönnek elő belőlem a versek, nem tehetek róla, úgy látszik, minden gondolat más versformát igényel.

– *Ebből is kiderül, hogy a közéletre érzékenyen és aktívan reagálsz, felelősséget és kötelezettséget érzel a társadalom iránt. Ezenkívül, persze, van még más sajátossága is a költészetednek, többek között az, hogy az irodalmat a legfőbb értéknek tekinted a „romlás” ellenében, azt vallod, hogy küldetése van a költőnek, hogy felelősség írni, hogy méltóságuk van a leírt soroknak. Lehet-e még így gondolkodni? Egyfajta szerepként felfogni a szakmát, miközben te magad is tudod, hogy ez nem a költészet ideje. Szóval, mennyire divatos még így gondolkodni?*

– Egyáltalán nem divatos. Elavult gondolatok, az biztos. Sokszor olvasható, leírják a kritikákban is, nehogy már a költő azt higgye, hogy ő magasabb rangú bárkinél is. De én azt gondolom, hogy minél rosszabb a helyzet, annál nagyobb szükség van a lélek-közei dolgokra, mert nem a téma a lényeges, hanem a megfogalmazás. Ezért a

legfontosabb a nyelv a költészetben. A nyelv az alapanyagunk – a kor változása is benne van, ez természetes, de meg kell őriznünk Ady, Petőfi nyelvét – fel kell tudnunk használni, és ez egy csodálatos dolog. Mint ahogy az is, hogy más nyelven olvassák a verseimet, például finn kötetem jelent meg nemrégiben. Szóval azt tartom, hogy aki szépen meg tud fogalmazni egy verset, az igenis kiválasztott. A költő nem többet, hanem mást tud a világról az érzékenysége révén. A legnagyobb baj az, hogy nem jutnak el a könyvek az olvasókhoz.

– *Azt már tudjuk, hogy ez a fajta kettősség, a bizonytalanságérzet és költészetbe vetett rendíthetetlen, már-már romantikus hit jól megfér egymás mellett a versekben, de milyen a te személyiséged?*

– Az is ilyen. Azért is van szükségem a versíráshoz, mert létszükséglet. Máshogy nem tudnám megfelelően elmondani azt, ami történik velem.

„Tényleg nem tartozom sehova”

– *Azt vallod, hogy egyfajta önkívületi állapotban írod a verseidet. A révület, a megírás után primer módon jelennek az élmények, vagy átalakulnak?*

– A legutóbbi ciklusomra mondhatnám leginkább, hogy egy ilyen sűgás-diktálás hatására kezdtem el írni, és én magam lepődtem meg a legjobban rajta, amikor újra elolvastam. Megszólalt bennem a vers, de ettől függetlenül iszonyú munka van benne, hogy a sorok passzoljanak egymáshoz, mert egy kettős monológrol van szó. Ha találok egy sort, az a fejembe befészkelem magát, és akkor abból írok verset. Általában valamilyen hatásnak kell érnie ahhoz, hogy versbe foglaljam. De soha nem erőltetem.

– *Szerinted a kritika helyén kezeli a verseidet? Tudjuk, hogy nagyon szépen indultál, mindenki felkapta a fejét, aztán kellett közel tíz évnyi hallgatás, hogy gyökeret eresszél a szakmában. Utána jelentős poétikai változásokon ment keresztül a költészeted, például a nyelv terén egyszerűsödött. Indulásodkor a metaforateremtő erődet dicsérték, a képek uralmát a versekben, aztán a látomásszerű képek eltűntek, megjelent viszont az ironia és a humor. Mindenki azt tartja rólad, hogy kívül állsz divaton, nincs pontosan meghatározható helyed. Én viszont azt gondolom, hogy az a legegységesebb, aki igazából nem tartozik sehova.*

– Tényleg nem tartozom sehova. Nem nagyon tudnak elhelyezni, ez az igazság. Amikor indultam, igazán nagyon szép kritikákat kaptam, és a mód, ahogy írtam, no meg a metaforák burjánzása miatt Nagy Lászlóhoz, Csoóri Sándor köréhez soroltak. Az ő hatásuk

nyilvánvalóan nagyon erős volt, de pontosan ezért tőlük akartam a legjobban elszakadni, igyekeztem egészen másféle verseket írni. Az úgynevezett népiek egy idő után észrevették, hogy én nem úgy írok, ahogy ők, ők sem tartottak igazán maguk közé valónak. Ugyanakkor a másik oldal, például Dérczy Péter is írt rólam kritikát, nagyon értően elemezte e verseimet, persze bevallotta, hogy nem ez a vers-eszmény az övé. Annál többet költő nem érhet el, mint hogy azt mondják róla: eredeti hangja van.

– *Ez talán annak is köszönhető, hogy nagyon erősen összefüggenek nálad az olvasmányélmények és a hétköznapi történetek alapján formálódó versek. Most épp az jut eszembe, hogy az egyikben Marcello Mastroianni tűnik fel a Lumumba utcában, Budapesten.*

– Egyszerűen tudomásul vették a hozzáértők, hogy fejlődöm és változom. És hogy új módszereim vannak, egyszerűen nagyon sokoldalú íróember vagyok. Ugyanúgy az életem része lett egy film, vagy egy a festmény, ha hatott rám, ez nekem teljesen természetes volt mindig is. Tehát most is bátran vettem fel címnek, hogy Aliz már nem lakik itt, ami egy Scorsese film címe, és nagyon jellemzőnek találtam az egész váltásra és a verseskötetre. Benne van a múlt, benne van az idő, valaminek a lezárása, Aliz pedig az én költői alteregóimnak az egyike.

„Végre elindulhatott egy lap az ÉS ellenében”

– *Beszéltünk már értéktelenségről, szubkultúrákról, a közönség hiányáról. Mit gondolsz, ahhoz, hogy az olvasóhoz közelebb lehessen hozni a költészetet, alkalmazkodni kell az alacsonyabb értékekhez? Mondjuk a bulvárhoz stílusban, témában? Meg lehet így fogni az olvasót?*

– Nem, semmiképpen nem lehet. Szokták mondani, hogy nincs az az alacsony szint, ami alá ne tudnánk menni. Sajnos, ez így van. Lehet a köznyelvet használni, iszonyú tehetség kell hozzá, de az értékekből lejjebb adni semmiképp nem szabad!

– *Erre inkább a költészet alkalmas, vagy más műfaj, amely nálad is jelen volt? A publicisztikára gondolok, hiszen évekig írtál tárcát különböző napilapokban. Ezekről én azt gondolom, hogy szintén a költészetedből fakadtak, elég erősen költői ihletettséguék voltak.*

– Ez teljesen a társadalmi érzékenységgel függ össze. Van, amit nem lehet leírni versben. Rovatom volt a *Magyar Nemzet*ben, a *Magyar Hírlap*ban. Ezekben aztán tényleg kiadhattam magamból mindent. Azt vettem észre, hogy erősebben és bátrabban írok a közéleti témákról, ha nem versebe kell belegyömöszölni.

– *Kérted, hogy mindenképpen hozzuk szóba a Nagyítás ügyét. Szóval beszéljünk egy kicsit erről zárásként. Megszületett végre az Élet és Irodalom ellenpontja, aztán, sajnos, mégsem volt életképes. Te hogyan látod ezt a szellemi fiasítást?*

– Igen, végre elindulhatott egy lap az ÉS ellenében, ami a rendszerváltás óta eltelt húsz évben egyetlen lapként működött, és működik mind a mai napig is, így iszonyatos erőfölényben van. Én erről beszélhetek nyugodtan annak ellenére, hogy dolgoztam az ÉS-nél versrovat-vezetőként. Akkor sem tartottam jónak, hogy ez így van. Na, most megjelent a Nagyítás.

– *Sokan mondták, hogy húsz évvel korábban kellett volna.*

– Pontosan. Egy hetilap igazi szellemi életet alakíthatna ki. Rosszul indult, és megmaradt úgy, aztán egyértelműen a vezetők hibájából teljesen tönkrement, ezért csupán ők a felelősek. És úgy tudom, hogy semmiféle számonkérés nem történt irányukban, közben több mint százmillióval tartoznak a fél irodalomnak. Ez akkora csalódás, hogy nem tudom megemészteni. Presztízaveszteség az egész konzervatív oldalnak.

– *Köszönöm a beszélgetést!*

Hanti Krisztina

„Belénk égették a hagyományokat”

Interjú Ugron Zsolnával

– Az *Úrilányok Erdélyben* című regénye eredetileg szakácskönyvnek készült. Hogyan lett belőle szépirodalmi kiadvány?

– Hosszú-hosszú évekkkel ezelőtt megtaláltam nagyanyám kézzel írott szakácskönyvét, amelyben benne volt dédnagymamám receptgyűjteménye is. Elképesztő, hogy milyen hozzávalókat használtak, például ananászt vagy kapribogyót, és még sok más különleges fűszert, gyümölcsöt. Ezt szerettem volna kiegészíteni és kiadni. Hozzáírtam néhány családi anekdotát, amelyeket ismertem és gyűjtöttem. Ezek kerültek be később a regénybe – dőlt betűs részekként. Magyarországon megtetszett az ötlet egy kiadónak, és azt az ajánlatot kaptam: ha írok belőle egy gasztroregényt, akkor megjelenteti. Lelkesedéssel láttam hozzá az írásnak, mintegy két hét alatt elkészült a kézirat. Aztán sokat dolgoztam még vele... Végül nem az adta ki, aki először ajánlatot tett a publikációra, hanem az Ulpius-ház.

– Mégis, mennyi időt vett igénybe a regény megírása?

– Nem tudom pontosan megmondani. Hónapokig dolgoztam vele minden nap egy kicsit, általában esténként. Voltak intenzívebb és kevésbé intenzívebb periódusok a munkafolyamatban. Időnként letettem három-négy napra, majd újból elővettem.

– Az *Úrilányok Erdélyben* megírása előtt voltak-e szépirodalmi próbálkozásai?

– Nem gondoltam arra, hogy valaha könyvet fogok írni. Televíziós újságíró voltam Budapesten, szerkesztő-riporterként dolgoztam évekig. Talán ezért fogalmazok ilyen tömören, hozzászoktam. (Never) Az irodalommal komolyabban érettségi után foglalkoztam, amikor magyar szakra felvételiztem, ahová nem kerültem be, így jutottam el a jogi egyetemre.

világába. Mennyire önéletrajzi ihletésű? Anna, a főhősnő sorsa párhuzamba állítható az Ön életével?

– Teljes egészében fikció. Nyilván nem nehéz párhuzamot találni az életem és a regény között, az olvasó ezért könnyen fedezhet fel kapcsolódási pontokat. De nem beazonosíthatók a szereplők, kitalált személyekről van szó. Néhány jellemvonást elcsentem a környezetemben élőtől, többet is beépítettem a saját és ismerősem által ismert vagy megélt történetekből, de sem a szereplőkre, sem a valós szituációkra nem lehet ráismerni, ezek csupán segítettek a munkámban.

– Egy korábbi interjúban említi, nem létezik már Magyarországon vagy Erdélyben úgynevezett nemesség. Kifejtené ezt bővebben?

– A nemesség mint osztály, réteg, társadalmi csoport nem létezik, így értettem. Élnek leszármazottak, de az a fajta kompakt, zárt világ, mint amilyen régen volt, ma már nincs, hiszen nem egymás között házasodunk, nem azt az életet éljük, mint ősünk. Az én életem is olyan, mint mindenki másé. Minket valóban úgy neveltek, hogy belénk égették a hagyományokat, családi történeteket. Lehet, hogy néhányunkat ez a nevelés jobban formált, mint másokat.

– A nevét Jókai Mór Hargita című novellájának főhősnője után kapta, a nagymamája javaslatára. Az Úrilányok Erdélyben is mintha hasonlítana a Jókai-regényekre stílusában, szövevényes szerelmi történettel, kalandos, romantikus cselekményszálakkal... Mennyire áll közel Önhöz a szerző? Kit olvas szívesen?

– Rengeteg Jókait olvastam középiskolás koromban, kedveltem a könyveit. Nagyon szeretem a történelmi regényeket. Hasonlóképp sokat forgattam Passuthot is. De kedvenceim a francia klasszikusok. Most épp Hamvas Béla műveibe vagyok szerelmes.

– Min dolgozik most?

– Írok még egy könyvet, de nem egyedül dolgozom rajta, hanem egy nagyon régi barátommal közösen. A világ két pontján élő férfi és nő levelezéséből indul ki a történet. A férfi–nő kapcsolat játékait, bukta-toit, szövevényességét mutatja be. A címe Szerelemféltők lesz.

– Lesz-e folytatása a regénynek?

– Most nem tudom elképzelni; úgy érzem, ezt a történetet megírtam, de lehetséges, hogy pár év múlva mást gondolok...

VASADI PÉTER

Filozófia

I.

Csak ne fönségesen.
Inkább mindenki ellen,
de azt, ami következik.
Itt vagy, de ott leszel.
A filozófia, a pirkadatba
ojtott alkonyat, egyszer-
csak rád ereszkedik.
Ezentúl minden össze-
vetve benned, de ő
gondolja el. Amiről
azt hiszed, tiéd, csupán
visszhangzó vérkeringés.
Tudatfoszlány. Organikus
zajok. Lassan záporozik
intuitív esőd. És már
a bőröd, csontod is
gondolkodik. Tengerpart-
némaság. De bent túl vagy
énekelve. A körkörös csönd
szögletesedik. Hegyek
selyemből. Káprázatos
matematika. A legszebb
hangú rézlemez szent:
visszarezegetet igazságokat.
Minek mormolni tegnapit?
Helyet csinál az újnak,
mintegy előre lök az
Emlékezet. Nem ábránd
ez, Kapu. És nem tudom,
hogyan, Folyó is. Van-
nak patakjai: egy nyári
zengés, mit csak te hallasz,
s hideg télben éji suttogás.

Minden fölmerülhet; te nem.
Az elemek helyükre vissza-
ugranak. De lent, űrödben
alul, s surlódás préselte
eszme-morzsalék-halom
nőni kezd, dombosodik,
és mint a tölgy, gyökeret,
ki-kidudorodó csápokat
ereszt. Ez jövő-sejtés.
Ilyen szerényen, érthetetlen',
kerülve érvet, neheztelést,
gáncsot, áttörve falat uralkodik.
...Minek a visszagondolás?
S ami mögöttünk állt, most
átömöl. Mikor előttünk
ismét rajza van, már Kapu.
Mégis lelappad, s elsimul:
ami igaz, folyóvá kényszerít.
Hogy az emlékező élő folyó
legyen, mindig újra föl kell
állnia. Pára, folyó, kapu
vagyunk. Átmehetnek rajtunk.
Vagy mint egy gyémánt markoló-
gép, háta mögé nyúl az újító
Emlékezet, létezését tép ki
a múltból, s létként jövőbe
helyezi... A lét szilárd.
Lezökken. De megfoghatatlan.
... Minek a visszagondolás?

II.

A filozófia arany-parányai
torlódva, titkos rendezésben
égbolttá szétsuhognak.
Mi az, hogy új? Hogy régies?
Imént mi összerándult,
varrótűtől a világprogramig,
megvolt az ősidőben, s várt,
mint fölszentelt merénylő
a szívben, s mérhetetlen
türelmet elraktározott,
tudván, hogy teremő
kedvet, lázat, eszmét
megőrzzünk és cselekszünk.
Igen, az eszme tiszta tett.
Szellemben sincs halál.
Aztán az új szétsurranás.
Majd ismét összeránt.
Aranydomb, arany-röpködés
kozmosza. Az állandóság
nem a státuszukban van.
Ott soha. Ritmikus pazarló
a Mozdulatlan, s özőnlík is.
... Minek a visszagondolás?
Magasban mély, mélyben
magas. Kinyílik, reteszre
zár, havaz, kőtömör, ragyog.
Szellemi forгатag van.
Egymást szülik az új egészek.
Az Emlékezet nem visszagondolás.
Előre sem. Időt s Időtlent
hömpölyögtet rajtuk át.
Folyton kinővi definícióit.
Hogy szent lehessen mindhárom
Szakasz, egyetlen Folytonosság.
„Nem dolgotok ismernetek...”,
valóban nem; ma, mája, idője
van mindegyikünknek.
Amely száguldva ünnepel.

III.

Igaz idők nem cáfolódnak.
Gyökérközelben titkuk.
Semmit sem ér az új, ha
elveti, hogy élhet rejtve is.
Semmit sem ér a régi, ha nem
hiszi, új volt a Kezdetekben.
„Ne féljete!”: gondolkodjatok.
A Látásmód üdvötök fele.
Rekeszd ki; meg se rezzen.
Elcsábítva kitárja szárnyait.
... Minek a visszagondolás?
Az újíto Emlékezet téged
gondoljon vissza. Titeket.
De semmiféle listát nem
lobogtat. Elégeti, ha kell.
Mégis a Könyvben lesz nevük.
A gondolat, a tetszhalott,
csöndben, földjében nyugszik.
Ha itt az ébredés, fölül.
Szólitgatója Isten. Megannyi
végleges halál, s föltámadás.
A törpeség szűkül, utánoz:
szólitat-e? Joggal szorong.
Itt már-már démoni a szó:
örök... Légy résen, Emlékezet.

Epilóg

Kívül csattan templom-
falon, mint egy ezüstös
bomba, a dicsőség,
Parancsra elsötétül.
Számot kell adnunk,
miért nem mindennek,
mindenkinek, mindenfelé
hirdettük: a Világosság
hit, értelem, filozófia,
mi megmarad sötétben is.
Benne végleg megszülettünk.
Vigasság, ismeret, megérkezés,
agyunkkal kipontozott csillagkép
terül világméretű Utcabálra.
Ne csontsoványak, kockáztatók,
Idő-fosztogatta kicsinyek
remegjenek, hanem a cicomás,
mindentudó, rikácsos hájasok,
akik magukra kentek mást,
másét, másokat, javaikat.
Lopótök szívvel, üres bödön
fejjel majd mit kezdenek?
A Földhöz hű megvertéké lesz
a nap, a Part, a Kamra.
Imádjatok s filozofáljatok.

Regényszerkezet és spiritizmus

Szécsi Noémi a *Nyughatatlanok* című történelmi regényéről

Szécsi Noémi új regényében, a *Nyughatatlanokban*, már az elején igencsak feladja a leckét az olvasónak. Brutális tömeggyilkosság, Tarantino jeleneteire emlékeztető mészárlás. Az *Előhang* Jókai *A Bárdy család* című novellájának átirata, amely egyrészt tudatosan játszik rá a tizenkilencedik századi prózaírói hagyományokra, másrészt rendkívül hatásosan kelti fel a figyelmet. A vérszjósó indítómondat („*Halálüvöltés.*”) után ugyanis a regény első oldalain egy húsz tagból álló parasztbanda mészárol le hidegvérrel négy nőt, egy gyermeket, egy fiatalembert és egy idős férfit a család nemesi kastélyában. A többi családtagot sehol sem találva, a gyilkosok végül felgyújtják maguk mögött az épületet. A vérfagyasztó kezdet rögtön kérdéseket vet fel: mi történhet még e döbbenetes gyilkosságsorozat után; maradt-e még elég szereplő életben a további események lebonyolításához; mivel magyarázható a történetek illetén kimenetele? A rejtély feloldása azonban várat magára, a cselekmény ugyanis a kezdeti szörnyűség után aránylag nyugodt mederben folyik, és csak jóval később kapunk választ az *Előhang* felvetette kérdésekre.

A *Nyughatatlanok* tétje tehát, hogy ehhez az erős felütéshez történelmi környezetet és szereplőgárdát teremtsen a továbbiakban. Maga a történet tulajdonképpen roppant egyszerű: Bárdy Rudolf magyar arisztokrata, az 1848–1849-es szabadságharc egyik volt erdélyi tisztje és családja (skót származású felesége, Aimée és két gyermeke) nyugat-európai emigrációs kalandozásaiba ad betekintést az 1850-es évek elején Biarritztól a Földközi-tengeren, Marseille-en, Párizson és Brüsszelen át egészen Oostendeig. Bárdyt 1849 tavaszán a magyar diplomácia külföldre küldi fegyvereket vásárolni. Az útra várandós felesége is elkíséri, de mire megszületik gyermekük, már nem térhetnek vissza Magyarországra, az emigrációban rekednek. Mindeközben Bárdy Erdélyben, Szurdokon maradt családját, köztük elsőszülött gyermekét, 1849 januárjában kiirtják az oláh parasztok.

Bárdy a regénybeli események idejéig, 1853-ig nem értesül az otthonában történt tragédiáról. Az *Előhangban* leírt brutális mézszárlás tehát az ő hozzátartozóinak a kiirtását mutatja be, de ez csak a regény kétharmadánál derül ki. A tizenegy részből álló mű kilencedik fejezetében értesül Bárdy a szörnyűségről az oostendei emigránsok közé érkezett Almássy báró sógorától. A jelenet bravúrja a történelmileg valós Bárdy Rudolf és a regénybeli fiktív figura névazonosságának kihasználása. Arról, hogy a szövegben szereplő Bárdy Rudolfnak létezik egy alteregója, már jóval korábban, még Bárdy és Almássy báró Konstantinápolyból Marseilles-be vezető hajóútja során tudomást szerezhetett az olvasó. Ennek ismeretében hat különös erővel az Almássy báró sógorával való megismerkedés. A bemutatkozásnál ugyanis, amikor Bárdy tiltakozik az ellen, hogy ő lenne a kalandor (tehát a másik) Bárdy Rudolf, Almássy sógora kegyetlen tárgyilagossággal, mit sem sejtve az információ hírértékéről, így válaszol neki: „ – *Akkor csakis az a Bárdy Rudolf lehet, akinek '49 januárjában kiirtották a családját az oláh parasztok.* “

Ezen a ponton kapcsolódik roppant izgalmasan a spiritizmus a regényszerkezet kialakításához. Szécsi hősei ugyanis gyakran rendeznek szeánszokat. Az asztaltáncoltatás Amerikából érkezett divatját épp 1853-ban, a regénybeli történesek idején fogadták különös lelkesedéssel a magyarok is. Az emigrációban élők gyakran folyamodtak a túlvilágiak megidézéséhez, így érdeklődtek a forradalomban meghaltak felől vagy az otthon maradottakról. Az asztaltáncoltatásnak elsősorban társasági szerepe volt: a mulattatás, az unalom elűzése, a szórakoztatás; az emigrációban élők számára pedig egyben alkalom is a találkozásra és beszélgetésre. Szécsi Noémi több interjúban is elmondta, hogy a spiritizmust nagyítóként használja az emberi jellemek és viszonyok bemutatására. Kijelentése azonban csak a regény ismeretében érthető igazán. Az asztaltáncoltatás korhangulat-idéző funkciója mellett ugyanis azonnal adódik a kérdés, hogy az ezúttal mindentudónak feltüntetett narrátor mennyire azonosul a leírtakkal. A felvetés különösen izgalmas az író esetében, hiszen köztudott, hogy korábbi könyveiben az elbeszélő általában rendkívül távolságtartó és cinikus. A *Nyughatatlanok*ban Szécsi Noémi már-már elhiteti, hogy ezúttal nincs helye a narrátor állásfoglalásának: itt valóságos és komoly dolgok történnek. És valóban: a befejező rész kísértetjelenetén nehezen találhat fogást a kritikus. Itt ugyanis az oostendei tengerpartról a nyári szürkületben visszatérő Aimée és Bárdy Rudolf találkozik a könyv első oldalain meggyilkolt családtagokkal, miközben egyetlen narratori megjegyzés sem sejteti az olvasóval, hogy ténylegesen nem ez történt volna. Az asztaltáncoltatós alkalmak leírása azonban jóval gyanúsabb, és a regény kétharmadánál beépített csattanó előkészítésében látom a szerepüket.

Az olvasó több párbeszédéből is következtethet arra, hogy Almássy bárónak és nejének már a regénybeli események kezdetétől, tehát jóval Bárdy Rudolf és az olvasó értesülését megelőzően tudomása van a Bárdy családban bekövetkezett tragédiáról. Almássyék tudása azonban csak az *Előhang* és Bárdy Rudolf kapcsolatának felfedése után válik bizonyossá az olvasó számára, valójában tehát a regény másodszori olvasása során. Amikor például Bárdy Brüsszelben arról mesél Almássyéknek, hogy öccse otthonról levélben tudatta anyja haláláról, Almássy azonnali kérdése a következő: „*Akkor hát csak az anyád?*” Amikor pedig arról beszél, hogy öccse levele mellett otthon maradt gyermekétől is kapott híreket, Almássynét „látványosan” rázza ki a hideg és „fázósan” dörgöli végig két karját. Ha Almássyék tudása felől vesszük alaposabban figyelembe a spiritiszta szeánszokat, nem tűnik már esetlegesnek, hogy a regényben az asztaltáncoltatós alkalmak szervezője és ösztönzője mindig Almássyné, a holtakkal kapcsolatba lépő médium pedig nem más, mint Almássyné komornája. Alig csodálkozhatunk tehát, hogy már az első, Párizsban megrendezett szeánszon megjelenik Jeanne-nak, a komornának Aimée anyósa, hogy közölje vele halálát. Beszédes az a brüsszeli jelenet is, amikor Almássyné azt ajánlja az épp nála látogatóban lévő Aimének, hogy üljenek le, és kérdezzék meg a szellemeket, mi is történt erdélyi otthonukban: „– *Azon töprengtem, hogy annyi kérdés maradt még nyitva. Olyan hirtelen ért véget az a múltkori szeánsz, és sok minden azóta sem tisztázódott megnyugtatóan. Nyilván ön is kíváncsi, mi is történt valójában Szurdokon. Mi lenne, ha megkérdeznénk a szellemeket?*” Nem meglepő ezek után, hogy az asztalnál megidéztettek közül a komorna először egy gyermek jelenlétéről tudósítja az asszonyokat. A szeánszt azonban Almássynénak és Jeanne-nak sem sikerül a tervezett irányba terelni, így a Bárdynénak szánt információt ismét késlelteti a szerző.

Almássyékát tehát roppant bonyolult lélektani helyzetben látatja a regény, a sokkoló és fájdalmas igazság közlése vagy további, tapintatos, ám hazug elhallgatása közötti döntéshelyzetben. A sorozatos meghiúsult próbálkozások után nem lehet esetleges, hogy a sokkoló információt épp Almássy báró Magyarországról Belgiumba érkezett sógora közli Bárdyval a lehető legtárgyilagosabb módon, félreérthetetlenül. Az Almássyné által ambicionált spiritiszta szeánszok ebből a szemszögből a sokkoló hír közlésére kitalált tapintatos kísérletekként értelmezhetők. Hiszen Almássyék az igazság birtokában vannak, ám a Bárdy család életben maradt távolabbi tagja, Bárdy unokahúga a családi vagyon megkaparintása céljából a valósággal homlokegyenest ellentétes, a család jólétéről, Bárdyék otthon maradt kislányának hogylétéről szóló híreket szállít az emigrációban élőknek.

A *Nyughatatlanok* tehát olyan különös gonddal megszerkesztett regény, amelyben a könyv kétharmadánál beépített csattanót a spiritizista szeánszokba rejtett információk készítik elő. Ezt követően pedig rendre lelepleződnek a különböző szereplők titkai is. A szellemidézésnél sokkal döbbenetesebb az, hogy szinte mindegyik szereplőről, a nemzet hőseiről, a szabadságharcos bajnokokról sorra kiderül: kapcsolatban állnak az osztrák kémhálózattal, vagy ők maguk is kémek. Szécsi Noémi azokat a kliséket bontja le, amelyeket a történeti szakirodalom az emigrációval kapcsolatban legtöbbször alkalmaz. Hőseinek problémái mélyen emberiek, ezért kevésbé hangsúlyozódik az adott politikatörténeti kontextusban játszott szerepük. Az emigrációt nem a „nemzet lelkiismereteként“, 1848 „nemes örökségének megőrzőjeként“, a magyarság vágyainak és törekvéseinek hordozójaként ábrázolja, hanem mint problémahelyzetet, amely a mindennapi életben állítja komoly dilemmák elé a szereplőket. Míg a magyar emigránsok számára a mártíromság és a kényszerű áldozatvállalás természetes, Bárdy skót felesége a kívülálló szempontjából igencsak szkeptikusan ítéli meg a magyar szabadságharcot.

A spiritizmus ugyanakkor szerkezetileg is keretbe zárja az eseményeket. A regény záró képe ugyanis az *Előhang*ban lemeszárolt családtagok alakjához tér vissza. A jelenet hatása nem tényleges félelmetességében, hanem optimista üzenetében rejlik. Hiszen már a regény legelején megtudjuk, hogy a gyilkosok a tizennégy családtagból csupán hetet találtak meg. A Bárdyval és Aiméevel szembejövő kísértetek száma pedig szintén hét. Ebből akár arra is következtethetünk, hogy a meg nem talált hét ember nem halt meg. Erre utal az utolsó mondat is, a Bárdy házaspár reménye, hogy otthon hagyott gyermekük, elsőszülött leányuk is életben van még. A befejezés tehát nyitva hagyja a további lehetőségeket, az olvasó pedig kíváncsian várja a tervezett folytatást.

Török Zsuzsa

(Szécsi Noémi, *Nyughatatlanok*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2011, 436 old.)

Repedések az üvegház falán

Deres Kornélia *Szórapa*
című verseskötetéről

Deres Kornélia fiatal költő, színikritikus, szerkesztő, 1987-ben született, 2003 óta publikál, a Telep blog fiatal alkotócsoportjának egyetlen női tagja. A JAK-füzetek könyvsorozatában idén jelent meg első verseskötete, a *Szórapa*.

A kötet illusztrációinak színvonala jóval a verseké alatt marad, nem áll mögöttük a vizualitásra érzékeny értő olvasás, sokkal inkább felületes, mechanikus jelenetábrázolások. A hasonlóképpen sikerületlen borítótervet egyetlen mozzanat menti: a címadás. A fantáziátlan megoldás ugyanis épp annyira idegenít el magától a kötettől, épp annyira fogja mű-ölelésbe Deres Kornélia verseit, mint az a szóranyának nevezett tárgy, amelyet egy kísérlet keretében az anya testének pótlásaként helyeztek kismajmok ketrecébe, hogy azon csüngve kapják meg a biztonságérzetet és szeretet.

A versek jelentős része tulajdonképpen az apafigura keresésének megfogalmazása, amely során a lírai én a valódi apa megannyi alakmását teremti meg, akik azonban egytől egyig szórapák, üres, rideg utánzatok (*gólem, határvadász, hajóskapitány, kéménysópró, babaházak építője* stb.). Az *Útravalók* című vers egyszerre leheletfinoman és pengeélesen fogalmazza meg a megszólalás tétjét: „Szeretnélek megkeresni, mint egy elfelejtett/ játékot, rád találni a szétcsócsált emlékek között.”

A keresés és az ezzel egyidejű szórapa-teremtés a művi és valódi közti feszültség terét hozza létre, melybe szépen illeszkednek az olyan motívumok, mint az *üvegház* és a *mesterséges fény*, amit az apa vagy az anya ritkán feltűnő figurája ural. Az anya, epizodikus szerepeltetése ellenére, erőteljes, domináns karakter: hol a szekrénybe, hol az üvegházba zárja társát, először maga mellé, aztán önmaga helyére, szívét kivéve, gólemként hátrahagyva lányuknak. A kötet legerősebb

motívumai a *fény* és az *üveg*. Az üveg-motívumot alakváltozatai, a *homok*, a *cukor*, a *sárkányok lángja* éppúgy sokszorozzák, mint az apa figuráját az alteregók.

A szőrapa melletti idegenség és távolság érzete két úton oldódik fel a kötetben. Egyrészt azon pillanatokban, amikor az idegenséget az azonosság tudata váltja fel: A *kalapos* című versben a megszólaló az apa egy újabb alakmásával azonosul. „*Mire megérkezett, árnyéka óriássá nőtt,/kalapja mellett eltörpült az üvegház. [...] Nyugtatóktól kába nyarakon mintha/láttam is volna mozogni az árnyékát,/mialatt titokban magamra próbáltam/apa kalapját.*” Másrészt az idegenség addig feszül a szőrapa és lánya közt, amíg megrepeszi a zárt teret, kettejük mikrovilágát: az üvegház falait. „*Belülről figyelem/a repedések vonalát,/nem látom, meddig húzódik.*” (A *fiúk*)

A kötet szerkesztés érdeme, hogy mind a nyitó, mind a záró vers feszesen fogja közre a többi darabot. A nyitó vers (*Pedig Apa*) emellett megadja a kötet alaphangját, illetve felmutatja Deres Kornélia költészetének erősségét: fegyvelmezett nyelvezetét, pontos képeit, melyek átgondoltan épülnek egymásra. Deres Kornélia erőnye, hogy verseiben képes túllépni az erős(nek vélt) képek tartalmatlan halmozásán, ami fiatal pályakezdő költők oly jellegzetes hibája.

Az utolsó versek egyikében a versbeszélő megszólalásmódja kilép addigi steril, kimért jellegéből, s épp ezzel üti a legnagyobb rést az üvegházon, szőrapa és lánya kapcsolatán.

„*Légy békés, az elveszett lányok elkerülnek ma éjjel,
nem nyaggatnak ezek a lárvaarcú szellemek,
ahogyan tették éveken át, mióta semmi nem
történik velünk ebben a kurva üvegházban,
és olyaná váltunk, mint egy urna.*” (A *lat*)

Az utolsó vers (*Nagy levegő*) a kötet méltó lezárása, egyszerre járja körül a pusztulás és ébredés lehetőségét, ami az utolsó nagy levegővételnél rejlik, a kötet kompozícióját tekintve pedig végső, erőteljes nekifutás a témának, s következetes visszakapcsolás is a nyitóvershez. „*Ilyennek képzeltem a rendet, mikor még/éltél, nagyon is velem, és azon röhögtünk,/ hogyan koptak el a családfán fentről/ lefelé a nevek.*” A természettel ellenkező folyamat, amely az időben előrehaladva végzi a törlést, nem pedig visszafelé, ahogy a felejtés törvényszerűsége diktálja, a jelent és a jövőt szünteti meg. A *Nagy levegő* valóban egy utolsó nagy lélegzetvétel, majd a végleges elhallgatás, hogy aztán a szöveg alatt hagyott fehér tér összegyűrje a fényt az olvasó körül:

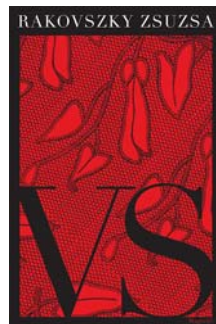
„Csak nagy levegő kell hozzá, kibírni azt
a fél percet, amíg a fény összerántja
a pupillát, mint egy szívroham.
Arra gondolok, az ébredés lehet még ilyen.“

Farkas Daniella

(Deres Kornélia: *Szőrapa*. Budapest, JAK+PRAE.HU, 2011)

Sándor vagyok, nem Sarolta

Rakovszky Zsuzsa VS című regényéről

Vajon a Rakovszky Zsuzsa új regénye mellé osztogatott kitűző (amelyet nyilvánvalóan marketingfogásként alkalmaz a Magvető kiadó) kit, vagy mit is jelöl? A piros mezőben látható két fekete iniciálé, a VS, megegyezik a regény címével, de a kitűző esetében mintha még élesebben tevődne fel az imént megfogalmazott kérdés. Hiszen a kitűző viselése nemcsak az azonosulás gesztusát, hanem a nyilvánosság előtt jelzett közösségvállalás mozzanatát is tartalmazhatja. De kivel? Vay Saroltával? Vay Sándorral? VS-sel? Magával a történettel? Izgalmas kérdés, hogy ki beszél Rakovszky Zsuzsa új regényében, Vay Sándor, Vay Sarolta, netán VS, de ennél jóval izgalmasabb az, amit a regény és a történet magáról az írás mibenlétéről állít: hogy ti. olyan kulturális kódrendszerről van szó, amelynek a neve is elsajátítható, tanulható. De mindezek előtt néhány szót még a történet valós alapjáról.

Vay Sarolta/Sándor (1859–1918) a 19. század második felében, illetve a századfordulón élő transzszexuális író, újságíró volt. 1859-ben született Gyónon, arisztokrata családban. Nőként látta meg a napvilágot, de fiúként nevelkedett, és felnőttkorában is a korabeli férfi életmódnak megfelelő életet élt. Egyes források szerint az apjának volt tulajdonítható az a szándék, hogy elsőszülött lánygyermekét fiúnak nevelje. Férfi nevelőt fogadott melléje, lovagolni, vívni taníttatta, majd, a korabeli lányneveléshez képest rendhagyó módon, egyetemre küldte továbbtanulni. Mivel később a család elvesztette vagyona jelentős részét, VS-nek gondoskodnia kellett megélhetéséről, ezért író, újságíró lett. Kezdetben Vay Sarolta néven publikált verseket, novellákat, majd később számos korabeli lap munkatársa lett, újságíróként dolgozott és publikációinál immár a Vay Sándor álnevet használta. Az újságírói pályát megszakítva rövid ideig kávéimport-ügynökként dolgozott Fiumében, később azonban visszatért az íráshoz. 1918-ban halt meg tüdőgyulladásban, Zürichben.

Vay Sándor névválasztásával, életmódjával, öltözködésével egyaránt a hagyományos külsőségeket betartó korabeli férfiidentitással kívánt azonosulni. Ez megmutatkozott mozgalmas életvitelében, gyakori utazásaiban, párbajaiban és lányszöktetéseiben is. Szexuális orientációja is maszkulin identitást jelzett: számos nővel volt kapcsolata, melyek közül kettővel házasságot is kötött. Második házasságában egy klagenfurti család leányát vette feleségül, házasságuk azonban rövid lefolyású volt. Vay ugyanis eladósodott, apósától kért kölcsön nagyobb összeget egy majdani titkári állás kauciójához, mivel azonban nem tudta visszafizetni a kölcsönt, apósa nyomozni kezdett az ügyben, kiderítette a csalást és feljelentette Vayt. Jogi eljárás indult ellene, majd orvosi vizsgálat, mely során fény derült női nemére. A vizsgálatot dr. Birnbacher törvényszéki orvos végezte, aki részletes leírást készített az esetről. Az orvosi szakvélemény betegként diagnosztizálta Vayt, és így felmentették a vádak alól. Továbbra is Vay Sándorként élte az életét, nőügyeiről azonban több információ már nem áll rendelkezésre.

Vay Sarolta/Sándor esete bekerült Richard von Krafft-Ebing német-osztrák szexológus, pszichiáter híres *Psychopathia sexualis* című művébe is. Krafft-Ebing könyvében a 166. számú megfigyelés alatt tárgyalta az esetet a nőknél jelentkező veleszületett rendellenes nemi jelenségekről szóló fejezetben. Adatait saját állítása szerint részben dr. Birnbacher megfigyeléseire alapozta, megállapításaiban azonban nagy szerepet játszott VS önéletírása is. Rakovszky Zsuzsa regénye ezen a ponton kapcsolódik rendkívül izgalmasan a történet valós alapjaihoz, hiszen Rakovszky a valaha létező önéletírást írja tulajdonképpen meg.

A regény időkerete az 1889 novembere és 1901 októbere közötti időszak, az események nagy része azonban 1889 utolsó két hónapjában játszódik le, VS vizsgálati fogságának idején. Formailag a napló műfaja keveredik a levéllel, VS betűzdelt verseivel, dr. Birnbacher feljegyzéseivel és jelentéseivel, illetve a regény nagy részét kitevő önéletírással. A vizsgálati fogság ideje alatti történések bemutatásában és értelmezésében két szempont uralkodik: egyrészt VS-é, másrészt pedig a törvényszéki orvosé, dr. Birnbacheré, aki beszélgetéseik során rendre szembesíti VS-t a korabeli orvosi diskurzus összes kliséjével. A vizsgálat célja, hogy az orvosi szakvélemény megállapítsa, VS felelős-e a tetteiért, vagy sem. Amennyiben a szabad elhatározás képességének birtokában, tehát egészséges elmével, tudatosan cselekedett, büntetendő, ha viszont kóros szenvedély hatása alatt, elhomályosult elmével, tehát betegen vitte véghez tetteit, felmenthető.

Dr. Birnbacher hipotézise az orvosi vizsgálat után (melyet a hivatalból kirendelt bábaasszony végzett, és amelynek során fény derült VS női nemére) és VS önéletírásának elolvasása előtt, hogy hazug, ám egészséges vizsgálati alannal áll szemben. – Az Ön lelke

igencsak törékeny anyagból lehet, ha egy közönséges orvosi vizsgálat elegendő az összezúzásához! – mondtam [dr. Birnbacher] szárazon. – Talán mert egy hazugság ingatag talajára épült... az igazságnak elég volt rálehelnie, és összedőlt, akár egy kártyavár...“ (80.) VS a hazugság vádjával szemben a „belső, lélek szerinti igazság“ érvével védekezik, és ekkor dönt az orvos sugallatára úgy, hogy írásban meséli el életútját. Nem véletlenül választja az írást a szóbeli, szemtől szembe való beszélgetés helyett, hiszen foglalkozását tekintve író, tudatában van az írott szöveg retorikai alakíthatóságának és birtokában az ehhez szükséges készségeknek. Az *Életem története* címmel a regény mintegy kétharmadát kitevő önéletírásnak kulcsszerepe van a vizsgálat kimenetelében. Az élettörténet tékje ugyanis, hogy igazolja narrátorának tetteit és a törvényszéki orvost meggyőzze hitelességéről. A történetmondás során tehát egyáltalán nem véletlen, hogy Vay Sándor vagy pedig Vay Sarolta beszél az önéletírásban. Amennyiben Vay Sarolta beszél, a történet narrátora biológiailag azonos a vizsgálati fogságban lévő személlyel, amennyiben Vay Sándor beszél, az azonosság nem áll fenn, a diszkrepancia pedig értelmezendő.

A fiktív önéletrajz egy határozottan maszkulin identitáshoz és az ezzel járó életvitelhez ragaszkodó narrátor elbeszélésére épül. Még azok a szövegek is (a nagyanyáé és Marié, a meg nem hódított színésznőé), amelyek VS-t nyíltan szembesítik a valósággal, a választott és meggyőződéssel vallott identitás melletti állásfoglalás határozottságát erősítik. Az apáról, a nevelőről és a „feleségekről“ már nem is beszélve, akik maguk is férfiként tekintenek a történet főszereplőjére. Az elbeszélés, VS írói meggyőző ereje annyira hiteles, hogy magával, a törvényszéki orvossal is elhitheti végül, hogy a „vaskos paksamétában“ leírtak beszélője férfi. „Ma elbeszélgettem V.-vel. Végre sikerült áttanulmányoznom a vaskos paksamétát, amelyet még a múlt héten nyomott a kezembe, azzal, hogy abból mindent megtudhatok, amit csak esetéről tudnom kell. Hét éjszakám ráment – valóságos románt írt össze, s kézírása is vélhetőleg feldúlt lelkiállapotát tükrözte, mert csak nagy nehezen sikerült kusza sorait kisilabizálnom. Megvallom, vegyes érzésekkel olvastam: a személyt, kitől a paksamétát átvettem, sehogyan sem sikerült képzeletemben eggyé olvasztanom azzal a másikkal, kinek képmása az írásokból bontakozott ki – vannak a szemnek bizonyos betegségei, amikor a beteg nem képes egyesíteni a jobb s a bal szeme által közvetített képet, hanem két külön s egymástól némileg eltérő képmás káprázik előtte: így voltam én is, csakhogy e két képmás sokkal több ponton eltért egymástól, mint azok a képek szoktak, amelyeknek különbségét csak a két szem enyhén eltérő látószöge és látóélessége idézi elő. Beszélgetésünk során azután a két kép közelíteni látszott egymáshoz, olyanannyira, hogy végül már-már egybeestek, míg a fizikai vizsgálatok során tapasztaltak megerősítettek abban, hogy az volt a helyes kép, amelyet a név s a rendelkezésemre

álló adatok alapján alkottam magamnak, a másik pedig pusztá káprázat, fata morgana, melyet a páciens szuggesztív egyénisége s jelentékeny írói tehetsége idézett elem.“ (284–285.) Az orvos tehát végül a narrátori, szóbeli és írásbeli elbeszélői hang és a vizsgálati alany biológiai neme közötti különbség tanulságaként hozza meg döntését. A tapasztalt eltérés, az elbeszélő maskulin identitás és az orvosi vizsgálat eredményeként felfedett női nem különbségét betegségként értelmezi, a grófnőt gyengeelméjűnek diagnosztizálja, minek következtében felmentik az ellene felhozott vádak alól.

A dr. Birnbacher által is jól érzékelt, az elbeszélő nemi identitása és a szöveget létrehozó személy valóságos biológiai neme között feszülő különbség a *társadalmi nem* és a *biológiai nem* fogalompárral is jól érzékeltethető. A gender studies által meghonosított társadalmi nem fogalma ugyanis azon a tételen alapszik, mely szerint a nemek közötti különbségek nem csupán, sőt, elsősorban nem biológiai, hanem kulturális, társadalmi alapon dőlnek el. A társadalom, a kultúra dönti el tehát, hogy adott időben és térben mi tekinthető nőiesnek és férfiasnak, vagyis a társadalmi elvárások írják elő bizonyos nőies vagy férfias szerepeket. VS a társadalmi nem fogalma értelmében férfi, hiszen élettelve és magatartása a férfiaság korabeli előírásainak felel meg. A megállapítás egyáltalán nem zavarba ejtő a férfiaság fogalmának konstrukcióként, tehát tanulható kitalációként való értelmezése kontextusában. Már Krafft-Ebing is említi a valaha létező tényleges autobiográfia férfias vonásait, és nem tudok eltekinteni a történet tényleges, 19. század végi környezetétől sem. Hiszen ebben a kontextusban a férfi álnévvel publikáló VS esete egyáltalán nem kivételes. Ilyen szempontból ugyanis több „transzszexuális“ írónról is beszélhetünk a 19. században, nemzetközi és magyar vonatkozásban is. Amikor ugyanis professzionális íróként, aránylag későn színre lépnek, szerzőként való megjelenésük ellenszegül azzal az általános vélekedéssel, mely szerint a hivatásszerűen végzett írói szerep köré ellenkezik a nőknek a társadalomban elfoglalt hagyományos szerepével. Ezért, hogy a negatív publicitást elkerüljék, sokan férfi álnéven publikálnak. És mivel a korabeli olvasók legtöbbje számára fel sem merült kérdésként, hogy a szöveget létrehozó személy neme különbözik a szerző nemétől, a jelenség egyszerű bizonyítéka annak, hogy a szöveg neme tanulható, elsajátítható fikció és ez a korabeli nőírói érvényesülési stratégiáknak általánosan alkalmazott módszere. A nemi, identitásbeli határátlépések célja pedig a sikeres karrierépítés (és ezáltal kulturális hatalomhoz jutás) egy olyan történelmi időpontban, amikor igazán kevés lehetőség kínálkozott a nők szakmai önmegvalósítására. VS önéletírása tehát a regény kontextusában írói karrierjének talán legnagyobb sikeréért is értelmezhető, hiszen olyannyira meggyőzi az orvost férfiaságának mivoltáról, hogy a vizsgálati alany tényleges nemét ismerő dr. Birnbacher a

diszkrepanciát csak betegségként tudja értelmezni, diagnózisa pedig VS szabadlábra helyezésének feltétele. Más kérdés ugyan, hogy VS nemcsak írói identitása vonatkozásában tekint férfiként önmagára, ez a tény viszont mitsem változtat a férfinéven publikálás korabeli jelenségén és azon, hogy a regényben végső soron az önéletírás érvélésén fordul meg minden.

Rakovszky Zsuzsa könyve ezért az írói/írónői státus különbségeinek is izgalmas példája a 19. századtól napjainkig. Hiszen a másik nem bőrébe bújásnak fordított, 20. századi és kortárs példái is jól ismertek Weörös Sándortól Esterházy Péteren át egészen Parti Nagy Lajosig. A nemváltásnak az említett esetekben azonban nyilvánvalóan nem írói érvényesülési céljai voltak (és fordított esetben sem lennének már ma azok), inkább az irodalmi szerepjáték kedvéért íródtak bizonyítandó, hogy a szöveg neme nem törvényszerűen azonos a tényleges szerző nemével, és a jelenség nem devianciákról, hanem kulturálisan elsajátítható, tanulható jelenségekről szól. Adott írás tehát elrendezhető úgy a kulturális rendszeren belül, hogy hitelét nem tényleges írójának a neme, hanem magáé a szövegé biztosítja. VS története ilyenként igencsak elgondolkodtató módon játszik rá arra, a regény 111. oldalán a nagyanya szájából elhangzó kijelentésre is, mely szerint „Minden dolog az, ami“.

Ha így lenne, talán Rakovszky állásfoglalása (VS!!!) is határozottabb címet öltött volna.

Török Zsuzsa

(Rakovszky Zsuzsa: VS. Budapest, Magvető, 2011.)

Káin tragédiája az Ember tragédiája

Gondolatok José Saramago *Káin* című regénye kapcsán

José Saramago *Káin* című regénye, a szerzőtől megszokott szellemi és stílusbeli bravúrok ellenére profanizálásával megosztja az olvasóközönséget. Holott a nagyszerű portugál író Káin-mítosza nagyon is szerves része az Ádám-, illetőleg Káin-mitológia sok ezer éves történetének, következésképpen vizsgálnunk is leginkább annak legfrissebb hajtásaként érdemes.

A Genézis 4. fejezete mesél nekünk Káinról. Ez a nevéhez fűződő (a még kiterjedtebb Ádám-mitológiától elválaszthatatlan) ősi történetek legismertebb mítosza, hiszen hajdanán ez illesztett a kánonba. Eszerint pedig Évának két fia született: az elsőszülött Káin, majd később öccse, Ábel. Előbbi földműves lett, utóbbi juhoknak pásztora. Egy alkalommal mindkét fiú áldozatot mutatott be Istennek, aki Ábel áldozatát elfogadta, míg Káinét elutasította. Ezen felbőszülve Káin megölte öccsét – ezzel megesett az „égbekiáltó bűn”: Ábel vére fölkiáltott az égbe, miáltal az Úr tudomására jutott a gonosztett (vagy talán fogalmazzunk inkább úgy: az Úr által jó előre ismert tény megerősítést nyert), a Mindenható pedig megbüntette a vétkest: megjelölte, megátkozta és száműzte Nód földjére, az Édentől keletre.

Ez a kanonizált változat. Ám emellett már a legkorábbi időkől fogva számos egyéb verzió forgott az emberek száján. Ezek közt akadnak olyan történetek, amelyek Káin fogantatását helyezik egészen más megvilágításba, mint a Teremtés Könyve, amennyiben apjaként Számáelt, az álnok kígyót, a bukott angyalt, a gonosz szellemet nevezik meg, aki voltaképpen nem más, mint maga a Sátán, vagy másik, közsímet néven Lucifer, netán ama bizonyos Mefisztófelesz. De olyan forrásokra is lelhetünk, amelyek azt állítják, hogy mind Káin, mind Ábel a Sántától fogant. Megint mások ikreként emlegetik őket, és az az elképzelés is széles körben elterjedt volt, amely szerint mindkét fiúval egy-egy leány ikertestvér is született Éva (így olvasható például az Ággádá című zsidó monda- és mesegyűjteményben). Középkori zsidó

forrásokban még eme leánytestvérek neveire is rábukkanhatunk: a Lebóra, a Lebuda, a Kelimath, a Debóra, az Ima, a Kinan és a Klimia nevek egyaránt fellelhetők. Néhány monda-variáns a gyilkosságot sem az Istennek a testvérek áldozataihoz való viszonyulására adott reakcióval, hanem egyéb okokkal magyarázza. A testvérgyilkosságnak az ősi mondakörben egészen pontosan négy indítéka ismeretes: „1. a két testvér áldozatának eltérő isteni fogadtatása; 2. nézeteltérés a tulajdon körül; 3. vita a Szentély helyének kérdésében; 4. Káin és Ábel harca az ikernővérekért.” (Miként Szondi Lipót írja *Káin, a törvényszegő* – Budapest, Gondolat, 1987 – című művében, a 62–63. oldalon.)

És a sort szinte a végtelenségig folytathatnánk, a Káin-mitológia akár egy ágas-bogas fa, akár egy átláthatatlan, sűrű erdő, éppolyan. Kétségtelen azonban, hogy míg a fogantatás, a gyilkosság és a halál körülményeire más és más magyarázatot adnak az idők homályába vesző és a mindmáig név szerint ismert szerzők, a büntetés dolgában valamennyien egyetértenek: az Úr Káint átokkal sújtotta, megjelölte (nem másért, minthogy senki meg ne ölje!) és Nód földjére üzte. Ez a büntetés nem akadályozta meg (ellenkezőleg: részben hozzásegítette) Káint, hogy a maga módján élje az életét, sőt, utódokat is nemzzen: genealógiája hét generációt ölel fel. Az első gyilkos halálával kapcsolatos legelterjedtebb történet arról számol be, miként ölte meg őt öt nemzedékkel későbbi leszármazottja, az elvetemültségben mindenkin túltevő Lámekh...

Akárhogy is, tény, hogy a Káin-nem a gonoszság, a bűn, a megátalkodott istentelenség fajtájaként jelenik meg minden ókori szövegben.

Magától értetődő az is, hogy Káin szimbolikus alakként hosszú-hosszú időn keresztül a Bűn legsötétebb formáit testesítette meg az irodalmi (és más művészeti) alkotásokban. A keresztény szemléletet évszázadokon át meghatározta Szent Ágoston *De civitate Dei* című műve, amelyben Káin, mint a természeti és anyagi ember a Sátán, míg Ábel Isten városát jelképezi.

Amikor Káin irodalmi vetületéről, vetületeiről beszélünk, többnyire nagyobb látószögben kell vizsgálódnunk: az édenkerti történet, a bűnbeesés-kiűzetés momentumának elbeszéléseit kell tanulmányoznunk. Az ókeresztény szerzőktől a középkori misztériumjátékokon keresztül számos irodalmi megfogalmazása létezett a mítosznak, melyek szellemiségükben mindenképpen, narrációjukban azonban nem mindig hűek a bibliai elbeszéléshez. Magyarán: az újramesélt mítosz az évszázadok során mind jobban bonyolódik az Öszövétség változataihoz képest, és egyúttal lassan, de biztosan egyre jobban eltávolodik attól.

Milton *Elveszett Paradicsom* című művében kerül előtérbe a gaz csábító, a Sátán, akit a kígyóval azonosít a szerző, míg Lamartine eposza,

az *Egy angyal bukása* éppen azt meséli el, miként lázadtak fel az angyalok a Teremtő ellen, s miként vált a Sátán (Lamartine-nél Cedár) a gonoszok urává. Ugyanakkor az idő haladtával Káin mint első gyilkos mindinkább szimbólumává válik az önzésnek – de az individualizmusnak is. „Az én mítoszt mint morális mítoszt a romantika teremti meg. A felvilágosodás után az alteritás hagyományos mítoszai fokozatosan elveszítették érvényességüket, világmagyarázó erejüket. A mítosz hatásának hatalmát ismerve, Herder óta hangoztatták a német romantikus teoretikusok, hogy egy ’új mitológiára van szükség’. Művészi programjuk szerint az ’én mitológiája’ a szubjektivizált mítosz lehet, mely organikus egésszé rendezi el a világot úgy, hogy kiindulópontján és fókuszában mindig az én, az individuum moralitása, ethosza áll.” – írja Máté Zsuzsanna: *Madách Imre, a poeta philosophus* (Magyar Filozófiatörténeti Könyvtár VI., Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2002) című művének 136–137. oldalán.

Byron *Káin* című alkotásában már egy efféle új mitológiát kíván teremteni. A romantikára oly jellemző módon lázad a hagyományos mítoszfélrevezés ellen: Káinja a hazugság és az elnyomás elleni zendülés heroikus figurája. Jóllehet nem a romantika jegyében alkotott, mégis ebbe a vonulatba illeszkedik Charles Baudelaire irodalomtörténeti jelentőségű kötetében, *A romlás virágai*-ban megjelent *Ábel és Káin* című költeménye is, melynek utolsó két sora tökéletesen jellemezhetné a romantika Káin-képét: „Kain faja, törj az egekbe / és dönts le Isten trónusát!” (In: Baudelaire, Charles: *Ábel és Káin*, Szabó Lőrinc fordítása. In: *A Romlás virágai* – Budapest, Helikon, 1967 –, 243. oldal) – Ám a romantikának nem pusztán „Káinpárti”, Káint mentegető vonulata létezik. Erre szolgál kiváló bizonyosságul az egyik legnagyobb romantikus szerző, Victor Hugo, akinél – írja Horváth Károly *Az ember tragédiája* szereplőinek és motívumainak bibliai és világirodalmi előzményeiről című tanulmányában (In: *Itk* 1993/3.) – „az ősbűnt nem Ádám követte el, hanem Kain testvérgyilkosságával *A századok legendája* és *A Sátán* végszerint is.”

Továbblépve az időben a múlt, azaz a XX. századba, azt láthatjuk, hogy egyfelől továbbél a Káin alakját a sors ellen lázadó, a teremtményből önálló akarattal bíró lénnyé váló ember szimbólumaként zászlajára tűző, romantikus gyökerű hagyomány (lásd: Baudelaire), másfelől a Káin-kép egyre finomabb árnyalatokban kezd megjelenni. A megbocsátás-motívum, mi több, az áldozat-Káin jelképe lép színre (többek között) Rainer Maria Rilke *A sápadt Ábel így beszél* című versében.

Mint az eddigiekből kitűnik, a monokróm Káin-kép, a Káin-értelmezések egysíkúsága már régen a múlté, Káin már nem csak a Gonosz, nem csak az isteni Jóság ellen fölkelő istentelen gazember lehet, de éppen úgy tekinthető forradalmi lázadónak, vagy éppenséggel

szánandó, megejtő áldozatnak, vagy netán csak esendő embernek, egy alapjában véve erkölcsös, kutató, kereső lénynek – amiképpen Saramago *Káin*-jából lép elénk.

Napjaink egyik legjelentősebb prózaírója, a nemrégiben elhunyt portugál José Saramago ebben az időskori kisregényében mind a kanonizált, mind a kánonon kívül rekedt, mind az új- és legújabbkori mítoszok Káinjától sok tekintetben eltérő képet fest Ádám és Éva elsőszülöttjéről. Ez a Káin nem hősiessé alkat, ugyanakkor nem is velejéig romlott gonosztevő; ez a Káin csak egy gyarló, alapjában véve azonban derék, jóra való ember, aki egy dilettáns módon kísérletező, következetlen és szeszélyes Isten kisszerű játszótérén próbál boldogulni, s miután ez lehetetlennek bizonyul, képes dacolni az Úrral és bevégezni, amit az Isten elkezdett. Saramago hőse meg tudja cselekedni azt, amire Ádám képtelen volt *Az ember tragédiájá*-ban Éva viselőssége miatt, megpecsételi az emberiség sorsát: magvát szakítja az emberi nemnek...

José Saramago regénye egyébiránt nem egy tekintetben mutat rokonságot Madách drámai költeményével. Kezdve azon, hogy a portugál író is az Ádám-mitológiát dolgozza föl (műve nem Káinnal, de az Édennel veszi kezdetét, s az első oldalakon megtudjuk, hogyan üzetett ki onnan az első emberpár és hogyan születtek gyermekeik); folytatva azzal, hogy, amint Madách Imre, úgy Saramago is műve szereplőjévé teszi az Istent; egészen addig, hogy mindkét mű főhőse gyakorlatilag egy időutazás részesévé válik. Persze, a különbözőségek még a hasonlóságoknál is jelentősebbek és meghatározóbbak. Saramago Istene például igen nehezen vethető össze Madách Úr-képével, erre azonban a két mű születése közt eltelt mintegy százötven esztendő minden különösebb okoskodás nélkül is egyértelmű magyarázattal szolgál. Továbbá az sem elhanyagolható eltérés, hogy míg Madáchnál Ádám, addig Saramagonál Káin járja be – kvázi időutazó gyanánt – az emberi történelem különböző korszakait, válik ezáltal tanújává, egyes esetekben szereplőjévé jeles eseményeinek. Fontos differencia továbbá, hogy Káin sokkal szűkebb időkorlátok között mozog, mint Ádám; nem lép ki a bibliai időkből, következésképpen nem nyit világtörténelmi távlatokat.

Saramago örök vándorlásra ítéltetett hőse nem csupán a térben, hanem az időben is bolyong. A bibliai korokat járja keresztül és kasul, s hosszú utazása alatt, a megtapasztalt emberi gyötrelmek hatására, szembesülve az ember egzisztenciális magányával és a magasabb erőknél (végső soron magának az Istennek) való kiszolgáltatottságával, arra a meggyőződésre jut, hogy a Felsőbbrendű Lény, a Teremtő tulajdonképpen csak játékszernek tekinti az emberiséget, ráadásul se nem következetesen, se nem túl odaadóan és még csak nem is szabálykövetően játszik. Mindezek miatt elkeseredésében odáig jut, hogy az Özönvíz idején, mikor is felkéredzkezik a bárkára,

módszeresen leszámol Noéval és családjával, miáltal az emberiség kihal, és Káin egymaga marad a földön. Olyanná válik, amilyen hajdan az apja volt, akit számos legenda tekintett megmaradt utolsónak, s nem teremtett elsőnek...

Saramago a regény egy pontján a következő sommás ítéletet mondatja Káinnal az Úrról: „az istenünk, az égnek és földnek teremője egy közveszélyes ámokfutó (...), egy ámokfutó, aki nincs tudatában a tetteinek“. Lám, a középkor megtestesült Gonoszából a XIX. század lázadót formált, a XXI. század pedig (Saramago által) egy pesszimista, nihilista, az Istennel hadakozó, a vele való közösséget végérvényesen megtagadó, lényegében azonban mégis erkölcsös és humánus figurát alakított...

Bene Zoltán

(José Saramago: *Káin*. Budapest, Európa, 2011)

Kabdebó Tamás

Többre nem telik nem telik

Szeretném szép formába önteni a versem
de többre nem telik, hát átadom nyersen.
A halhatatlanságot megfogni nincs erőm
egy ázott szalmazsákon utazik a csepp
mohos kő mögött
a falevél őszi emlék
én nemsokára „elmék”.
Pedig jó volt itt
bohókás vicceim vigasztaljatok
többre nem telik
holnap meghalok.
Az öregek tavasszal halnak,
ugye kikelet –
harangoznak mostan
azt hiszem delet.
Holnap meghalok, de ma még
– minthogy többre nem telik –
jól megebédelek.

Nagykabát

Álltam a parton és néztem, a zárt teret kinyílt tér ölelte át,
s ahogy a múltat megidéztem, szűrtem a nyári éjszakát.
Még láttam napbarnított nyakát
gácsérnyakká vált a képzeletben
majd rozsdás falevéllé váltotta át magát,
mely a fűzfáról a tóba rebben.

úszott, átázott, eltűnt,
napnyugta, este, éj

ezüstszán siklik a havon
holdfény kúszik a tapon,
majd felhő, s az éjszakát eltakarja
a szemere húzott nagykabát.

Hej, tartás!

Rátarti a fejtartás
ingyenes a pejtartás
jó állás a helytartás.

Meredek a pincegádor
lebotorkál József nádor.
Kiszolgálván minden urat
Teleki Mihály ott lent mulat.

Rátarti a fejtartás
ingyenes a pejtartás
mulass te is, pajtás!

Nagy hordókból bort vedelnek
mit nekem ti veszedelmek!
Ajkukon szép dalok kelnek
szabadulást ünnepelnek.

Szaválnak sok tarkabarkát,
eldanolják a magyarkát.
János gazda most KADAR-kát
tölt, s kínál egy malac farkát.

Szopja aztat Gyula Horn,
kerti törpe, torzonborn.
Eben guba, kutya mája
elegáns volt pufajkája.

Rátarti a fejtartás
kölcsonpénzből pejtartás...

Nagyot mulat ma Grósz Károly
ünnepnapon nem is, ne mis,
ne miskárolj!

Be is tartja ezt a Feri,
tüntetőket nem is veri.
Kemény fiú ez a Feri
az igaz szót kitekeri.

Rátarti a fejtartás
jól illet a helytartás.

Ám most mindennek már vége
magyar zászló a hegy ormán
azt lebegteti az Orbán.
Lobogtasd te is azt, pajtás
nem is lesz többé helytartás.

Nem történt semmi

Mányoki Endre *tárcanovellája*

Nem történt semmi, mondta Mauyori Euobe özépeletai atomredaktor, mintha kérdésre válaszolna. Özépeletában dúl a háború. Uzsoraharc, iszapbirok a Százfejű Nagyúrral, kecseszkecsken a szellem frontjain – napi rutin Özépen s Peletában.

Nem történt semmi. Láttam egy követ, de nem én láttam benne a csigát. Gina bontotta ki belőle, a kétkedő, furtonfurt békétlen szobrász, az Isten köldökén, ami – neki lehet – a háta mögött van. Tisza-parton, rekkenő hőségben, kavargó porban, fel-felszakadó kőajban, fémsikolyban kereste Gina a kőben a csigát, hogy végtére az életet találja meg a holt anyagban – s talán a sajátját is a keresésben.

Döglött vasakat láttam heverni forró halomban ugyanott, az óvodával szomszédos udvaron. Balázs alagutat hegesztett belőlük, vaskos, mégis esendő kibúvót. (Átkúsztam volna rajta én is, morfondírozott Mauyori, kívánhattam volna magamnak célt és távlatot, ha akkortájt nem a sörök között próbálok olvasgatni.) A szculptor élete merő révület, a kanál is tévelyeg tányér s fogak között ebéd idején – mégis miféle belső rend fegyelmez pákát-kezet, hogy a hegesztett pontok ezredmilliméterre precízen sorakoznak a szobor héján?

Nem történt semmi. Néztem az eget. Ezüst pengék metélték a fekete selymet. A hasadék nyomban begyógyult, nem tárult fel mögötte új világ, másik dimenzió. Öngyilkos csillagok százai lobbantak s hulltak alá némán, és én, az angyalbogár, a földi korhadékból csodáltam, szóltan, e pusztulást. Így aludtam el a teraszon, s ébredtem hajnalban arra, hogy hideg harmatban ázik a korpuszom. Felkelt a nap, s az első rozsdafarkú elcikázott az eresz alól. Aztán a fecskék, a verebek, a bogarak pörögtek ki a napvilágra, s a levegőből elillant a pára. Bársony nesz: a szomszéd kandúr átosont a kerten.

Nem történt semmi. Mauyori a lapjait számlálta. Üres cédulák a készülő Összegzéshez, félkész novellák, fizetetlen csekkek, s hasztalan

írt levelek százai. És versek, mások versei garmadával. Percek, órák, napok megszállott olvasásban. Örökös keresés, készülődés egy újabb találkozásra, mikor a szavak zúzalékában – mint nagyapám arca az isonzói gödörben, mint anyám szempillája szívkomában – megrebben egy, s jelzi, erőtlén, hogy élni akar. Tekintetekre vadásztam szüntelen, bólogat csak úgy magának az atomredaktor, melyekben elmerülhetek. A szavak: tekintetek, s a tekintetek szavak. Nem hasadékok, melyek mögött rejtve maradnak az új dimenziók, hanem nyiladékok, alagutak, kibúvók; átjárók olyan világokba, melyeket megélni az életem kevés.

Nem történt semmi. Éjszaka, mint mindig, szólt a rádió. Talán álmomban is erre vágyom, nevetett föl félszegen Mauyori, ezért, hogy szópárnán alszom el. Szópárnán... Tüskén, bogáncson, gesztenyegubón. Fülembé szúrnak a hírek, karcolnak a szedett-vedett tudósítások, félkész interjúk, s megsebez minden abbamaradt célzás, alantas sejtetés. Bölcsész túltermelés. Megannyi filozófus. Fölösleges tudás. A gazdaság teherbíró képessége. Tényleg kell ennyi művész? Fizessen, aki haszontalan szakmát tanul! Nesze neked, vén bolond, használtad volna vágódeszkának az Organont, több profit volna benne. Aztán nevet a vén redaktor: ha ezt Zoli hallotta volna, aki a Logikával világította ki Bukarestet...!

Nem történt semmi. Nem történik semmi. Az ember fáj a földnek. Vaslában sárga fű virít. A csillagok lélekző lelke csöndesen ragyog. Nem gondolunk a rózsakertre. Nem indulunk az istenek ellen. Mauyori megpaskolta a tüskepárnát s nekifordult a falnak. Mégis folyik a csendes küzdelem menny és pokol között. Örökös purgatóriumban.

A Facebooktalanság kora

Laik Eszter *tárcája*

Azt gyanítom, az emlékkönyv teljesen eltűnt a süllyesztőben – nem csak a sajátunk, a fiókok mélyén, de mint műfaj, általában, kiment a divatból. Elmosta a digitalizáció. Iskoláskoromnak nélkülözhetetlen kelléke volt, lányok számára, természetesen, efféle érzelgős játékokkal a fiúk már akkor sem foglalkoztak. A családban szerencsére több emlékkönyv is megmaradt, s ezekben jól nyomon követhető, miként változott a divatja az évtizedeken át. Az unalomig ismételt versidézetek és a „Jól csak a szívével lát az ember” típusú bejegyzéseken kívül az emlékkönyvek történetében szinte mindvégig megmaradt az a szokás, hogy a közepén, egy dupla oldalra rajzolt szőlőfürt szemeibe, vagy lufikba, falevelekre, esetleg egy virág szirmaiba mindenki beleírta a nevét, aki rajzolt vagy írt valamit a könyv tulajdonosának. A tulajdonos neve is szerepelt valamelyik szőlőszemben, többnyire középen, és ezen az oldalon egy pillantással felmérhető volt a kapcsolati hálója.

Semmi kétség, az emlékkönyv gyerekkorunk Facebookja volt. Nincs új a nap alatt. Vagy tán mégis. A vágyak, a próbálkozások, az ösztönök a régiek, ami új, az a „hardware-es” megoldás. Az emlékkönyv egy adott időpillanat lenyomatát rögzítette, annak az illúziójával kecsegtetve, hogy „örökre”, a Facebook minden pillanatnak részesévé tesz, azzal az illúzióval kecsegtetve: valóban ott vagyunk a pillanatokban. Az emlékkönyv útravaló: ne felejts engem és jókívánságaim. A Facebookon kontinuum van, nincs múlt és jelen. Veletek vagytok és velem vagytok, nincsenek emlékek, csak történetek áramlása: ha a széleken csendesebb, lassabb is a folyam, a fősodorban nagy élet zajlik. A Facebook és az emlékkönyv sem más persze, mint magunkról szóló finom vagy hangos jeladások sora: figyeljetek rám, figyeljetek még jobban, itt vagytok!

S bár nem tudok betelni a webes áldásokkal és lehetőségekkel, számomra a Facebooknál mégis van valami vonzóbb az emlékkönyv múlandóságában rejlő időszerűtlenségben. Szeretem a „vajon mi lehet vele” típusú kérdések melankóliáját. Izgalmasabb a nem-tudással terhes találgatás, mint a mindenről tudás illúziója, s most innen izgalmasabbnak sejtem azt is, ha nem élethű mozzanatokban dokumentálva hagyom majd magam az utódaimra. De tán ők már nem is fognak kutakodni.

Amikor minap Steve Jobs halálhírért elolvastam, kilötyttem a kávé a csészémből. Az Apple atyja nagy ember volt, ikonikus figurája a 21. századnak. A császárok, a felfedezők, a tudós-festők és a költők századait követő *fejlesztők* korának. Intelligenciája, befolyása, vagyona és kapcsolatai messze mások fölé emelték – meggyőződésem, hogy a Steve Jobs-kaliberű gondolkodó-üzletemberek több mérföldkőnyit lendítenek kulturális evolúciónkon. Ahogy a tűz, a kerék, a házépítés, az antibiotikumok és a Facebook, az iPhone és társai is ilyen mérföldkövek lettek. Túlzás volna? Semmiképp nem. A találmányok, igényeinkkel együtt, finomodnak. Hiszen minden köztös állomás ahhoz visz közelebb: felszámolni a távolságokat és megnyújtani az időnket. Jó dolog egyre több dolog fölött diszponálni a természetben, végtelenül megnyugtató egyre több tényezőt uralni a tudással. És mégis: mily kicsiny és mily kevés dolgok fölött van valódi hatalmunk. Ha van nyugtalanító, hát akkor az az, hogy élete zenitjén halt meg a világ egyik legbefolyásosabb embere. Hogyan lehetséges ez? Mi az esélye így bárki másnak? Mivégre igyekszik akkor az ember, ha szürke eminenciás?

Az univerzális szorongás kérdései között e ponton győzedelmeskedett bennem az emlékkönyv a Facebook felett. A rögzített pillanat az, amiről mindketten tudjuk: azért rögzítjük, mert fájdalmasan, uralhatatlanul siklik ki az idő a kezünk közül. Kell, hogy maradjon belőlünk valami abból a tudatlan korból, amikor még fogalmunk sincs, mennyit ér egy év, mennyit egy hónap, és mennyit huszonnégy óra vagy egyetlen perc, amiben testünkkel is, lelkünkkel is, és még teljes valónkkal benne vagyunk. A tudatlanág kora és a ráismerés között pergő kontinuumból pedig nagyon, nagyon kevés a kihagyhatatlanul fontos közlendő.

Néphangulat Presszó 2.

Fitnesskocsmá, fitnessország

Boldog Zoltán *tárcája*

Szép ez az ország, csak rossz benne élni, mondta Kisteleki, és a fröccs mellé kért egy pingpongszettet, mert a Néphangulat Presszó fitnesskocsmá a javából, együtt üti itt magyar és cigány a labdát, de ezt már Gál tette hozzá, akit a faluban mindenki csak félcigánynak csúfol, részegen meg szemérmetlenül zsidóz visszafogott bölcsességei és bortól szederjessé dagadt orra miatt. Szóval mindegy neki, hogy melyik oldalon áll, mert nem az ilyen ellentétek élezik ki a küzdelmet errefelé, hanem a félig csapolható szódásüveg, a megborjúsodott félhamis, így félig igazi a bor és a repedt pingponglabda. Fitnesskocsmá, fitnessnemzet, ragozta tovább Gál, aki délután három körül csak címszavakban beszélt, akkor is főleg Kistelekit kommentálta. Ő pedig éppen arról szónokolt: mi vagyunk a legnagyobb gyaloglónemzet, lassútávfutók, akik lovon és vízen átkelve honfoglaltak. Ezért, hogy öttusában jók vagyunk, kacsintott egyet a kocsmárosra, és a mindig hozzátoldó Gál szavait is megtoldotta: honfoglaló fitnessnemzet. Nemzeti vágta, súgta felé a címkebeszédű, és már várta is a labdát Kisteleki: agyonvágta helyett nemzeti pingpong. Ez jutott nekünk: fehér vonalak, zöld asztal, piros labda, mert szeretjük mi a hazánkat, hiszen szép ez ország, csak rossz benne élni. A kicsi labdákat ütügetjük egyik térfélről a másikra, a kicsi piros labdát, és ha megunjuk a színeket, lecseréljük másra, de a pálya ugyanaz marad, festett zöld élesen húzott határokkal és mindig kifeszített háló az asztal közepén. Aztán döntse el ki-ki maga, hogy necces vagy nem necces, és éppen ki szervál. Meg a képes beszéd, nyögte Gál közel sem képletesen. Most én szerválok, vette kezébe az ütőt Kisteleki, akit mindenki csak Tanbának becéz a faluban.

Néhány évtizede ugyanis tanár volt a presszóval szomszédos iskolában, de szünetekben olyan gyakran járt át a vécé áldatlan állapotaira hivatkozva kávézni, hogy az igazgató egy baráti szondáztatás után kirúgatta. Kisteleki meg volt győződve arról:

Szepesinek egyetlen baja volt vele, hogy túl jól tanított, és rajongtak érte a gyerekek. Hiszen kávézás után mindig úgy tért vissza az órákra, mint aki együtt vonult be a Vereckei-hágón a honfoglalókkal, és a mohácsi vészt is túlélve néhány évszázaddal később a valódi Szent Koronát csak minden bátorságát összeszedve tudta kilökni Kossuth kezéből, cserébe pedig megszervezte szökését Törökországba. De az élmény nem tananyag, a história meg nem teleregény, hanem tények megcáfolhatatlan sorozata, kapta órái után a kioktatást. Nagy mesélő Kisteleki, a Tanbá, csak a huszadik századhoz nem tud eleget inni. Így aztán az Osztrák–Magyar Monarchiánál megáll a tudomány, majd egy rövid, de lényeges filmszakadásnál mindig újraindul a jelenben, ahol a Néphangulat Presszó vendégei úgy tekintenek rá, mint aki továbbvezető hasonlataival megfejtí a híreket, a politika és a közhangulat jelen állapotának aggasztó jeleit.

Ha tanár lennék, folytatta, miután leiskolázta ütőivel a többieket, osztálykirándulást szerveznék a Parlament elé. Vinném a sok lázadó kiskamaszt, ki, a Kossuth térre a sátrakat, kinyitattám a kollégiumokat, egész napos ének–testnevelésfoglalkozást hirdetnék az ország háza elé, amíg fitnessnemzet leszünk valójában. Kodály-fitness, ez lenne a neve, és megtanítanám őket forradalmat csinálni. Hívnám a rendvédelmiseket is, azok fegyelmet tartanának, besegítenének a tornagyakorlatoknál. Meg lehetne ott Petőfit szavalni, na nem a János vitézt, meg mozgalmi dalokat is, nemzetidegent kiáltani, ahogy a nagyobb városokban szokás, ahol nincsenek ilyen hangulatos fitnesskocsmák. Szóval lehetne ott történelmet írni, amit majd megtaníthat a Szepesi az évszámaival, miközben színjózanul is töretlen a hite ebben a szép országban, amelyben nem is olyan rossz élni, ha van egy ilyen hely, ahol a szavakat mint pingponglabdát adogatják.

Nemzeti konzultáció, tette hozzá Gál vörösen izzó szederjes orrával, de már ment is tovább a játék, háttérben a Nemzeti Rádió, amely éppen a sporthíreket mondta, közöttük pedig azt, hogy mennyire jók vagyunk asztaliteniszben. Ebben az évben még a kínaiaknál is jobbak.

Véres komolytalanságok
Bárdos József rovata

JÓZSEF ATTILA
(után)

KÖLTŐK OSTORA

Böszörményi Zoltánnak

Íme itt e verselményem.
Remekműnek ostoba.
Parodizál álszerényen
címe: „Költők Ostora”.
Úgy kereng a kétség benne,
mintha minden szépnek lenne
a tora.

Úgy kereng a kétség benne,
mint amilyen a világ:
cinikusan, kéjelegve
harap, zabál, belerág.
Ettől hullik minden széjjel,
ettől vonyítanak éjjel
a kutyák...

Én a lapnak, a Jelennek,
és a Jelen napra nap
az Interneten jelen meg,
s a világra hat, ha hat.
Száll a virtuális térbe,
a semmibe visszatérve,
s ott arat.

Torz a vers, hogy sír a lelkem,
szövegkorpusz lett a sikk.
A kritika mindent elken,
egymást és a pénzt lesik.
Együtt érez klikk a klikkel.
Az olvasó rá se klikkel,
s nem veszít.

Főszerkesztőm, jöjj, és nézz szét.
Ezt a lapot élteted.
Benned dolgozik a részvét,
bennem is, hát értelek.
Elmúlt a „Nyugat” „Az Est”-tel,
ám az új költőknek is kell
egy telek.

Üres tér lett a Parnasszus,
elment Örkény, Weöres úr,
kóricál pár hamis basszus,
s néhány botor tintanyúl.
Ha mi is dőlünk a késbe,
az irodalomnak is be-
alkonyúl.

Globalizált éléskamra – mentálisan fáradt őrzők

Két évvel ezelőtt közöltük először ezt a gondolatébresztő írást (Pécsi Györgyi: A „dilettánsok már a spájzban vannak” – Mit tehet egy kritikus az irodalmi nagyüzemben?), de azóta nemhogy veszített volna aktualitásából, hanem időszerűbb, mint valaha. És az idő múlásával, sajnos, valószínűleg egyre inkább az lesz. Köszönhetően a régi kerékvágásaiból mind jobban kikökenő, egyre zaklatottabb világunknak és, persze, az irodalmi élet természetének.

A kritika a modern, polgári berendezkedésű társadalom intézményesített, műhelyesített, ideológiák és irányzatok mentén tömbösödő irodalmi életének természetes szülötte. Egyfelől – elvben – személyek és érdekek felett álló alakítója, tudatosítója, őrzője és számon kérője az irodalmi művek (korról korra, iskoláról iskolára változó) eszmei, tartalmi és formai értékeinek, szabályainak, másfelől maga is cselekvő részese, gerjesztője és békítője az ezek körül folyó szüntelen csatározásoknak, a nagyon is hús-vér költők és írók gyakran személyességbe torkolló csetepatéinak hírért-névért, pozíciókért, díjakért.

Minden nemzeti irodalomban így volt és így van ez. Nálunk éppen kétszáz éve vette kezdetét az irodalomkritikai pengeváltás a Kölcsey–Berzsenyi vitával, rögtön a legmagasabb hőfokon. Aztán minden nemzedékre jutott egy-két kedélyborzoló literátus-affér. És ugyanígy hasítanak át szinte menetrendszerűen irodalmunk hol csendes, hol háborgó vizein a szépírási mibenlétét és állapotát, aktuális társadalmi helyzetét, az alkotóinak és intézményeinek sorsát és kilátásait firtató gondolatok, vélemények, viták.

Pécsi Györgyi frappáns címet adott vitára ingerlő írásának. A literatúra spájzából kisebb-nagyobb adagokat fogyasztók érthető kíváncsisággal várják ezután a lírai sonkák, prózai szalonnák és drámai sajtok közé beszabadult irodalmi kártevők szabatos leírását és azonosítását, az eltávolításukra, ártalmatlanná tételükre vonatkozó konkrét elképzeléseket. De csak általánosságokat kapnak: gátlástalanul monerelő „amatőrök”; érdekeiket igen eredményesen képviselő „ál-írók”; „irodalmilag kevésbé iskolázott réteg giccsirodalma”; főiskolák, egyetemek körül tenyésző „sóderirodalom”; sikeres külföldi bestsellert magyaráító „iparos írók”.

Az elején hosszasan Dobozi Eszter *Forrásban* megjelent látletét idéző írásban sehol egy név, egy cím, egy konkrét példa. Gondoljon ki ki amire és akire akar. Pedig az ördög – jelen esetben az „elit irodalom szerepében tetszelgő”, „a magas irodalom intézményeit is szép lassan vagy kellő pofátlansággal benövő” spájzfoglaló – a részletekben, a konkrétumokban bújik meg. Általában könnyű bátran harcolni a világbékéért – a szembejövő kezéből kicsavarni, vagy legalábbis szóvá tenni a vasvillát vagy a kalasnyikóvot már nem annyira.

„Vajon az irodalomkritikának feladata volna-e, hogy helyére tegye a dolgokat, megmondja a dilettánsról, hogy dilettáns, egy nagyszerűnek ajánlott regényről, hogy közönséges bestseller, annak is középszerű?” – teszi fel a kérdést a szerző. Tényleg, vajon feladata volna-e? Aztán a következő fogas kérdés, annak kapcsán, hogy Dobozi Eszter szerint mindez azért működhet, mert megszűnt a belső kontroll, a céh tisztelete és megszűnt az értékek konszenzusa: „S felelős-e az irodalom mindezért? Az irodalmat művelők és szervezők – a kialakult helyzetért?” (Nos, éljünk mi is egy távoli – és mégis nagyon közeli – analógiával: ha a bankvilág „művelőit és szervezőit” kérdezzük, ők cseppet sem érzik magukat felelősnek a jelenlegi pénzügyi káoszért.)

Aztán mégis kapunk példákat is. Az elsőt a céh tisztelete kapcsán a még kommunista Lengyelországból, arról, hogyan próbálta a hatalom annak idején kikapcsolni a nagy rendezőt, Andrzej Wajdát, és általában ellehetetleníteni a filmművészet értékeit. „Hasonló példát a magyar irodalmi életből is hozhattam volna” – biztosít bennünket Pécsi Györgyi. Amire feltolul a kérdés: és miért nem hozott? (Később megmondja.)

A második példa már legalább irodalmi, bár ismét külföldi, és ugyancsak jó félévszázados. A mai magyar irodalom „mérgezetttségét”, az „egyszerű szakmai értelmezést” is körülölgő, „gyanakvó ideologikus bizalmatlanság”-ot a Nobel-díjas francia írónak, Albert Camus-nak a (többek között a magyar forradalomért való kiállása miatt bekövetkezett) korabeli, de máig ható irodalmi kiközösítésével illusztrálja a szerző, a következő indoklással: „Szándékosan idéztem távoli példát, átugorva egy taposóaknát.” (Merthogy, mint előzőleg megállapította: „Nem csak az író, a szerkesztő, a kritikus is politikai taposóaknák fölött táncol.”) Nyilván veszélyesebb korban élünk, irodalmárként is, mint Tinódi, Zrínyi, Mikes, Petőfi vagy Radnóti, tehát nem árt az óvatosság. Akkor viszont ne csodálkozzunk az emeleti szalon lakójaként, hogy megszállják az éléskamrát az amatőr kártevők.

A szerző szerint – egyetértünk vele – a burjánzó dilettantizmus és a politikai meghasonlottság mellett a teljesen elüzletiesedett könyvkiadás is fojtogatja az értékelvű, magas irodalmat. „A könyvekben megjelenő művek fogadtatását, és ezzel együtt az adott műnek az

irodalmi tudatban elfoglalt helyét – legalább is rövid távon – pl. egy kiadó gazdasági pozíciója, médiakapcsolata legalább annyira meghatározhatja, mint a szakma lassan kiérlelt vélekedése“ – állapítja meg Pécsi Györgyi a jól ismert tény, majd így folytatja: *„Ismét idegen a példám*“ – és ezúttal a könyvszakma spanyolországi állapotáról idéz. Felhozhatná Szingapúrt is, teljesen mindegy – akár klímaberendezésről van szó, akár taposóaknáról, az egyforma gépezetek majdnem egyformán működnek bárhol a világon.

A példákkal egyébként nem az a baj, hogy nem helyiek, hanem az, amit valójában bizonyítanak: az írásban – joggal – kipellengérezett jelenségek egyike sem magyar(országi) sajátosság, hanem ellenállhatatlanul hódító nemzetközi trendek agresszív megnyilvánulásai nálunk is, legyen az az irodalom „demokratizálódása“, tér- és tekintélyvesztése, kommercializálódása vagy átpolitizáltsága. Márpedig ez mindig így volt, mióta önként és dalolva vagy fogcsikorgatva, de importáljuk a szellemi árucikkeket a magyar ugarra. A katolikus egyház latinizálta, Kazinczyék németesítették, Ady nemzedéke franciásította, a kommunizmus szovjetizálta és oroszosította irodalmunkat (is) – most Nyugatról fűznek megint a szelek, arra vannak a „bezzeg-országok“ („a stabilabb kultúrájú nyugat-európai társadalmakban, sőt még és az USA-ban is“), kisebbségi tudattól elhomályosult szemünket arra vetjük, hogy szórja belé a port médiamenedzsment, íróiskola, bestseller és a többi egyetemes érték. De akkor miért csodálkozunk a „*funkcionális analfabétizmus*“-on, azon, hogy „*senki emberfia nem olvassa*“ a fontos műveket (régieket és újakat)?

A politika nyilván ludas mindebben, lehet és kell is érte kárhozatni, de azért tudomásul kellene venni, hogy működésének természeténél fogva mindig, mindenütt csak annyit vállal fel a társadalom, az „alattvalók“ egyéni és csoportos érdekeiből, amennyit azok artikulálni és rákényszeríteni tudnak. Jól tudja ezt Pécsi Györgyi is: *„Láthatóan a politikát abszolút nem érdekli a magyar irodalom intézményeinek sorsa, a magyar írói társadalom pedig, részben megosztottsága, részben mentális fáradtsága miatt nem képes érvényesíteni saját szakmai autoritását.* /kiemelés IJ/“ Írásának ez a kétségtelenül legalapvetőbb megállapítása egyúttal választ is ad a benne felvetett kérdésekre. Nem utolsósorban arra, hogy miért nyüzsögnek a spájzban és bitorolják a Parnasszust a dilettánsok.

E kritikai felvezetőt Pécsi Györgyi alábbi írásához vitaindítónak szánjuk. A hozzászólásokat a következő címre kérjük:

<http://www.irodalmijelen.hu/node/11535>

A „dilettánsok már a spájzban vannak”

Mit tehet egy kritikus az irodalmi
nagyüzemben?

Dobozi Eszter a Forrásban érzékletes és nagyon pontos diagnózist készített egy, a kortárs magyar irodalom körül eluralkodó jelenségről. Arról a mindeddig – és bizonynyal ezután is – a maga komolytalansága miatt súlytalannak tartott és nem kezelt jelenségről, mely szerint napjainkban a műkedvelő és az epigon irodalom áradásszerűen megszorodott. Kimutatja, hogy míg korábban, a két háború között, illetve a hetvenes-nyolcvanas években az amatőr irodalom, ahogy az amatőr színjátszás, táncmozgalom, amatőr képzőművészet, amely nem egy esetben kifejezetten progresszív volt, elfogadta a maga helyi értékét, ma már nem elégszik meg ennyivel, ellenállás nélkül tör előre, vagyis a „dilettánsok már a spájzban vannak“. Ezek az amatőr vagy egyszerűen csak ál-írók igen eredményesen tudják az érdekeiket képviselni, egyesületeket, lapokat, folyóiratokat, díjakat alapítanak, sikerrel pályáznak nemcsak a pénzvilág mecénásainál, de a művelődési minisztérium alapítványainál is. Nemcsak az ún. vagy elit irodalom szerepében tetszelegnek, hanem már a magas irodalom intézményeit is szép lassan vagy kellő pófátlansággal benövik. (Most ne idézzük Ortegát.)

Sóderirodalom

Domokos Mátyás a nyolcvanas években még csak versírógépről beszélt, viszont ma már a próza is nagyüzemben íródik; lássunk csudát, a regényszegény magyar irodalom regényt is termel ijesztő bőséggel.

Dobozi Eszter két nagy csoportról beszél az ál-írók kapcsán, az irodalmilag kevésbé iskolázott réteg giccsi irodalmáról és a főiskolák,

egyetemek körüli „söderirodalomról“. A harmadik kategória, egészítem ki a sort, a média és a piac határán helyezkedik el; ez esetben az iparos író egy sikeres külföldi bestsellert magyarít; megjelenő könyvét azonban mindjárt a borítón, médiasztárok társaságában jó nevű művészek, esztéták stb.-k nagyszerű regényként ajánlják. „Az irodalmi világ tudja, mennyire kell komolyan venni a dicséreteket, az olvasó azonban nem“ – jegyzi meg Dobozi Eszter. Vajon az irodalomkritikának feladata volna-e, hogy helyére tegye a dolgokat, megmondja a dilettánsról, hogy dilettáns, egy nagyszerűnek ajánlott regényről, hogy közönséges bestseller, annak is közép-szerű?

Mindez azért működhet, írja Dobozi Eszter, mert megszűnt a belső kontroll, a céh tisztelete és megszűnt az értékek konszenzusa. „S felelős-e az irodalom mindezt? Az irodalmat művelők és szervezők – a kialakult helyzetért?“ – kérdezi. Természetesen nem önmagában az amatőr író a felelős, ő csupán kóros önértékelésben szenved, a szellemi környezet pedig taníthatóan példás toleranciát tanúsít az önmegvalósítás eme előfordulásával szemben. Az aggódo irodalmárban fölmerül a kétely, hol az értékek határa, s kinek van szakmai, erkölcsi alapja megállapítani ezt a határt.

Dobozi Eszter nagyon körültekintően fogalmaz, s határozott értékítéletében a magyar irodalom legnemesebb hagyományaihoz nyúl vissza, egy konszenzusként elfogadott irodalmi értékrendhez. Ugyanakkor azt is tapasztalja, hogy az általa követett és követendőnek tekintett „rég i értékrend“ már nem föltétlenül mérvadó. A „répa“ irodalomnál például azt látja, hogy „komoly esztéták (kiem. tőlem, P.Gy.) foglalkoznak velük. Új korszakot jósolván megjelenésükkel az irodalomban. Az anonimitás új korszakát. Amikor is az irodalom olyan társasjátékká válik, amelybe bárki bármikor beszállhat a maga ötleteivel. Bedobhatja a répát“. Vagyis nem csupán intézményesül, de ideologikusan is legitimizálódik az ál-irodalom, megkapja a céh pecsétjét, s innentől valószínűleg nem ál-irodalomról kell beszélünk, hanem az irodalom fogalmának a bővüléséről – talán. A szokásos kesergésen túl – dilettánsok mindig voltak, az aggódók örökké féltették tőlük az irodalmat –, valami lényegesen megváltozott tehát, többé-kevésbé intézményi jóváhagyással, olykor szorgalmazásával, vagy legalább is az irodalom intézményeinek nem kifejezett ellenzésével.

A tolerancia nevében

A kultúra/irodalom szerepének, tartalmának átalakulásával, a „paradigmaváltással“ együtt bizonyos magatartásformák is megváltoztak. A céh tisztelete pl. Jellemző, ahogy erről Andrzej Wajda

ír: „Amikor elkezdtem rendezni, mozijainkban Bergman, Fellini, Antonioni, Kuraszowa művei mentek, a francia ’új hullám’, Elia Kazan, az angol ’dühöngő ifjúság’ munkái. A mozinak nevelő, kulturális feladata volt, Laurence Olivier Hamletje pedig tömegeket vonzott. A hadiállapot idején, az ’elég a politikából!’ jelszavával olyan filmeket hoztak be Lengyelországba, amelyeket korábban minden kulturális miniszter szégyellt volna, tanácsadói pedig benyújtották volna a lemondásukat, megtudva, hogy ilyen filmek mennek a mi mozijainkban!” Egyik, a tömegfilmek eluralkodását elemző filmes tanácskozáson arra a következtetésre jutott, hogy a lengyel film létét nem a gazdasági válság, hanem a filmkészítők tájékozódó képességének hiánya fenyegeti. Felszólalására a következő kollegiális választ kapta: „...ha kívánhatnék magamnak valamit, mint a Wajda-filmek nézőjének, akkor mindenekelőtt azt kívánnám, hogy Wajda ne foglalkozzék többet velem és a kívánságaimmal. Ne csupán az enyéimmal – semmi köze hozzá –, de a másokéval sem. Fejezze be a szolgálatot, és végre magának akarjon filmet csinálni, olyat, amelyet meg tud álmodni.” Így a nyegle kioktatás, gondolom az unalomig hangoztatott tolerancia nevében. Hasonló példát a magyar irodalmi életből is hozhattam volna. Tolerancia és/vagy közöny a társadalom széles rétegébe behatoló ál-irodalom ellen, valamint a „más” értékrend teljes fumigálása, nem ritkán hisztérikus türelmetlenséggel, mely elbizonytalaníthatja az amúgy is kételyekkel, dilemmákkal teli, számomra rokonszenves literátort, aki nem ítél elhamarkodottan, pláne nem erőszakosan, a csatatérről pedig jobb érzése visszatartja. Szeretetteljes szigorából kivonja a szigort.

Kivonja, mert minél jelentősebb az alkotó, s minél nagyobb publicitású a fórum, ahol írása megjelenik, azzal arányosan rakódik a mégoly ártalmatlan szakmai bírálatra is a politika sallangja. A politikából, ideológiai hatalmi harcból begyűrűző (onnan táplált és táplálkozó) bizalmatlanság a legjobb kritikus, irodalmár személyes hitelét is kikezdeheti. A mai mérgezettséget jelzi, hogy még a konszenzussal elfogadott (nem sok ilyen van), művek, életművek egyszerű szakmai értelmezést is gyanakvó ideologikus bizalmatlanság fogadja. Nem csak az író, a szerkesztő, a kritikus is politikai taposóaknak fölött táncol. Ismét külföldi példát mondok: Amikor 1960-ban Albert Camus meghalt, és megtalálták nála be nem fejezett önéletrajzi regénye kéziratát, özvegye azonnal a kiadásra gondolt, s elvitte a kéziratot a Gallimardhoz. A kiadó „egyértelműen azt tanácsolta neki, hogy egyelőre semmiképpen ne jelentesse meg: Camus-nek nagyon sok ellensége van, nem szabad újabb támadási felületet adni nekik egy félig kész, pizkozatban lévő, bizonyos gyengeségektől sem mentes szöveggel. Camus a halála előtti időszakban teljesen magára maradt, támadások kereszttüzébe került, majdhogynem köznevetség tárgya lett.

/.../ Mint emlékeztet, Magyarország 56-os megszállását is megbélyegezte, A lázadó ember című tanulmánykötetében mindenfajta totalitárius rendszer ellen élesen föllépett. A /szakma ?/ ezt nem bocsátotta meg neki és példátlan hadjáratot indított ellene, aminek még ma is érezni az utószelét. Nem egy fanyalgó, lekezelő, irracionális dühtől átitatott kritika jelent meg erről a torzóban maradt remekműről is“ – írja Az első ember előszavában a magyar kiadó. A kiközösítéstől a Nobel-díjas Camus-t talán csak tragikus halála kímélte meg. Gondolom, a tolerancia jegyében. Szándékosan idéztem távoli példát, átugorva egy taposóaknát, mert, ahogy Tóth Erzsébet írta, „árul el, kit olvasol, és megmondom, kire szavazol“ – én pedig, bár természetesen megvan a magánemberi véleményem pártokról, egyebekről, minden belső tiltakozásom ellenére minden megnyilvánulásommal ideológiailag, politikailag is osztályozva, és megjelölve vagyok. (Melyik lapban ír, kiről ír stb. Talán mellékes is, hogy mit.)

Márai Sándor szerint az európai kultúrát a termékeny feszültségek tartották meg és vitték előre. A magyar irodalmi múlt is tele van ellenségeskedéssel, kizsorítóssal, fölszított indulatokkal, de ez idáig valahogy belül tudott maradni a Márai említette termékeny feszültségen, a különböző irányzatok harca ösztönzőleg hatott az egész folyamatára. Ma csak annyiban beszélhetünk konszenzusról, hogy kijelentsük, a mai Magyarországon nem termékeny feszültségek uralják a szellemi köztereket. Görömbei András megállapítása szerint a kánonok egymás mellett beszélnek el. Az értékrendek olykor szinte egymás negatívjai.

Senki emberfia nem olvassa

Mindazonáltal úgy vélem, egy láthatatlan, konszenzuson alapuló értékrend mindenek ellenére valahogy ma is létezik, amely talán csak néhány, valóban toleráns és nyitott, az irodalmi értékekre előítéletmentesen tekintő folyóiratban kap formát is. Ezek kisugárzása azonban igen csekély: alacsony a példányszám, az értő olvasók megszámlálhatók. Nem ők döntenek a makrofolyamatokat, ráadásul a tömegesség megjelenése miatt strukturáltságában (a folyóirat műfajának természete miatt) sem képesek megjeleníteni a piramis alakú képződő irodalmi produktumot. Előfordul, hogy fontos szellemi teljesítményt nyújtó művekről nem hogy értő kritika nem jelenik meg, gáncsoskodó sem, sőt az is, hogy senki szakmabeli (és más emberfia) el nem olvassa. Így esélye sem lehet arra, hogy részt vegyen a kultúra folyamatában. Optimistábbak e helyt idézhetik Hamvas Bélát (t.i. a

világvégi, lakatlan sziget barlangjába bekiabált titok sem maradhat titok) vagy a pillangótörvényt.

Az irodalomkritika helyzete, a kritikus lehetősége együtt mozog az irodalom intézményeinek állapotával. A magyar irodalom hagyományosan lapközpontú; a folyóirat szféra összességében viszonylag tagolt, de szerintem ez a szféra a maga tagoltságában az irodalmi tudat megképezésében lassacskán másodlagossá válik. A könyvekben megjelenő művek fogadtatását, és ezzel együtt az adott műnek az irodalmi tudatban elfoglalt helyét – legalább is rövid távon – pl. egy kiadó gazdasági pozíciója, médiakapcsolata legalább annyira meghatározhatja, mint a szakma lassan kiérlelt vélekedése. Ismét idegen a példám: „Még a kritika is inkább a divatos könyvek és híres szerzők művei iránt érdeklődik, melyek persze szinte kizárólag a nagy cégek kezében vannak. A kritikus szakma Spanyolországban sem éppen túlfizetett, áldozatkész művelői így vagy úgy (lektorként, tanácsadóként, sorozatszerkesztőként, zsűritagként stb.) függeni szoktak attól a néhány kiadói holdingtól, amelyek a /könyv/piacot uralják. Másrészt viszont ezek a nagyvállalatok a médiákat is befolyásolni tudják... És ez nem csupán a kritika befolyásolását jelenti – tán az a legkevésbé fontos –, hanem azt, hogy főleg az ő szerzőikkel készítenek interjút, az ő könyvbemutatóikról írnak“ (Dés Mihály).

Mindeközben az egyre több könyvet termelő magyar irodalom egyre csökkenő számú, de még mindig jelentősnek mondható olvasója, meg általában maguk az írók is, változatlanul nagyon egyszerű dolgot várnak el a kritikától. Afféle meósként vizsgálja meg az irodalmi terméket, írja le, hogy micsoda, és a lehető legoptimálisabb esztétikai értékrend szerint minősítse. Ezt normális elvárásnak tartom, azon kívül nem is lehetetlenség; gyakorló literátorok ránézésre meg tudják állapítani, mi mit ér. De ahhoz, hogy elfogadható kritikai élet működjön, az irodalom intézményeinek jól strukturálnak és arányosnak kellene lennie. Magyarországon jelenleg nincs jelentős nyilvánossággal bíró irodalmi nyilvánosság, minden fórum elsősorban politikai fórum. A nagy médiumok szinte teljesen negligálják a kortárs magyar irodalmat. Nem vigasz, hogy a világirodalmat is. A stabilabb kultúrájú nyugat-európai társadalmakban, sőt még és az USA-ban is, amennyire tudom, függetlenül attól, hogy az adott vezető napilap jobboldali-e vagy baloldali, konzervatív vagy liberális, az olvasó elég nagy biztonsággal ráhagyatkozhat egyetlen/bármelyik vezető lapra, hogy tájékozódjon a megjelenő művekről. Ha a hazait nyitom ki, megtudhatom, ki a „mi emberünk“, ezen kívül esetleg, hogy ki az „ellenség“, egyebet viszont alig. Holott, a kultúrában nincs „mienk“ meg „ellenség“ – tudomásul kellene venni, hogy a magyar kultúra – és irodalom – nem ilyen vagy

olyan, hanem alapvetően sokféle, és ez a sokféleség összeadódva ér valamit. Sokatmondó, hogy a rendszerváltozás után 13 évvel sincs politikától független irodalmi hetilap. A rossz közérzetet növeli, hogy míg az „egyik oldal” stílusát, értékrendjét az ÉS képes artikulálni és megjeleníteni, a „másik oldalnak” nincs hasonló súlyú fóruma. Elképzelhető, hogy nem tartja fontosnak.

Funkcionális analfabétizmus

Ugyanakkor paradox, hogy a tudásközpontú, értelmiségi társadalom felé haladván az irodalom, vagy semlegesebb szóval, a nyelvileg nem mindig kifogástalan szövegek termelésének ugrásszerű megnövekedésével együtt össztársadalmi szinten növekedik a funkcionális analfabétizmus, és növekedik az írott szöveggel szembeni tartózkodók aránya. Az az olvasói réteg, amely nemcsak a klasszikusokat nem érti, de a mai moderneket sem, és, fontosabb, nem is akarja érteni. Láthatóan a politikát abszolút nem érdekli a magyar irodalom intézményeinek sorsa, a magyar író társadalom pedig, részben megosztottsága, részben mentális fáradtsága miatt nem képes érvényesíteni saját szakmai autoritását. Hajlamos vagyok azt gondolni, önmagában nem olyan nagy baj, ha a magyar irodalom a nappaliból kiszorul a spájzba, vagy még oda se, de ha az első kérdést nem tesszük fel, fölösleges föltenni a következő kilencvenkilencet. Az első kérdés szerintem az, hogy egy alapvetően nyelvi kultúrájú országban, egy aprócska nyelvközösségben megengedhető-e, hogy perifériára kerüljön a nyelv és a nyelvi gondolkodás magas szintű művelése. Mivel semmiféle akaratot nem látok arra, amely a fent jelzett folyamatot megváltoztatni akarná és erre képes is lenne, azt kell gondolnom, hogy jól van ez így. Nem biztos, hogy kell a nyelvet, a magyar nyelvhez kötött gondolkodást művelni. Lehet, hogy nem kell, és helyes, ha az irodalom intézményei leértékelődnek, művelői ellehetetlenülnek.

A kritika szerepe?

Hogy mi a szerepe a kritikának? E pillanatban, azt hiszem, legfőljebb arról beszélhetünk, mit tehet egy kritikus a nem kifejezetten irodalombarát szellemi környezetben. Mint a vakond, beáshatja magát a könyvei közé, tehetsége, munkabírása, lelki ereje szerint dolgozhat. A többit a jóistenre bízva, aki állítólag circa száz éve halott. Írhat, ha nem a mának, akkor, parafrazálva Szócs Gézát, a huszon-valahányadik századi utókornak, amely szövegünket talán mint nyelvméleket fogja olvasni.

Régebben úgy hittem, hogy az az értékrend, például a magyar irodalomban testet öltött nyelv megbecsülése, szeretete, mely számomra és nagyon sok ember számára ma még eligazító, mindenek ellenére is folytatódni fog. Bíztam a társadalom önkorrekciós készségében, például a masszív magyar iskolarendszerben, amely képes lesz átörökíteni a hagyomány folytathatóságát míg lezajlik e kusza, indulatos rendszerváltozás. Ma már nem nagyon hiszek ebben. Lányom egyik volt osztálytársát kéttannyelvű, nemzetközi érettségít adó, alapítványi gimnáziumba írták be – egyébként sem sznobizmussal, sem kozmopolitizmussal nem jellemezhető – szülei, ahol igen magas szintű a nyelvoktatás, viszont minimális a közismereti tárgyakra fordított figyelem, és nincsen magyar nyelv és irodalom tantárgy. A legcsekélyebb irónia nélkül mondom: az iskola működtetői – tán nem ismerve Kosztolányi idevágó passzusait – valószínűleg előrelátóan és humánusan gondolkodnak; nem terhelik fölösleges ismeretekkel a fiatalokat, energiáikat célirányosan használhatják. Minek tekintsem a jelenséget? Hóbortnak vagy egy eláltalánosodó folyamat első stádiumának?

Végül egy figyelemre méltó élményemet hadd meséljem el. A Könyvhéten több ízben együtt dedikáltam Kányádi Sándorral. A gyakorlatban ez az „együtt” úgy nézett ki, hogy ő dedikált, én meg nézelődtem. Megdöbbenő volt számomra, hogy a dedikáltatók – akik olykor órákat utaztak azért, hogy találkozzanak a költővel – zöméről (kétharmadukról, 80%-ukról) kiderült Erdély-kötődésük. Félszeg felszabadultsággal azonnal elmondták, mi fűzi őket Erdélyhez; ők vagy eleik települtek át, Bécsből, Németországból vagy Izraelből jöttek, vagy az ott élőknek viszik a könyvet. Verssorokat mondtak, a szülőföld emlékét. Egy pillanatra külön sziget teremtdőtt mindannyiszor, és ez a sziget az otthonosság szigete volt a budapesti, magyarországi – állítólag az „anyaországi” – idegenségben. Azokban a pillanatokban ott arra gondoltam, hogy talán el kell veszíteni a nyelvi környezetet, valamennyire talán magát a nyelvet is, hogy visszatálhassunk hozzá.

Pécsi Györgyi

„A spájk a kozmikus világek középpontja”

Az olvasói észrevételek – kommentek – közül szerkesztve adjuk közre az érdemnek tartott eddigi hozzászólásokat. A teljes szövegek megtekinthetők az Irodalmi Jelen internetes kiadásában.

paralelepipedon ilonka:

Azzal, hogy nálunk a kritika voltaképpen nem létezik, mélyen egyetértek. Hozzátennem, hogy nem létezett harminc évvel korábban sem. Elsősorban emiatt van az, hogy az olvasó emberek, és a magukat kritikusként gondoló emberek is össze vannak zavarodva a mai könyvpiaci állapotok miatt.

Én úgy látom, hogy nálunk kb. 48-ban megszűnt a könyvpiac, és ezzel megszűnt az értelmes, és addig sem túl erős kritika. Azóta a politika közvetlenül irányította az irodalmat, kritikára pedig nem volt szüksége csak kivételes esetekben, amikor nem akart közvetlenül beavatkozni. Ez a folyamat ma is tart, ahogy az egész kádárkori gondolkodásmód is, hiába volt közben egy rendszerváltás.

A mai kaotikus könyvpiac majdnem pontosan olyan, mint amilyen minden más normális országban is. A fő különbség, hogy nálunk ez merész újdonság, és még mindig idegen dolog. Nyugaton mindig is ilyen volt.

Az olvasók persze gyorsan alkalmazkodnak, az irodalom emberei meg úgy látszik képtelenek rá.

Műveltnek, tájékozottnak, nyitottnak gondolják magukat, miközben gyilkos indulattal szapulnak mindent, ami nincs besorolva egyértelműen a „szépirodalom” kategóriába. A besorolást természetesen továbbra is azok a szekértáborok végzik, akik harminc éve is végezték.

Ha egy könyvet a közönség nagy példányszámban merészel megvenni, az óhatatlanul értéktelen szemét, az írója egy lelkiismeretlen gazember, a kiadója egy haszonleső, szellemi kútmérgező.

Érdekes megfigyelní, ahogy cikk elején, többnyire Dobozi Esztert idézve, milyen jelzők bukkannak fel az „irodalmon kívüli irodalmat” megjelölni:

Dilettáns, amatőr, ál-írók, giccsirodalom, sóderirodalom, iparos író, répa irodalom, ál-irodalom.

És mindezekkel szemben: „komoly esztéták”, „régí értékrend”. Itt a régí értékrend természetesen a kádári értékrendet jelenti, amikor az irodalom az aranykorát élte. Akkor nem volt olyan alacsony példányszám, olyan olvasói közöny, ami megakadályozhatta volna egy író felemelkedését, ha az irodalompolitika támogatta.

Mi tette aranykorrá? Csakis a pénz, amit számolatlanul lehetett költeni bárkire és bármire. Ha nem a sajátodat kell adnod, akkor könnyen vagy nagylelkű. Ennek lett vége húsz éve. A rendszer tönkrement, és ami helyette most van, az nem kínál sokat a piacot és olvasót mélyen megvető irodalmároknak.

Megértem őket; a taci verseny kegyetlen dolog, nem is szabadna hagyni, hogy tisztán csak az érvényesüljön, de a beavatkozáshoz nagy szükség volna a hozzáértők elemzéseire. Kritika nélkül az egész reménytelen, tehát azzal kellene kezdeni.

Nem átnézni a könyvpiaci szereplőkön, és a megjelenésért küzdő fiatalokon, hanem foglalkozni velük, legalább annyit, hogy elolvassák a szövegeket, és megírják legalább a saját fórumaikon a véleményüket.

névtelen:

Elolvassa az írást, az első gondolatom az volt, hogy a diktatúra nagyon buta rendszer a maga cenzúrájával, meg tiltásával, meg elhallgatásával, mert nincs édesebb a tiltott gyümölcsnél. Akkor az emberek képesek voltak könyveket kézzel leírni, és titokban terjeszteni.

A „demokrácia” megvalósítja a tökéletes cenzúrát, nem kell itt tiltani semmit, el kell szabadítani a középsszert, vagy a még annál is alsóbbat, és akkor mindent előnt a fekália. Ez ráadásul még haszonnal is jár, nem kell erre pénzt áldozni, hogy cenzorok legyenek, hiszen ez marha jó üzlet is, Celeb Géza könyvével nagy tömegben, és közismert média genyákkal reklámozva elárasztani mindent.

És ez az amúgy ártatlannak látszó, de szerintem igen káros „sztár kerestetik” típusú hozzáállás, amit a tv csatornák naponta produkálnak, ez egy ilyen szemléletnek az eluralkodását segíti, és tudatosan gerjeszti, hogy itt mindenhol csak annyin múlik, hogy legyél valaki, hogy ismerjenek, hogy kitalálj valami abszolút marhaságot, amit még senki előtted, és akkor te leszel a májer. (...)

Egyébként Hamvas úgy különböztette meg a diktatúrát és a demokráciát, hogy a diktatúra a szart és a mézet különválasztja, és a mézet azt megpróbálja eltüntetni, míg a demokrácia összekeveri a kettőt. Tehát ez a gondolat az övé, amit itt kifejtettem.

névtelen:

Hogy az amatőrök összeesküvők lennének a magas irodalom ellen? Na, nem!

Az amatőrök még gondolnak a Másikra, a Másikra, mint Tekintetre, mint Tükörre, mint Jelentésadóra, Értelmezőre.

Az amatőrök olyan portálokon írnak, ahol fontosabb a kifejtett hozzászólás, mint maga a mű – ezt érzik, tudják.

Az amatőrök a recenzióesztétikában hisznek, durva kritikákat is benyelnek és sokan fejlődnek is. Minden írásuk megérdemelne egy avatott értelmezést/kritikát, ha méltányolná egy-egy esztéta, ha le tudna merülni ide a magasságából...

Olyan ez, mintha Petőfi vándor szintársulata és echós szekere mögött egy tömeg vonulna.

teema:

És ki merné meghúzni a választóvonalat a tömegkultúra és az igényes kultúra között? Jó az, ami kelendő valamelyik olvasói rétegben.

KapitányG:

Engedtessek meg nekem, hogy a dilettáns írásokat ne tekintsem értéknek – mármint irodalmi értéknek.

Mert itt erről volt szó, irodalmi értékről, értékes, jó irodalomról, nem?

Nincs amatőr meg profi. Jó, vagy nem jó, ez a döntő.

olvasó:

Szerintem is: jó vagy nem jó. Ez a döntő.

Sokféle olvasói réteg, sokféle ízlés van.

Az a szerencsés persze, ha a magas esztétikai kíváncsóság együtt jelentkezik a szórakoztató, nagyon élvezhető előadásmóddal.

hegylakó:

Egy kicsit távolabbról.

Minden hatás ellenhatásait előbb-utóbb kitermeli.

Példa erre ez a frappáns cikk is.

Hogy a kultúra mennyi szegmense üresedett pusztán hatalmi játékszínné, legalább egyre ordítóbb. Ez is valami;

ami pedig a magyar kultúra instabilitását illeti, az akár előnyt is jelenthet... adott esetben rossz intézmények mihamarabbi elmúlását (persze ha nem öntik ki kád vízzel a gyermeket is/ bár meglehet, a gyermekek már egyebütt, kádon kívül fürdenek(...))

S. C.:

Egy hasonlat jutott eszembe; ahhoz, hogy bármit, amivel valami nincs rendjén, megváltoztassunk, először alaposan meg kell vizsgálni, feltárni, majd közös egyetértésben kigyomlálni, kiégetni belőle azt, ami nem jó. Úgy tűnik, ideje felnyitni a csipáinkat, és körülnézni, mi a helyzet a mai magyar irodalomban, mert eljött erre az idő. Aztán közösen összerakva megoldást találni rá, és azt véghez is vinni. Ez se várathat sokáig magára.

Nem vagyok annyira tájékozott, mint az itt megszólalók többsége, de látom értelmét a tárgyról való vitáknak, mivel ez jelenleg létezésünk

egyik szeletének, az irodalomnak a mai fő kérdése, ÉS annak is, hogy hallgassunk arra, mit érzünk, és aszerint cselekedjünk. Mert az lesz, amit mi alkotunk, és azt alkotjuk, amit célul tűztünk ki. Mi a célja a mai magyar irodalomnak?

wst:

Komoly cikk. Sok megvitatnivalóval.

Ez gondolom „csak“ irónia: „Az első kérdés szerintem az, hogy egy alapvetően nyelvi kultúrájú országban, egy aprócska nyelvközösségben megengedhető-e, hogy perifériára kerüljön a nyelv és a nyelvi gondolkodás magas szintű művelése. Mivel semmiféle akaratot nem látok arra, amely a fent jelzett folyamatot megváltoztatni akarná és erre képes is lenne, azt kell gondolnom, hogy jól van ez így.“ – de keserű nagyon.

Aztán közben még eszembe jutott egy másik cikk is, máshonnan: „A 2010-es évben a szokásos keret áll rendelkezésükre. A folyóiratok támogatásában új elvet próbálnak megvalósítani. Hogy a folyóiratok műhely jellege, folyamatos munkája biztosítva legyen, a kollégium a jövő évtől kezdve 11 folyóiratnak hároméves támogatást ad, évi 120 millió forintos alappal. Az ötlet Gács Annától, az NKA főbizottságának egyik tagjától származik, és a hosszabb takaró arra szolgál, hogy a folyóiratok ne kényszerüljenek mindig csak az adott évre tervezni, hanem akár két-három évre előre is nyújtózkodhassanak, előkészíthessenek egy-egy lapszámot, és megtarthassák szerzőgárdájukat. A meghívásos pályázat résztvevői minden évben kötelesek beszámolni szakmai teljesítményükről és gazdasági helyzetükről. Péczely Dóra hangsúlyozta, hogy ez a folyóiratlista a jövőben, növekvő NKA-s bevételek mellett, bővíthető. A kurátorok szeretnék elkerülni, hogy kialakuljon egy aszimmetrikus és igazságtalan „felsőház-alsóház“ oppozíció. A következő folyóiratoknak van lehetőségük pályázni a hároméves támogatásra: Alföld, Bárka, Forrás, Holmi, Jelenkor, Kortárs, Magyar Napló, Műhely, Műút, Szépirodalmi Figyelő, Tiszatáj. Ezen kívül még elkülönítettek 110 millió forintot a többi folyóirat számára. Ahogyan tavaly, úgy jövőre is 20-25 alkotónak tudnak éves ösztöndíjat biztosítani. Füzi kiemelte, hogy ilyen jellegű alkotói pályázatot a MASZRE is írt ki a közelmúltban. „lásd Litera.

És persze mindez nem a pénzről, nem a politikáról szól igazán. Hanem a keserű iróniáról.

Fűzfa Balázs:

Kedves Györgyi, (egyelőre) nem az egész tanulmányhoz, csak annak egy „részletkérdés”-éhez szólnék hozzá. Körülbelül egy éve járom az „anyaország”-ot és Erdélyt új irodalomtankönyveimmel. Mindenütt azzal sokkolom a közönséget, hogyha nem teszünk sürgősen valamit az anyanyelvi kultúra megmentése és az irodalomtanítás modernizálása érdekében, akkor rövid időn belül meg fog szűnni az iskolákban ez a „luxustárgy”, a magyar irodalom. Az még a jobbik eset, ha pusztán beolvad a nyelvtanba, és annak illusztrációs példatára lesz. A rosszabbik eset a teljes negligálás, a mondottad érvek alapján: ennyi „időpocsékolás”-t ma már nem engedhetünk meg magunknak az oktatási folyamatban... Aztán elmesélem Gordon Győri János barátom példáját Szingapúrról, ahol nincsen irodalomtanítás — és mégis egészen jól eléledgélnek az emberek... Percek kérdése, hogy ezt a hallatlan lehetőséget egy minisztériumi tisztviselő észrevegye minálunk is, és áthúzza a Nemzeti alaptantervben azt a pár oldalt, amely a magyar irodalommal foglalkozik, aztán kitöltse a keletkező üres helyet valami „nagyon funkcionális” ismeretanyaggal... Ezt a szegény tantárgyat már úgylis lenézik az iskolákban, aki pedig továbbtanulási irányként választja, szó szerint szegyenkeznie kell osztálytársai és tanárai előtt. — Ám azt is bevallom Neked, hogy húsz évvel ezelőtt, amikor öt országból jártak nálunk fiatal skandináv vendégek, megdöbbenett bennünket, hogy jobban tudjuk az ő irodalmukat és történelmüket, mint ők (kicsit rákészültünk az esti beszélgetésekre, az igaz, de akkor is furcsa volt, hogy Ibsentől vagy Strindbergtől többet olvastunk náluk — mert, mint kiderült: többet tanultunk a magyar iskolákban az ő nagyjaikról). Ők viszont kommunikációs kultúrában, nyelvtudásban és nyelvhasználati intelligenciában már akkor fényévekkel előttünk jártak (mert ezt preferálták az oktatásban: minimum öt nyelven beszéltek, köztük természetesen a szomszéd országaik nyelvén!). Továbbá: életervükbe eleve beépítettek legalább egy évet, melynek során elmentek Afrikába éhezőket, betegeket segíteni, ápolni. Vagyis a szolidaritás, az együttérzés elveit nemcsak megtanulták az iskolában, hanem keményen gyakorolták is a saját életükben. — Nos, szóval a dolgok továbbra is elég bonyolultak, s szerintem talán valami okos átmenetre volna szükség e kétfajta világlátás, oktatási struktúra, szemléletmód között. Mindenekelőtt azonban el kéne hitetni a döntéshozókkal, az oktatásirányítókkal s mindenkivel, hogy az irodalom egyszerűen a mindennapi élet nélkülözhetetlen része. S hogy a közgazdaságtan, a kémia, a biológia tudománya, de még a matematika is az értelmes olvasással kezdődik! Ezt pedig — vagyis a világ megértésének és az annak működésében való alkotói részvételnek a készségét — csakis magas színvonalú — és nem dilettáns (hogy dolgozatod egészéhez is hozzászóljak...) — irodalmi alkotások segítségével lehet megtanulni! Szóval mindannyiunknak

ebben a csónakban el kéne végre hinnünk, hogy irodalom nélkül lehet élni, csak éppen nem érdemes. A dolog ennyiben végül is egyszerű.

Pete László Miklós:

Van az éremnek egyéb, igen kellemetlen oldala is.

Az „amatőr” minősítésű írásokban fajlagosan több irodalmi érték található, mint azokban, amelyekre a „magasirodalom” címke van ragasztva. Utóbbi jelentős része reménytelenül a lótuszzevők szigetén felejtette magát, kapcsolatát nemcsak a közönséggel veszítette el, hanem a valósággal is.

Korszakváltás előtt állunk, ha lesz újabb magyar irodalom, a populáris kultúra felől érkezik majd.

névtelen:

Engem nem nagyon érdekel az, hogy ma mit értenek szakértőn és dilettánsón. Egy olyan korban, ahol több szakvizsgával rendelkező orvosok hagynak meghalni bárkit, ha nincs pénze, ott ahol egy darabolós gyilkos memoárjának megírásához, akinek hat osztálya sincs, azonnal akad száz íróiskolában képzett szakember, aki olyan könyvet ír neki, hogy viszik mint a cukrot, ott engem nem nagyon érdekel, hogy mit értenek ezeken a fogalmakon.

De nekem tetszik az, amit itt a téma megjelölésében ír, hogy a dilettánsok már a spájzban vannak. Mert én a problémát abban látom, hogy a szakértők is. A spájz a kozmikus világközpont. És ott harapják át egymás torkát a cupákért, és tépik ki egymás kezéből a megrágott kolbászvéget, és verik agyon egymást az oldal szalonnával.

Burai Katalin:

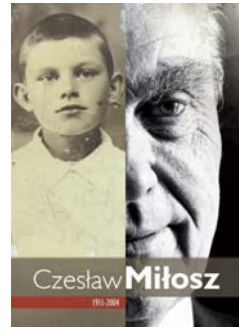
A dolgok, a személyek, tevékenységek, művészeti alkotások értékelésének legmeghatározóbb szempontja tartósságukhoz kapcsolódik. IDŐbeli kontextusuk határozza meg azokat.

Tehát, hogy lesz-e jelentősége, hatása élethossziglan, hogy a tulajdonomban lesz-e az a dolog örökre/egész életememre, ha emberi kapcsolatról van szó, kitart-e a nekem Fontos Kapcsolatunk tartalma a sírig?

Az értéktételezések mindig a múlandósághoz kötődnek.

Ezért nehéz az amatőröknek.

Miłosz Európája

Czesław Miłosz – a világhírű lengyel költő, esszéista – idén lenne százéves. Ebből az alkalomból nem csak hazájában rendeztek megemlékezéseket. Budapesten a Petőfi Irodalmi Múzeumban egész napos konferenciával adóztak a XX. századi lengyel költészet kimagasló alakjának. Az előtérben színvonalas kiállítás mutatta be Czesław Miłosz életének fontosabb állomásait, melyet a PIM-mel együtt az Adam Mickiewicz Irodalmi Múzeum és a budapesti Lengyel Intézet szervezett. A konferencia, amelyre neves magyar és lengyel irodalmárokat hívtak meg, a közép-európai identitás kérdését tematizálta, valamint Czesław Miłosz viszonyát a magyarokhoz és Magyarországhoz. A költő életének egyes momentumai és bizonyos gondolatai máig foglalkoztatják, esetenként zavarba is ejtik a kortárs lengyel (vagy akár magyar) közönséget és politikát.

Czesław Miłosz a litvániai Szetiejniében született 1911-ben, és Krakkóban halt meg 2004-ben. Első verseskötete 1930-ban jelent meg. A II. világháború alatt a lengyel ellenállás tagja volt. A konferencia több előadója külön kiemelte, és fontos, megrázó versként említette az 1943-ban, Varsóban írott *Campo di Fiori* című költeményét, melyet az egyik előadónak, lapunk rendszeres szerzőjének, Gömöri Györgynek a tolmácsolásában idézünk: „*Lesz, aki ezt így érti: / Legyen Varsó, vagy Róma, / üzletel, mulat a jónép, / a máglyát elkerüli. / Másnak más a tanulság – / minden, minden mulandó, / még ki sem húnyt az a láng / már kezdik feledni.*” A költő összehasonlítja az egyház által elégetett eretnekek és a holokauszt áldozatainak sorsát. A lengyel zsidóság helyzetéért felelősséget érez, ahogy **Andrzej Franaszek** írja: „...*mély megrázkódtatások érik, tanúja lesz a holokausztnak, a gettófelkelésnek, az esemény hatására írott versei – a Campo di Fiori és az Egy szegény keresztény a gettóra néz – vitát indítanak arról, hogy mint lengyelek megtettünk-e mindent annak érdekében, hogy segítsünk megsemmisítésre ítélt zsidó testvéreinken.*” Éppen ebben az időben alakul ki egy olyan poétikai elképzelés Czesław Miłoszban, amely egyre

inkább a pontosságra, a fölösleges díszítő elemektől való mentességre törekszik, ami kétségtelenül a helyzet súlyosságának tudatosítását teszi lehetővé megrázó verseiben. A háború után – életének egyik legvitatottabb részében – a lengyel kommunista állam nagyköveteként, 1951-ben politikai menedékjogot kér Franciaországban. A 60-as években az Egyesült Államokba érkezik, 1961 és 1978 között a berkeley-i egyetemen a szláv nyelvek és irodalom tanára. 1980-ban kapja meg az irodalmi Nobel-díjat, ezután hazájában és nálunk is egyre ismertebb, hiszen immár megjelenhetnek versei.

A konferencia résztvevőit először **E. Csorba Csilla**, a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója, **Roman Kowalski**, a Lengyel Köztársaság nagykövete és **Renatas Juška**, a Litván Köztársaság nagykövete köszöntötte. Utóbbi kiemelte: büszke lehet a két nép – a lengyel és a litván –, hogy együtt nevelt fel egy olyan nagy író és embert, mint Czesław Miłosz.

Az előadások négy nagy egységre tagolódtak. Az első, az „*Indentítások*” nyitányaként **Horváth Csaba** olvasta fel a konferencia egyik legfinomabbra hangolt szövegét. *Családias Atlantisz* című esszéjében az emlékezet és nosztalgia tereként írta le Európát, továbbá összehasonlította Czesław Miłosz, Danilo Kiš és Konrád György Közép-Európa elképzelését.

Anna Nasiłkowska éppen abba a darázsfészekbe nyúlt bele, melyet írásunk elején említettünk. Czesław Miłosz összetett identitásáról értekezett, különös tekintettel a két világháború közötti időszakra, valamint a háború utáni Lengyelország kontextusában. Tanulmánya izgalmasnak ígérkezett, főleg előzetes megjegyzése alapján, miszerint nem külföldi közönség előtt nem is biztos, hogy vállalta volna, és hogy ebben a közegben bizonyára nem lesznek bekiabálások. Mint később kiderült, a lengyel parlamentben komolyan tiltakoztak Czesław Miłosz ellen, hiszen a lengyel népre nézve sértő, amit például az ötvenes években írt, hogy a vidéki lengyel lakosság nagy része analfabéta, továbbá a szellemi állapota valójában elkészerítő.

Ahogy életében, úgy halálával is nagy vitát váltott ki Czesław Miłosz: „*a pálosok krakkói kolostorában, a lengyelek nagyjainak nyughelyül szolgáló kriptában temették el*”, de „*szégyenletes viták kísérték az eseményt, mert a szélsőjobboldal elítélte a Megmenekülés szerzőjét, lengyel- és katolikusellenes írónak nyilvánította*” – írja Andrej Fraszek. Czesław Miłosz mindvégig megpróbált szabad gondolkodó maradni, elítélte a nemzeti mítoszok dühödt melldőngetését, sőt – és ez Lengyelországban máig hat – a „*deklaratív vallásosság iránti mélyszéles ellenszenvét*” sem rejtette véka alá. A vak nacionalizmus, és a nem belső, hanem külsőségeken alapuló kereszténység nem

tartozott Czesław Miłosz látásmódjának fő elemei közé. Az első rész második felében **Takáts József** tanulmányát hallgathattuk meg Miłosz esszéinek kulturális földrajzáról, míg **Tempfli Péter** Miłosznak a belorusz kultúrához való viszonyáról értekezett.

A szintén délelőtt megrendezett „Eszmék” című második részben többek között Czesław Miłosz néhány versének esszéisztikus elemzését, történeti-poétikai hátterét kaptuk. Így **Jarosław Klejnocki** a költő három, talán egységesen legfontosabbnak tartott versét – *Az; Önmagam szemléletes leírása egy pohár whisky fölött, teszem azt, a minneapolis-i reptéren; Campo di fiori* – vette górcső alá. A most megjelent *Családias Európa* című könyvre fókuszált **Andrzej Franaszek**, míg **Reiman Judit** *A mi Európánkról* értekezett. **Danute Balašaitiene**, a Vilniusi Egyetem Lengyel Központjának tanára pedig Czesław Miłosz litván emlékeiről, a litván földhöz kapcsolódó írásairól beszélt.

A konferencia délutáni előadáscsoportjaiban – „Helyek”; „*Miłosz és Magyarország*” – szó esett műveinek a magyar olvasóközönséghez való eljuttatásáról, írásai magyar fordításának kalandos közlési körülményeiről. E vállalkozások sikere, mint az **Bojtár Endre** előadásából (*Czesław Miłosz útja a magyar olvasóhoz, avagy egyeztetett kultúrpolitika a szocializmusban*) kiderült, sokszor a szerkesztő diplomáciai érzéken, a politika háttérszereplői biztosította lehetőségeken múltott.

Piotr Sliwinski, a délután első előadója szólt a különböző helyszínek (elsősorban városok: Vilna, Varsó, Krakkó) jelentőségéről Czesław Miłosz költészetében, a költői leírás módszereiről és az érzelmi színezet megjelenési módzatairól. Az előadó nem mulasztotta el, hogy utaljon Miłosz katasztrófizmusának megközelítési lehetőségeire. (A mondottakra jó példa a konferencián nem említett, de az *Irodalmi Nobel-díj 1901–1990* című, Kolozsvárott megjelent kötetben Kovács István fordításában közölt, *Varsóban* című vers). A délután folyamán többféleképpen is szóba került a helyekkel kapcsolatos távolság megtartása, mely versszervező erőként működik, így a vers terének intenzitásához nagymértékben hozzájárul.

Bernadetta Darska is kitért erre „*A valóságot hajszolva. A közép-európai reáliák és Czesław Miłosz gondolatai a költészetről*” című előadásában. Az életrajzi elemek az emlékezés erőterébe állítva lehetővé teszik az időtlent. Ez akár Varsóra, arra a városra is érvényes, amely Miłosz számára a költészet városa, de ugyanakkor megmarad kisvárosnak a maga tüntető provincialitásában. Ezek a „városok”, ezek a költészeti szinterek – néhol idegennek tekintik Miłoszt, aki viszont a lengyel városokban érzi magát sokszor idegennek – nem egyformán

jelentősek. „Az egész avantgárdot illetően jobban viselkedtem Krakkóval, mint Varsóval szemben” – ismeri be egy ízben a költő. Bernadetta Darska szerint itt végső soron az alkotói alázatáról van szó: Miłoszt az emlékekből való tudatos építkezés tette „házmesterből költővé”.

Czesław Miłosz társadalomtudományi affinitását, (geo)politikai megnyilvánulásait többféleképp is vizsgálták a délután folyamán. **Kiss Gy. Csaba, Pálfalvi Lajos és Andrej Kowalczyk** eszméletörténeti háttérrel, kortársai politikaelméleti fejtegetéseivel, esszéivel összevetve tárgyalta Miłosz lengyel messianizmusához kapcsolható vízióit, így a lengyel–litván összefogással való foglalatosskódását is. Államelméleti elképzelései a birodalomra, a nemzet- és a jóléti államra vonatkozó elemzéseiben is megjelennek.

A közép-európai gondolatiság jelenléte, az európaiság kritikai gondolkodókra jellemző megközelítése munkáiban különös erővel bír, magyar részről pedig egyenesen rokoninak érezhető az ő szellemi hátszaga: ismerős, például, annak gondolata, hogy „számos nemzetinek tartott jelenségről derül ki, hogy nem csupán az” (lásd Bibó).

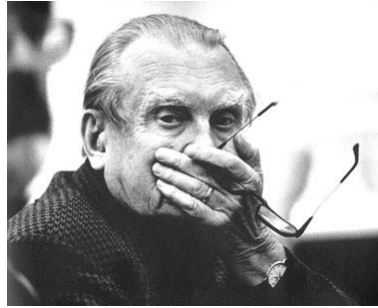
Miłosznak az 1956-os magyar forradalomhoz való viszonyát (és a lengyel hozzáállást az eseményekhez) Kowalczyk előadása elemezte. Megfogalmazása szerint a lengyel kulturális elit illúzió nélkül figyelte a történéseket, sokan egyenesen naivnak tartották a magyarokat: nyilvánvaló volt, kényszerhelyzet elé állítják a szovjet hatalmat. A magyar példa lengyel szemszögből a precedens nélküli hősiessége, amelyhez viszont nem társult politikai perspektíva. Ennek nyomán a lengyel törekvések nem a kommunizmus elleni küzdelemre, hanem országuk függetlenségének kivívására irányultak. Miłosz számára a magyar történések néma keserűséget jelentettek – még fontosabbá vált tehát levonni a magyar forradalom tanulságait.

Miłosz magyar olvasóinak talán az utolsó blokk volt a legérdekesebb. **Bojtár Endre és Gömöri György** beszélt Czesław Miłoszhoz fűződő barátságáról és kapcsolatáról.

Gömöri György anekdotákkal is színesítette előadását. Miłosz, aki szenvedett műveinek visszhangtalanságától, és már 1958-ban elutasította a nemzeti költő szerepét, egy időben a Berkeley-n, illetve a kaliforniai egyetemen tartott előadásokat. Egy ízben Miłosz távolmaradt. Egyik kolléga ötlete nyomán Gömörire hárult helyettesítése. „Egy ügyes húzással (a munkatárs – szerk. megj.) lefoglalta a lengyel irodalom tanítását, helyette nekem az ő tárgyát, lengyel nyelvtant kellett tanítanom. HALADÓKNAK! Nem vagyok általános nyelvész. Én irodalomra szakosodtam! A fenti eljárást övön aluli ütésnek minősítik a bokszolók. Hónapokig vért izzadtam.”

Néhány kivételtől eltekintve minden előadó előre megírt szövegeket olvasott fel, ezért hiányoltuk az előszóban tartott előadást. Az előadók ugyanis zárt, egész, sokszor tömör tanulmányokat olvastak fel. Hiányoltuk továbbá a retorikailag pörgős esszéket, valamint Czesław Miłosz verseinek kétnyelvű felolvasását, amivel jócskán lehetett volna színezní az előadásokat. Elvégre költőt legjobban versei jellemeznek.

Mindent összevetve egy rendkívül színvonalas, komolyan megszerkesztett konferencián vettünk részt, ami nem csak Czesław Miłoszt hozta közelebb a magyar közönséghez, de talán a lengyel–magyar barátságon is segít, mert ahogy az egyik előadó mondta, bár a lengyelek kedvelik hazánkat, legtöbbjük nem sokat tud róla, s ez valószínűleg fordítva is igaz. Végül nagy hozadéka a konferenciának, hogy több fordítás és Czesław Miłosz költészetével, életével foglalkozó publikáció született. Igazi komparatiztikai pikantériának számít, hogy egymással egy időben jelent meg a *Nagyvilágban* Vörös István fordításában, míg a *Műútban* Gömöri György tolmácsolásában Czesław Miłosztól az *Orpheusz és Eurüdiké* című vers. A két versfordítás összehasonlítása nemcsak polonisták, de irodalom- és fordításelmélettel foglalkozók számára is kiváló csemege.

Gombos Márk
Weiner Sennyey Tibor

Családias Atlantisz

Európa mint emlékezet és nosztalgia

Czesław Miłosz, Danilo Kiš és Konrád György
Közép-Európája

Előadásom címe Miłosz jól ismert esszéje, a Családias Európa címére játszik rá, az Európa szót Atlantiszra cserélve ki. Platón óta Atlantisz az elveszett paradicsom metaforája. Társadalma, általános műveltsége mesés, polgárainak egymáshoz, társadalmukhoz, illetve isteneiken keresztül a végtelenhez való viszonya könyvbe illő. Olyan aranykor, mely csak a múltban létezhet, ám meghatározza a jelent. A jelen úgy viszonyul ehhez a csodálatos múlthoz, megintcsak Platónnal szólva, mint a tűz árnyéka a tűzhöz, a megvalósulás az ideához.

S ez a viszony teremti meg Atlantisz nosztalgiáját. Danilo Kiš szerint „*Ha eltekintünk a történelmi és politikai földrajzi reminiszcenciáktól, érdekektől, szövetségektől és helyi antagonizmusoktól, összetűzésektől és háborúskodásoktól, ettől az egész bonyolult történelmi háttértől, amely a nemzetek közötti kölcsönös vonzalomból és ellenszenvből tevődik össze, a közép-európai kultúra, mai szemmel nézve, »Európa utáni nosztalgiának« látszik.*”

A nosztalgia pedig az Atlantiszról való beszéd modalitását is meghatározza. Ahogyan Atlantiszt az antik filozófiából ismerjük, Európát is a gondolkodás alkotja meg. S ha Miłosz-sal szólva „*Közép-Európa nem földrajzi fogalom*“, akkor Európa fogalma elsősorban kulturális egységet feltételez, ezt a földrészt nem fizikai határai, hanem szellemi produktumai rajzolják körül. Aki Európáról beszél, az Európa művészetéről, bölcséletéről, vallásáról beszél. S akkor is ezt teszi, amikor a művészetet, bölcséletet és vallást éppen az európai történelem vagy az európai hétköznapi tapasztalataival ütközteti. Hiszen a valóság, még a történelem is, csak reflexió tárgyaként létezik.

S ez a tapasztalatokkal való egyeztetés felemás párhuzamot nyújt. Atlantisz öntörvényűsége abban is megnyilvánul, hogy maga tehet bukásáról: „*De midőn az isteni rész tünedezett bennük, mert gyakran és sok halandó elemmel keveredett, s túlsúlyba került az emberi jelleg, nem tudva már jelen javaikat elviselni, elkorcsosultak, s éles látású ember szemében bizony hitványnak látszottak, hiszen legbecsesebb értékeiket elvesztették. Azok szemében persze, akik képtelenek az igazi, a boldogság felé vezető életet meglátni, épp ekkor tűntek a*

legszebbnek és a legboldogabbaknak, amikor már telve voltak az igazságtalan kapzsisággal és hatalomvágygal.“

Európa, miként Atlantisz, maga tehet bukásáról. „Mivel az európai szellem meggyűlölte önmagát, önmaga ellen fordult, és kigúnyolta a saját maga által létrehozott intézményeket, talán épp ezzel leplezve fájó szégyenerzését.” – írja Milosz A Nyugat agóniájáról.

A címben megjelölt gondolkodók Európáról szólva nemcsak egy már letűnt aranykorról írnak, de Atlantisz bukását is megítélik. Milosz, például, azt írja: „Európa gyermeke vagyok, ahogy egyik versem címe mondja, de ez keserű, szarkasztikus kijelentés. (...) Kétségkívül két Európa létezik, és úgy esett, hogy nekünk, e másik Európa lakóinak megadatott, hogy alászálljunk e huszadik századi »sötétség mélyébe«”. Ez a megállapítás innen Budapestről, Varsóból, Vilniusból, Prágából, Pozsonyból, Zágrábból, tehát „innen” történelmileg is igaznak tűnik.

Az Atlantisz-mítosz lényegéhez nemcsak a múlt és a jelen, de az idea és a valóság ütköztetése is hozzátartozik. A két Európa szétválása a történelmi tapasztalaton túl az eszmény és a gyakorlat ellentétéből is ered. S jöllehet Atlantisz maga okozza bukását, ez a bukás az eszménnyé válás előfeltétele.

Európa „elsüllyedése”, azaz második világháború utáni szétszakítottsága az eszménnyé alakulásnak és nosztalgiának is a kiindulópontja. A vizsgált esszéisták írásaikkal a kétszeresen is elveszett földrészt indulnak újra felfedezni.

Aki Európáról gondolkodik, Európa és Közép-Európa viszonyáról is gondolkodik. Közép-Európa ugródeszka Európa definíciója felé és viszont? Közép-Európa státusza bizonytalanabb, ezért még nagyobb gonddal, olykor még görcsösebben akarja kijelölni saját helyét.

1983-ban jelent meg Párizsban Milan Kundera nagy hatású és szenvedélyes politikai esszéje, a „Közép-Európa tragédiája”. Ebben Közép-Európát helyéből kikököntetett régióként látta. Kundera azt kérdezte, mit jelent voltaképpen Európa a románoknak, magyaroknak, cseheknek és lengyeleknek, s úgy válaszolt, hogy Európa nekik nem földrajzi egység, hanem szellemi fogalom, mely színönim a „Nyugat” szóval. Úgy érezte, hogy Európa középső része, amely történetileg „az antik Rómához és a katolikus egyházhoz kötődött”, bár 1945 után a Kelet zsákmánya lett, de kulturálisan Nyugaton maradt.

Danilo Kiš erre a Kundera-idézetre hivatkozva mondja, hogy „Európának ez a fele, amely földrajzilag a középpontban, kulturális értelemben nyugaton, politikailag pedig Keleten helyezkedik el, mindörökre elveszett.” Milosz szintén a múltba utalja saját Közép-Európáját: „Milyen igazságtalanság: egy párizsinak nem kell minduntalan a semmiből előhívnia városát. (...) Nekem viszont, ahányszor csak gondolataimban felidézem az utcákat, ahol életem legfontosabb időszakát töltöttem, gyakorlatias műfajt kell kimerálnom, tömöritésekre kényszerülök, mint mindig, amikor az embernek a földrajzi leírástól és az építészettől kezdve a levegő színéig mindent egy mondatba kell sűrítienie.” (Ifjúkorom városa)

Milyen hát Közép-Európa? Danilo Kišsel szólva „*Mivel nincsenek világosan megvont határai és nincs középpontja, avagy éppenséggel több középpontja is van, »Közép-Európa« manapság mindinkább Anatol France második könyvének ama Sárkányára hasonlít, amelyhez a szimbolizmust szokták hasonlíttani: sokan látták, de senki nem tudta megmondani, hogy néz ki.*“

Hol van hát Közép-Európa? Atlantisznak is a mélyén? A hullámsír leges-legalfján? Mintha paradox módon mégis ez lenne az a pont, ahonnan Európa koncepciója leginkább felépíthető, ahol erre a koncepcióra a legnagyobb igény mutatkozik. Vajda György Mihály „*ebben az Európa utáni nosztalgiában a »virtuális Európába« való legitím betagozódás*“ igényét ismerte fel, a vágyat, „*hogy befogadjon minket vagy magunk fogadjuk be a virtuális Európát, amely mindig is konokul elutasította, hogy tudomásul vegye nyelvünknek, kultúránknak, irodalmunknak még a létezését is.*“

De nemcsak Kiš, Milosz, Konrád, hanem Márai vagy Kundera is folyamatosan problémának látták Közép-Európa helyzetét és Európával való viszonyát.

Az Ifjúkorom városában Milosz Vilniuszt és vidékét így jellemzi: „*Egyszóval silányabb Európa, annak is az egyik legsilányabb peremvidéke. Óvatosnak kell azonban lennünk, nehogy minden területre rávetítsük a gazdasági gyengeséget.*“ S ugyanebben az esszében olvashatjuk azt is: „*Nem kell azonban túlozni a provinciális különbségekkel.*“ (Ifjúkorom városa) Konrád György szerint „*Kelet-Közép-Európa – Varsótól Prágán és Budapesten át Belgrádig – a világnak nem kevésbé példászerű és érdekes ötvözete, mint bármely más régió, földrész, kulturális térség. Nálunk ütközik össze és kavardok egymásba a nyugati és a keleti kultúra. Együtt látjuk az ipari és az iparosodás előtti civilizációk tárgyait és lelki szokásait.*“

Közép-Európa tehát folyamatosan határhelyzetben van, s ez a határhelyzet folyamatosan identitás-meghatározásra kényszeríti. Miloszról olvashatjuk a Kezdve az én Európámmal című esszéiben: „*Róma és Bizánc határán születtem és nevelkedtem. Lehet-e ma – hallom a kérdést – e két régi szimbolikussá vált hatalomra hivatkozni? E felosztás azonban túlélte az évszázadokat, felrajzolta a határvonalat (...) Európa évszázadokon át őrizte ezt a régi felosztást, alávetve az Észak-Dél tengely törvényének.*“ Ám ez a határvonal nem feltétlenül a határon innen való lét tudatát mutatja. „*A térkép fehér foltjairól jöttem*“; „*Németországtól keletre pedig ott lehetne az UBI LEONES felirat.*“ A Kezdve az én Európámmal mondatai nem csupán az amerikai hallgatóságnak szólnak. Milosz a huszadik század közép-európai polgárának az érzését fogalmazza meg, aki egyszerre vágyik a világ közepén lenni, ugyanakkor szorong attól, hogy csak a világvége széle jutott neki. S ez a félelem a megkésetttség csalódottságával jár együtt.

Az esszé a Rue Descartes című verssel folytatódik. „*Letértem a Szajnához/ Barbár, ki még szorong a világ fővárosától. / Sokan voltunk innen meg onnan: Iasi, Kolozsvár, / Vilna, Bukarest, Saigon,*

Marrakech gyermekei“ Európa tehát idegenséget, kisebbségi érzést, s ebből a fakadóan olykor a túlzott azonosulást, a meghaladandónak ítélt, a különbözőséget okozó identitásnak a feladását hozza magával. „A kelet-európaiak hamis viszonya a »kulturális központokhoz« a bátortalanságukból fakad: utánoznak, ahelyett, hogy szembehelyezkednének; visszatükröznek, ahelyett, hogy önmagukat nyújtanák.“ (A fiatalember és a titkok)

A túlzott azonosulás vágyából fakadó önfeladás a személyiség eszményének a bukásához vezet. Nem véletlen, hogy Mílosz a huszadik századi történelmi katasztrófákért azokat az illuzórikus európai teóriákat teszi felelőssé, amelyeknek Közép-Európa szenvedte el a gyakorlatát: „Az egyetemes eszmék rég elvesztették varázsukat számunkra ott Vilnában, Varsóban vagy Budapesten.“

II. Aki Európáról és benne Közép-Európáról, illetve Közép-Európáról, s vele Közép-Európa fogalmáról gondolkodik, nemcsak értelmezi, hanem meg is konstruálja Európát. Ez a viszony a műalkotás értelmezéséhez hasonlít. Az értelmezésben összekapcsolódik az értelmezett mű és az értelmező, sőt, az értelmezés maga is beépül a műbe. Európát megérteni annyi, mint Európát műalkotásként értelmezni. Mílosz mondja gyerekkorra Vilniuszáról, hogy „A költőnek, aki ilyen világban nőtt fel, elmékedés útján kell keresnie a valóságot“, Európa kapcsán ez az esztétikai értelmezés-igény mindegyik esszé-íróra igaz.

Európa nem szélességi körök, hegyláncok vagy vizek határolta földrajzi terület, hanem kulturális identitás. Még negatív értelemben is: gondoljunk az egyik legnagyobb európai, a Buenos Aires-i Borges *Deutsches Requiem* című novellájának náci hősére:

„Két, már csaknem elfelejtett szenvedélynek köszönhetem, hogy bátran, sőt boldogan viseltem el sok áldatlan évet: a zenének és a metafizikának. Nem sorolhatom fel minden jótevőmet, de kettőnek meg kell említenem a nevét. Brahmsét és Schopenhauerét. Költészettel is foglalkoztam; e nevekhez hadd tegyek hozzá még egy nagy germán nevet: William Shakespeare. Korábban a teológia érdekelt, de ettől a fantasztikus tudománytól (s a keresztény hittől) örökre eltérítettek Schopenhauer világos érvei, Shakespeare és Brahms világának végtelen változatossága. Tudják meg mindazok, akik ámulva, hálától és ellágyulástól remegve állnak meg e boldogok bármely műve előtt, hogy én is megálltam ott, én, az átkozott.“

Európa Goethe világirodalom-fogalmának mintájára, a művészetek és a bölcslet megálmodott, nemzetek és nyelvek fölött magasodó humanus poétikai egységeként létezik. Még akkor is, ha Danilo Kiš szerint „Közép-Európa, kulturológiai szempontból, legfeljebb már csak a hivatkozás a közös európai családfára, melynek keleti leágazásai ugyanannak a gyökérnek a hajtásai, s a középkor, a vallás (a vallások), a reneszánsz, a barokk egyazon nedveiből táplálkoznak; »Közép-

Európa» fogalma jelölheti továbbá azt a legitim kívánságot is, hogy elismertessék tekintet nélkül a különbségekre, vagy éppenséggel miattuk. Mert ezek a különbségek teszik sajátossá, ezek kölcsönöznek neki külön identitást az egyetemes európai entitás keretében.“

Ahogy az egyes ember személyes identitása a sajátjának vallott történetekből épül fel, úgy az európai identitást a művészet és a bölcsélet történetei adják. Az európai eredetmítosz minden esetben Róma és a kereszténység mediterrániumára megy vissza. Ám Közép-Európa esetében a fentiekén kívül megjelenik egy negatív identitás is: *a ki vagyok én mellett a ki nem vagyok én kérdése.*

Ez a negatív identitás elsősorban a Kelettel szemben nyilvánul meg: „Róma és Bizánc határán születtem és nevelkedtem. (...) Az én oldalamon Rómából jött minden: a latin, mint az egyház és az irodalom nyelve, a középkori hitviták, a barokk stílusban épített fehér templomok. (...) A Kelet felőli veszélyeztetettség érzete kétségkívül már korán megjelent bennem.” (Kezdve az én Európámmal) Ugyanakkor az önmeghatározás igénye a Nyugattal szemben is létezik. Már idéztem: „A kelet-európaiak hamis viszonya a »kulturális központokhoz« a bátortalanságukból fakad: utánóznak, ahelyett, hogy szembehelyezkednének; visszatükröznek, ahelyett, hogy önmagukat nyújtánák.” (A fiatalember és a titkok) – mondja Milosz. S Konrád azt írja: „Nem sokkal tartozunk a Nyugatnak. Arra legalábbis nincsen oka a nyugati közvéleménynek, hogy erkölcsi méltósággal szemére vesse a kelet-európai társadalomnak: behódolt. Emlékszünk Nyugat-Európára a német megszállás alatt. A Nyugat ne tegyen nekünk szemrehányást. De mi magunk tegyünk magunknak! Mert csakugyan behódoltunk. Jobban, mint kellett volna.” S talán a legradikálisabb vélemény Danilo Kistől: „Európáról mint »une communauté des destins«, egy Gemeinschaft, attól tartok, Jalta és Helsinki után már csak múlt vagy régmúlt időben beszélhetünk.”

S nemcsak Közép-Európa különbözik, hanem a közép-európaiak is. Milosznál összefügg az identitás és a magyarázat: „Bizonyos értelemben tipikus kelet-európainak tekinthetem magamat. Azt hiszem, igaz, hogy e típus differentia specificája a forma – a külső és a belső forma – hiányára vezethető vissza. Erényei: szellemi mohóság, szenvedélyes vitakészség, érzék az ironia iránt, érzelmi frissesség, térbeli, azaz geográfiai gondolkodás; mindez alapvető hibájából fakad: mindvégig kamaszosan éretlen marad, a belső káosz hirtelen dagálya vagy apálya irányítja.” S Konrád mintha kibontaná ezt a kamaszmetaforát: „Ha Nyugatra jövünk – közép-kelet-európaiak –, egymással cinkosabbak, szolidárisabbak vagyunk, mint a nyugatiakkal, vagy a szovjetekkel. Meghallgatjuk, amit mondanak nekünk, de a negyedét sem hisszük el, s egymás között össze-nevetünk. Rossz fiúk, hitetlenek, zsványok, vagányok, dörzsöltek, szélhámosok, túlélők – mi a szívünk mélyén szeretjük a destrukciót, a gúnyolódást, bennünket a történelem cinizmusra tanított.” „E rosszabb Európa lakója megtanulja a világot ironikusan szemlélni.”

Kelet-Európa a saját történet keresése Európa elveszett történetén belül. Nem véletlen mindkét írónál a kamasz-metaphora: a kamasz saját bizonytalan, kialakulatlan identitása miatt keresi azokat a történeteket, melyekkel egyszerre akar hasonlítani és elkülönülni. Ez a viszony Európa és Közép-Európa viszonyát az apa-fiú, sőt az apai felettes énhez viszonyuló, ahhoz egyszerre hasonló és attól különbözni is kívánó lázadó kamasz relációjával állítja párhuzamba.

Danilo Kiš egyenesen azt írja: „*Talán Közép-Európa írója vagyok, amennyiben ez bármit is jelent. Ha nem borítaná homály származásomat, kérdelem, vajon mi okom lett volna, hogy írásra adjam a fejem?*”

„*Számomra nem kétséges, hogy értelmem a kételkedés minden lehetséges alkotóelemét abba az európai civilizációba sűrítette, amelyben felnőttem. Gyerekkoromra esett az első világháború, amely véget vetett egy bizonyos rendnek, némelyek szerint nagyszerű, mások szerint rothadó rendnek, mindenesetre rendnek. Lezajlott az orosz forradalom, és ezzel megkezdődött az összehasonlítások korszaka: itt-ott. Azt is elmondhatom, hogy a tizenkilencedik századi szenvedések, elkedvetlenedések, kiábrándulások, komor próféciák, amelyeket annak előtte háttérbe szorított a megállapított rend, felerősödtek, kikristályosodtak, minden oldalról ostromolták formálódó értelmemet.*” (A Nyugat agóniájáról)

III. Európát elrabolták, Atlantiszt elnyelte a tenger. Miłosz, Konrád, Kiš az elsüllyedt Közép-Európából építi meg a saját Európa-mítoszatát. Miłosz heroikus hipotézisében – „*Abból indulok ki, hogy Közép-Európa létezik*” – Közép-Európa létezése már a grammatika szintjén is Európa létezését feltételezi.

Konrád György szerint ez a vidék a nyugati és keleti kultúra találkozása. „*A keleti filozófia szerint belefogni sem érdemes. A nyugati szerint a vállalkozást siker koronázza. A kelet-európai szerint meg kell próbálni, de tudni kell, hogy veszteni fogunk.*”

Atlantisztól indultunk, s a Sziszifosz mítoszáig jutottunk. Lehet, hogy Sziszifosz közép-európai volt? Az ember megszólítja a világot, s az nem felel? A világot jelentő Európát szólongatják Miłosz, Konrád, Kiš és a többiek, s az nem felel. Konrád mondatában, „*A mi történelmi metaforánk a lengyel lovasság támadása a néma tankok ellen*”, a némaság metaforája, a válasz hiánya fontos igazán.

Ám Európa nem a válaszban, hanem a kérdésben van. Sosem lesz olyan, amilyennek látni szeretnénk, s valószínűleg nem is volt olyan soha. Miłosz és a többiek olyannak akarják látni Európát, amilyené Közép-Európának válnia kellene. Camus metaforájánál maradván, úgy tartják fenn Európa képét, ahogyan Sziszifosz viszi fel a hegyre követ, amelyről ő is tudja, hogy vissza fog zuhanni. S nemcsak Atlantiszt volt gyönyörű, de Sziszifoszt is boldognak kell elképzelnünk.

Istenen kívül nincs semmi, amiről komolyan kellene beszélni.

A gondolkodás megkerülheti Isten eszméjét, amennyiben arra szorítkozik, hogy alárendelt problémákról elmélkedjék.

Összefüggő világképe legfeljebb Istennek van.

Az ember csak akkor fontos, amikor Isten beszél hozzá.

A kultúrák kiszikkadnak, mihelyt vallásos elemeik semmivé foszlanak.

Nincs olyan ostobaság, amelyben a modern ember ne volna képes hinni, amennyiben azzal kitérhet a Krisztusban való hit elől.

Ha az ember nem hagyja, hogy Isten vezesse, majd vezetik a démonok.

A legnagyobb modern téveszme nem az, hogy Isten halott, hanem hogy az ördög az.

A pokol az a hely, amely csak a paradicsomból határozható meg.

A hitetlen azt képzei, hogy a vallás megoldásokat kínál; a hívő tudja, hogy csupán a rejtelmek gyarapodását ígéri.

A misztikus az egyetlen igazi becsvágyó.

A polgári-liberális demokrácia olyan antropoteista vallás, amely titokban Istennek tartja az embert.

Az ateizmus nem szabaddá, hanem a legabszurdabb immanens üdvözlési ígéretet rabjává teszi az embert.

A pokolhoz vezető titkos ösvényen egynél több isten is megbúvik.

A modernitás remetéje. Nicolás Gómez Dávila

Széljegyzetek a töredékek katedrálisához (3.)

„A vallás nem a világról szóló tanítás, hanem elégtelenségének megtapasztalása; másszóval tapasztalaton alapuló megállapítása egy idegenszerű jelenlétnek a közönséges dolgokban.“

Ez a mindennapjainkban megtapasztalt idegenszerű jelenlét – Isten.

Negatív és pozitív evidencia

„Isten személyisége nem egyéb, mint annak lehetetlensége, hogy elképzeljük, a világ értelme az ember nyomorú személyiségének van alárendelve.“

E negatív evidencia mellett Dávila számára Isten létezésének bizonyítékai az embert irányító erkölcsi parancsok.

„Az, hogy bármiféle kötelesség volna, ha Isten nem létezik, ostobaság.“

Isten ugyanakkor nem általános eszmékben gondolkodik. Ezért az absztrakciónál sokkal jobban megközelíti a személyes tapasztalat, amelynek nem is kell feltétlenül vallásos élménnyé lennie.

„Szeretni annyi, mint úgy látni egy lényt, ahogyan Isten látja.“

Ugyanis Isten – a kereszténység, a katolicizmus Istene – minden teremtményt szeret. Kegyelme révén üdvözülhet az eredendő bűnét egyéni vétkeivel tetéző ember.

„Minden reményünket Isten igazságtalanságába kell vetnünk.“

A legújabb korok hitét vesztett, vallásától megfosztott embere azonban egészen másban bíz.

„Egyetlen modern ember sem nyugszik bele abba, ami, kezdve attól, aki elérhetetlen nagyságra tör, és egészen addig, akit emberi természete sért és elkésérít. Még napjaink önelégült közepszerűje is embervoltának meghaladására vágyik, és reméli, hogy a technikai haladás megváltja őt, amennyiben felszámol minden, az emberre jellemző korlátot. Ostobaság, kegyetlenség, szenvedés, öregség, halál – mindent véletlenszerűnek és leküzdhetőnek vél, de, ellentétben a kereszténnyel, nem akarja megfizetni megváltásának árát.“

Maga és embertársai problémáinak, devianciáinak okát nem önmagában, nem a normákat megszegőkben keresi és találja meg.

„Kizárólag a társadalmat, egy bizonyos társadalmi struktúrát felelőssé tenni a bűnökért, hibákért és perverziókért az egyetlen lehetőség reményt gyújtani az Isten távolléte miatt a kétségbeesés áldozatául esett szívekben.“

Antropoteista vallás

Ez a szemlélet a politikai dimenzióban implicit ideológiai messianizmusként jelenik meg.

„A demokrácia az ember megváltását reméli és az embernek vindikálja a megváltói szerepet.“

„Dávila hatalmas ráfordítással próbálja bizonyítani, hogy a polgári-liberális demokráciák világnézetileg nem semlegesek, hanem egy »**antropoteista vallás**« az alapjuk, azaz titokban Istennek tekintik az embert. Egyik első empirikus indiciuma ennek a modern állam ellenséges beállítottsága a hagyományos vallásokkal szemben, amelyeknek igazságkövetelményei keresztezik a demokráciák útját. Argumentációja lényegében inkább alkotmány- és államjogi. Ez mutatja, milyen aprólékos megfontolások húzódnak meg a pimasz aforizmák mögött. Központi gondolata a polgárok ama furcsa hajlandósága, amellyel az alapértékek és lelkiismereti kérdések esetében is elfogadják

a többségi döntéseket. (...) Az egyéni szabadság elviselhetetlen korlátozása, ami a többségi elv velejárója, szintén csak akkor fogadható el, ha a polgár feltételezi, hogy a többségi vélemény magasabb, kvázi isteni értelem kifejezése. De hogyan lehet ennek az értelemnek a letéteményese az ember? Éppen ez – mondja Dávila – a demokrácia misztikus hitének magva, amelyről felismerhető álvallásos jellege.“ (Jens Jessen, Az utolsó reakciók [Der letzte Reaktionär] DIE ZEIT 2004. 02. 26.)

A reakciós szilárd meggyőződése, hogy a modern kori bajok gyökere az ember elfordulása Istentől, önfelhatalmazása arra, hogy saját kezébe vegye sorsát, vagyis az az újkori hit, hogy az ember saját maga által, Isten kegyelme nélkül **boldogulhat**. A modernitás alapelve az „abszolút függetlenség“.

„Ha azonban az ember függőségének elve a vallás lényegéhez tartozik, akkor, e tény intézményi megfelelőjeként az egyház is antimodern tényező. A hagyományos vallásnak a liberális »ahogy tetszik« közegben végbemenő szétmállása ellenében a modernség-kritikus katolikus lakonikusan megállapítja: »**Az igazi vallás szerzetesi, aszkétikus, tekintélyelvű, hierarchikus.**«“ (Till Kinzel, Parteigänger verlorener Sachen [Veszett ügyek pártján])

A katolikus katedrális építőkövei

„A jelen elemzése által, annak ellenében fogalmazta meg „**örök anthropológia**“-ja töredékeit“ – mondja Dáviláról **Martin Mosebach**, a *Remete a lakott világ végén* (Einsiedler am Rand der bewohnten Erde) című esszéjében. „A katolikus egyházban, annak fiaként, nemcsak a számos keresztény felekezet egyikét látta, hanem minden

vallás hatalmas gyűjtőmedencéjét, a pogányság örökösét, a továbbélő ősvallást.“

„Az összehasonlító vallástörténet nem a vallás legrosszabb ellensége, hanem egy alapos apologetika leggazdagabb fegyvertára.“

„A keresztény kultusz a paleolitikum barkangjaiban születik meg; az ausztrál őslakos vagy a pigmeus teológiája ugyanúgy építőkőve a katolikus katedrálisnak, mint az alexandriai teológia.“

És ehhez kapcsolódóan egy idézet, amely akár a magyar Boldogasszony-kutatások mottójául is szolgálhat, különös tekintettel **Daczó Árpád (P. Lukács O. F. M.)** csodálatos könyvére (Csíksomlyó titka. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2000.):

„Szűz Mária alakjának szépségét egyszerre adja az általa legyőzött istennők szakrális kísérete, amelyekre emlékeztet vagy amelyeket helyettesít, és az a mód, ahogyan transzcendálja őket.“

Az ördög hisz Istenben

Mély és a hagyományokra oly érzékeny hite arra készítette Dávilát, hogy kritikusan szemlélje egyházát is, különösen pedig a II. vatikáni zsinat után megindult modernizációs folyamatokat.

„A modern papság azt hiszi, hogy Krisztus emberi voltát hangsúlyozva közelebb viszi Hozzá az embereket. Elfelejtí, hogy Krisztusban nem azért hiszünk, mert ember, hanem mert Isten.“

„Miután nem sikerült elérnie, hogy az emberek tanítása szerint éljenek, a jelenlegi egyház elhatározta, hogy aszerint tanít, ahogyan az emberek élnek.“

De a bajok ennél is régebben kezdődtek.

„A Biblia betű szerinti vagy allegorikus magyarázatának a történelmi exegézis javára történt feladása után a katolicizmus többé nem gyermeke és könnyű tanításként, hanem szubtilis doktrínaként hat.

A természetes emberi ész emiatt olyan megértési nehézségekbe ütközik, amelyek inkább a relativitás-elméletre, mintsem Berossos kozmogóniájára emlékeztetnek.“

A hitről szólva Dávila brilliáns racionalitással érvel éppen a ráció abban való túlsúlya ellen:

„Nem értem, hogyan tántoríthat el valakit az értelem a katolicizmustól; ha engem valami megállítana a küszöbén, akkor racionalizmusa és az értelembe vetett túlzott bizalma.“

A vallás elsősorban nem fogalmi, logikai konstrukció, hanem az a végső egzisztenciális menedék, amelyet modern pótlékai nem képesek megteremteni.

„Mindazok, akik érveket véltek felfedezni a katolicizmus és általában a vallás ellen oly sok, nyilvánvalóan beteg és az örület komor formáihoz közel álló szent életrajzában, nem ismerték fel, hogy mi sem igazolja jobban a vallást, mint éppen ez a különleges erő, mely képes gyümölcsözővé tenni egy nyomorult egzisztenciát, ahelyett, hogy átengedné a tudományos kezelés szomorú terméketlenségének valamely higiéniai szanatóriumban.“

Sok hagyománytisztelő, konzervatív kortársától eltérően Dávila nem fél a hit eltűnésétől, hiszen az az emberi lét alapja.

„A vallás halálát hirdetők ugyanúgy megneveztetnek, mint azok, akik azt jövendölték, hogy a mozdonyok megölik majd a költészetet.“

Tulajdonképpen mindenki hisz, csak vagy nem tud róla, vagy küzd hite ellen.

„A kereszténység nagy ellenségei nem a fényére érzéketlen szellemek. Akár ellenségessé, akár közömbössé teszi őket a kereszténység iránti vakság, ez az ostobák előjoga. A vele szembenálló nagy értelem nem ignorálja és ismeri félre a kereszténységet, amikor támadja. Egy pillanatig sem szabad azt képzelünk, hogy az ördög nem hisz Istenben.“

Hudy Árpád

- 3 Jónás Tamás: Költői összegzés
 4 Podmaniczky Szilárd: A védőszent születése
 7 Vers/Történes: Macskarajzok
     Első karmolás
     Acsai Roland: Egy macska...
     8 Faludi Ádám: Macskakaparás a doromboló kínai nyúl évére
     9 Rónai-Balázs Zoltán: Ballada egykori Cirmosról
     10 *Második karmolás*
     Böszörményi Zoltán: Vihar előtt
     11 Nagy Sára: Tánc
     12 Nyerges Gábor Ádám: Csak úgy
     13 *Harmadik karmolás*
     Kukorelly Endre: Macska
     15 Kerékgyártó György: Póru jár kandúr balladája
     16 Onagy Zoltán: Macskaburleszk
 18 Faludi Ádám: Jegyek csak odautazásra
 23 Miklya-Luzsányi Eszter: Lapok egy zsebnaptárból
 30 Baki Júlia: Kiszámloló
 32 Vers/Történes – Sós Dóra: A lengő hártya fölfeszül
 37 Ladik Katalin: A megvilágosodás ösvénye
 40 Mindig marad a nyugtalanság – Beszélgetés Esterházy Péterrel
 43 Legbelső utak – Beszélgetés Tillmann Józseffel
 51 Weiner Sennyey Tibor: Ki az a Tillmann?
 53 Aliz elköltözött – kettős lezárás – Interjú Tóth Erzsébettel
 59 „Belénk égették a hagyományokat” – Interjú Ugron Zsolnával
 61 Vasadi Péter: Filozófia
 65 Regényszerkezet és spiritizmus – Szécsi Noémi a Nyughatatlanok című regényéről
 69 Repedések az üvegház falán – Deres Kornélia Szőrapa című verseskötetéről
 72 Sándor vagyok, nem Sarolta – Rakovszky Zsuzsa VS című regényéről
 77 Káin tragédiája az Ember tragédiája – Gondolatok José Saramago Káin című regénye kapcsán
 82 Kabdebó Tamás versei
 86 Nem történt semmi – Mányoki Endre tárcanovellája
 88 A Facebooktalanság kora – Laik Eszter tárcája
 90 Néphangulat Presszó 2. – Fitneszkocsmá, fitneszország – Boldog Zoltán tárcája
 92 Véres komolytalanságok – Bárdos József rovata: Költők ostroma
 94 Globalizált éléskamra – mentálisan fáradt őrzők – VITAINDÍTÓ
 97 Pécsi Györgyi: A „dilettánsok már a spájzban vannak”
 103 „A spájz a kozmikus világközepont” – online hozzászólások
 110 Gombos Márk, Weiner Sennyey Tibor: Miłosz Európája
 115 Horváth Csaba: Családiás Atlantisz – Európa mint emlékezet és nosztalgia – Czesław Miłosz, Danilo Kiš és Konrád György Közép-Európája
 121 Hudy Árpád: A modernitás remetéje. Nicolás Gómez Dávila – Széljegyzetek a töredékek katedrálisához (3.)

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Irodalmi Jelen Kft.**
és az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Mányoki Endre (Főmunkatárs), **Weiner Sennyey Tibor** (Esszé, Film),

Boldog Zoltán (Kritika, Interjú), **Laik Eszter** (Helyszíni tudósítás),

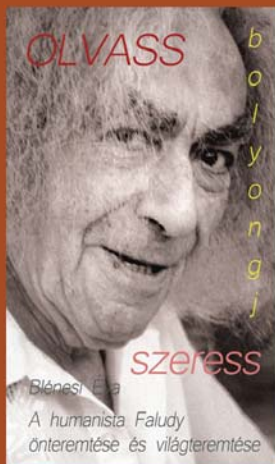
Szőcs Tekla (Fotó).

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

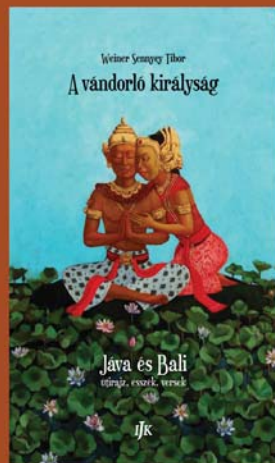
A borítón: **László Melinda** festménye

Irodalmi Jelen Könyvek 2011

Blénesi Éva:
Olvass, bolyongj, szeress

Weiner Sennyey Tibor:
A vándorló királyság

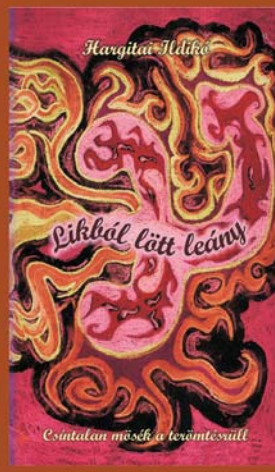
Az Irodalmi Jelen
egypercesnovella-pályázatának
díjazott és legsikeresebb írásai:
Nytított ajtók

Onagy Zoltán:
Zsámboki szerető

Hegyi Botos Attila:
rögnyi Eg

Hargitai Ildikó:
Likkól lött leány

www.irodalmijelen.hu

<http://shop.irodalmijelen.hu>